

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ADANA VİLAYETİ SALNAMELERİNE GÖRE İÇİL (İÇEL) LİVASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYFEDDİN OKTAY

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELAHATTİN SATILMIŞ

AKSARAY 2019

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ADANA VİLAYETİ SALNAMELERİNE GÖRE İÇİL (İÇEL) LİVASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYFEDDİN OKTAY

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELAHATTİN SATILMIŞ

AKSARAY 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren iki yıl sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Seyfeddin

Soyadı : OKTAY

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Adana Vilayeti Salnamelerine Göre İçil (İçel) Livası

İngilizce Adı : The İçil (İçel) Province, According to Yearbooks of Adana District

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Seyfeddin OKTAY

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Seyfettin OKTAY tarafından hazırlanan “Adana Vilayeti Salnamelerine Göre İçil (İçel) Livası” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Dr.Öğr. Üyesi Selahattin SATILMIŞ)

(Tarih Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Dr.Öğr. Üyesi Eyyub ŞİMŞEK)

(Tarih Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Dr.Öğr. Üyesi Mustafa IŞIK)

(Tarih Anabilim Dalı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

İMZA

.....

.....

.....

Tez Savunma Tarihi: 13/09/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24/10/2019 tarih ve 2019/43-3 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrenci

Seyfettin OKTAY

İmza.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza.....

ÖNSÖZ

Tarih boyunca Akdeniz'e kıyısı olan bölgeler, coğrafi özelliklerinden dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Çalışmamızın asıl konusu olan İçil livası Akdeniz'de önemli bir liman kenti olmasından dolayı eski dönemlerden beri sahip olduğu coğrafi konumu, ticaret yolları üzerinde bulunması ve önemli limanları sayesinde farklı etnik ve dini unsurları bünyesinde barındırmıştır.

Adana vilayet salnamelerini temel alarak hazırladığımız bu çalışmamızda, H.1289/ M. 1872 ve H. 1320/ M. 1902 yılları arasında yayınlanan on bir adet salname üzerinden, merkezi Silifke olmak üzere Anamur, Gülnar, Mut ve Ermenek (Ermenak) kazalarından oluşan İçil livasının coğrafi, demografik, eğitim, sosyo-ekonomik ve idari yapısını inceleyerek yıllar içerisinde meydana gelen gelişimi ve değişimi ortaya koymaya çalıştık.

Tez konusunun seçiminde ve tezin yazım aşamasında karşılaştığım maddi-manevi güçlüklerde yardımlarını esirgemeyen çok değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Selahattin SATILMIŞ'a ve yine tez yazım aşamasında her zaman yanımda olan eşim Tuğba ÇİNDEMİR OKTAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Seyfeddin OKTAY

Diyarbakır 2019

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SALNAMELERE GÖRE İÇİL LİVASI

Yüksek Lisans Tezi

Seyfeddin OKTAY

Aksaray 2019

ÖZET

İçil, Adana Vilayeti salnamelerine göre incelediğimiz 1872-1902 tarihleri arasındaki dönemde, Adana vilayetine bağlı bir livadır. Bu dönemde İçil livası, Silifke kazası merkez olmak üzere, Anamur, Gülnar, Mut ve Ermenek isimli beş kazadan oluşmaktadır. Akdeniz’de önemli bir limana sahip olması ve ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı İçil livasında ticaret gelişmiştir. Tarım ve hayvancılık da halkın en önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra kerestecilik, ormancılık, dokumacılık ve sanayi de İçil livasının ekonomisi açısından önemli dallardır. Bu alanlarda elde edilen ürünlerin iskeleler yolu ile dışarıya ihraç edilmesinin livadaki ticaretin gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Demografik açıdan farklı etnik ve dini unsurları bünyesinde barındıran livanın sakinleri Türkler, Rumlar ve Ermenilerden oluşmaktadır. Hiçbir kazada çoğunluğa sahip olmayan gayrimüslimlerin özellikle liva merkezi Silifke’de yoğun olarak yaşadığı görülmektedir. Nüfus açısından Silifke, Anamur ve Ermenek kazaları birbirine çok yakınken, Mut kazası onların yarısı kadar nüfusa sahiptir. Sıbyan Mektebi, Rüştüye Mektebi, Ziraat Bankası, Telgraf ve Posta idaresi gibi birçok kurumu incelediğimiz dönemde, liva merkezi ve diğer kazalarda açılarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

Bilim Kodu : 116114

Anahtar Kelimeler : Salname, İçil, Silifke, Anamur, Gülnar, Mut, Ermenek

Sayfa Adedi : 97

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selahattin SATILMIŞ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
İÇİL PROVINCE, ACCORDİNG TO YEARBOOKS

Master of Science Thesis

Seyfeddin OKTAY

Aksaray 2019

ABSTRACT

İçil is a province of Adana province in the period between 1872-1902 when we examined the province of Adana. In this period, Silifke district center, Anamur, Gülnar, Mut and Ermenek consist of five district. Since it has an important port in the Mediterranean and is located on trade routes, trade developed in İçil liva. Agriculture and airmanship are among the most important livelihoods of the people. In addition, timber, forestry, weaving and industry are also important branches in terms of the economy of İçil liva. Exporting the products obtained in these areas through pier has an important place in the development of trade. The inhabitants of the district, which contain demographically different ethnic and religious elements, are Turks, Greeks and Armenians. It is seen that non-Muslims, who do not have a majority in any district, live in Silifke, especially liva center. While Silifke, Anamur and Ermenek districts are very close to each other in terms of population, Mut district has half the population. Many institutions such as Rüştiye Mektebi, Ziraat Bank, Reji Administration, Telegraph and Postal Administration have started to operate in the liva center and other districts the priod we examined.

Science Code : 116114

Key Words : Yearbook, İçil, Silifke, Anamur, Gülnar, Mut, Ermenek

Page Number : 97

Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Selahattin SATILMIŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	Hata!
Yer işareti tanımlanmamış.iii	
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
İÇİL ADININ MENŞEİ, İÇİL'İN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHÇESİ	6
1. İçil Adının Menşei.....	6
2. İçil'in Coğrafi Yapısı	6
3. İçil'in Kısa Tarihçesi	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
İÇİL LİVASININ İDARİ VE HUKUKİ YAPISI.....	11
1. Liva Merkezi: Silifke Kazası.....	13
1.1. Liva İdare Meclisi	13

1.1.1. Mutasarrıflar	13
1.1.2. Müftüler	15
1.1.3. Naipiler	16
1.1.4. Muhasebeciler	17
1.1.5. Tahrirat Memurları	17
1.1.6. İdare Meclisinin Seçili Üyeleri	18
1.1.7. Kâtip ve Mukayyitler	19
1.2. İçil Livası Belediyesi	20
1.3. İçil Livasındaki İdari Kalemler	22
1.3.1. Muhasebe Kalemi	22
1.3.2. Defter-i Hâkâni Kalemi	23
1.3.3. Tahrirat Kalemi	24
1.3.4. Liva Tahrir Kalemi	25
1.3.5. Liva Arazi Memurları	26
1.3.6. Liva Evkaf Kalemi	26
1.3.7. Liva Karantina İdaresi	27
1.4. Adli Kurumlar	28
1.4.1. Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisi	28
1.4.2. Bidayet Mahkemesi	29
1.4.3. Ticaret Mahkemesi	31
1.4.4. İcra Dairesi	32
1.5. Silifke Kazasına Bağlı Nahiyeler ve İdarecileri	33
2. Anamur Kazası	35
2.1. Kaymakamlar	35
2.2. Müftüler	36
2.3. Naipiler	37
2.4. Mal Müdürleri	38
2.5. Tahrirat Kâtibi	39
2.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri	40
2.7. Anamur Kazası Belediyesi	41
3. Ermenek Kazası	42

3.1. Kaymakamlar.....	42
3.2. Müftüler.....	43
3.3. Naipiler.....	44
3.4. Mal Müdürleri.....	44
3.5. Tahrirat Kâtibi.....	45
3.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	46
3.7. Ermenek Kazası Belediyesi.....	47
4. Gülnar Kazası.....	48
4.1. Kaymakamlar.....	48
4.2. Müftüler.....	49
4.3. Naipiler.....	49
4.4. Mal Müdürleri.....	50
4.5. Tahrirat Kâtibi.....	51
4.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	52
4.7. Gülnar Kazası Belediyesi.....	52
5. Mut Kazası.....	54
5.1. Kaymakamlar.....	54
5.2. Müftüler.....	54
5.3. Naipiler.....	55
5.4. Mal Müdürleri.....	56
5.5. Tahrirat Kâtibi.....	56
5.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	57
5.7. Mut Kazası Belediyesi.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	59
İÇİL LİVASININ DEMOGRAFİK YAPISI.....	59
3.1. İçil (İçel) Livası Nüfusu.....	59
3.2. İçil (İçel) Livasında Yerleşim Birimleri.....	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	66
İÇİL LİVASININ İKTİSADİ YAPISI.....	66
1. Ziraat.....	66

1.1.Silifke Kazası.....	66
1.2. Anamur Kazası	67
1.3. Ermenek Kazası.....	68
1.4. Gülnar Kazası	68
1.5. Mut Kazası.....	69
2. Ormancılık.....	70
3. Hayvancılık	73
4. Sanayi ve Ticaret.....	74
5. Kredi Sağlayan Kurumlar.....	79
5.1. Menafi-i Umumiye Sandıkları.....	79
5.2. Ziraat Bankası.....	81
BEŞİNCİ BÖLÜM	85
İÇİL LİVASINDA EĞİTİM	85
1. Medreseler.....	85
2. Sıbyan Mektepleri.....	86
3. Rüştîye Mektepleri.....	88
4. Sosyo-Kültürel Yapı	90
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İçil Livasına Bağlı Kazalar.....	13
Tablo 2. İçil Livasında Görev Yapan Mutasarrıflar.....	14
Tablo 3. Yıllar İçerisinde İçil Livasında Görev Yapan Müftüler.....	15
Tablo 4. İçil Livasında Görev Yapan Naipler.....	16
Tablo 5. İçil Liva İdare Meclisinde Görev Yapan Muhasebeciler.....	17
Tablo 6. İçil Liva İdare Meclisinde Görev Yapan Tahrirat Memurları.....	17
Tablo 7. İçil Livası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	18
Tablo 8. İçil Livası İdare Meclisinde Görev Yapan Kâtip ve Mukayyitler.....	19
Tablo 9. İçil Livası Belediye Başkanları.....	20
Tablo 10. İçil Livası Belediye Meclisi.....	21
Tablo 11. İçil Livası Muhasebe Kalemi Görevlileri.....	22
Tablo 12. İçil Livasında Görev Yapan Defter-i Hâkâni Kalemi Memurları.....	23
Tablo 13. İçil Livası Tahrirat Kalemi Görevlileri.....	24
Tablo 14. İçil Livası Tahrir (Sayım) Komisyonu Üyeleri.....	25
Tablo 15. İçil Livası Tahrir Kâtipleri.....	25
Tablo 16. İçil Livası Arazi Memurları.....	26
Tablo 17. İçil Livası Evkaf Kalemi Memurları.....	27
Tablo 18. İçil Livası Karantina Memurları.....	27
Tablo 19. İçil Livası Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisinin Seçili Üyeleri.....	29
Tablo 20. İçil Livası Bidayet Mahkemesi Reisleri.....	29
Tablo 21. İçil Livası Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi Üyeleri.....	30
Tablo 22. Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Üyeleri.....	31
Tablo 23. İçil Livası Ticaret Mahkemesi Üyeleri.....	32
Tablo 24. İçil Livası İcra Memurları.....	33
Tablo 25. İçil Livasına Bağlı Nahiye Müdürleri ve Kâtipleri.....	34
Tablo 26. Anamur Kazası Kaymakamları.....	35
Tablo 27. Anamur Kazasında Görev Yapan Müftüler.....	36
Tablo 28. Anamur Kazasında Görev Yapan Naipler.....	37
Tablo 29. Anamur Kazasında Görev Mal Müdürleri.....	38

Tablo 30. Anamur Kazasında Görev Tahrirat Kâtibi.....	39
Tablo 31. Anamur Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	40
Tablo 32. Anamur Kazası Belediye Başkanları.....	41
Tablo 33. Anamur Kazası Belediye Meclisi.....	41
Tablo 34. Ermenek Kazası Kaymakamları.....	42
Tablo 35. Ermenek Kazasında Görev Yapan Müftüler.....	43
Tablo 36. Ermenek Kazasında Görev Yapan Naipler.....	44
Tablo 37. Ermenek Kazasında Görev Yapan Mal Müdürleri.....	44
Tablo 38. Ermenek Kazasında Görev Yapan Tahrirat Kâtibi.....	45
Tablo 39. Ermenek Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	46
Tablo 40. Ermenek Kazası Belediye Başkanları.....	47
Tablo 41. Ermenek Kazası Belediye Meclisi.....	47
Tablo 42. Gülnar Kazası Kaymakamları.....	48
Tablo 43. Gülnar Kazası Görev Yapan Müftüler.....	49
Tablo 44. Gülnar Kazası Görev Yapan Naipler.....	49
Tablo 45. Gülnar Kazası Görev Yapan Mal Müdürleri.....	50
Tablo 46. Gülnar Kazası Görev Tahrirat Kâtibi.....	51
Tablo 47. Gülnar Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	52
Tablo 48. Gülnar Kazası Belediye Başkanları.....	52
Tablo 49. Gülnar Kazası Belediye Meclisi.....	53
Tablo 50. Mut Kazası Kaymakamları.....	54
Tablo 51. Mut Kazasında Görev Yapan Müftüler.....	54
Tablo 52. Mut Kazası Görev Yapan Naipler.....	55
Tablo 53. Mut Kazası Görev Mal Müdürleri.....	56
Tablo 54. Mut Kazası Görev Tahrirat Kâtibi.....	56
Tablo 55. Mut Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri.....	57
Tablo 56. Mut Kazası Belediye Başkanları.....	58
Tablo 57. Mut Kazası Belediye Meclisi.....	58
Tablo 58. Yıllar İçerisinde İçil Livasına Bağlı Kazaların Nüfusu.....	59
Tablo 59. İçil Livası Genelinde Nüfusun Dine Göre Dağılımı (1890-1900 Arası).....	61
Tablo 60. Silifke Kazasında Gayrimüslim Nüfusun Dağılımı (1320/1902).....	62
Tablo 61. Adana Vilayetinde Yer Alan Livaların Nüfusu.....	63
Tablo 62. İçil Livasının Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı.....	64
Tablo 63. İçil Livasındaki Nahiyeler.....	65

Tablo 64. Yıllar İçerisinde İçil Livasında Üretilen Mahsuller.....	69
Tablo 65. İçil Livasında Ormanlarda Yetişen Ağaç Çeşitleri.....	70
Tablo 66. İçil Livası Orman İdaresi Görevlileri.....	72
Tablo 67. İçil Livası Orman ve Kereste Fabrikaları Görevlileri.....	73
Tablo 68. İçil Livasında Hayvanlardan Elde Edilen Ürünler.....	74
Tablo 69. İçil Livasında Yer Alan Gilindre ve Taşucu Liman Müdürlükleri Görevlileri...75	
Tablo 70. İçil Livasındaki İş Yerlerinin Sayısı.....	77
Tablo 71. İçil Livası Vergi Memurları.....	78
Tablo 72. Silifke Kazası Menafi-i Umumiye Sandığı Görevlileri.....	80
Tablo 73. Gülnar Kazası Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri.....	80
Tablo 74. Ermenek Kazasında Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri.....	81
Tablo 75. Silifke Kazası Ziraat Bankası Görevlileri.....	82
Tablo 76. Ermenek Kazası Ziraat Bankası Görevlileri.....	83
Tablo 77. Mut Kazası Ziraat Bankası Görevlileri.....	83
Tablo 78. Gülnar Kazası Ziraat Bankası Görevlileri.....	84
Tablo 79. İçil Livasındaki Medreseler.....	86
Tablo 80. İçil Livasındaki Sıbyan Mektepleri.....	87
Tablo 81. İçil Livasındaki Rüştîyeler ve Öğrenci Sayıları.....	88
Tablo 82. Silifke Mekteb-i Rüştîyesi Görevlileri.....	89
Tablo 83. Ermenek Mekteb-i Rüştîyesi Görevlileri.....	89

KISALTMALAR LİSTESİ

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
agt	Adı geçen tez
BEO	Bab-1 Ali Evrak Odası
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
DH.MKT.	Dahiliye Mektubi Kalemi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedi
H	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
M	Miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Nu	Numara
s	sayfa
S	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

TTK Türk Tarih Kurumu
SVA Salname-i Vilayet-i Adana
Y.MTV. Yıldız Mütenevvia Evrakı

GİRİŞ

Salnameler, bir senelik hadiseleri göstermek üzere tertip olunan eserler hakkında kullanılan bir tabirdir¹. Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetimin, nezaretlerin, askeri kurumların, vilayetlerin bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata salname adı verilmiştir. Salname kelimesi Farsça “sal (yıl)” ve “name (mektup)” kelimelerinden meydana gelmiş olup bu eserlere nev-sal da denilmiştir². Bu sözcük Türkçeye Tanzimat'tan sonra girmiş olup yıllık olarak da adlandırılmıştır. Genel olarak geçmiş yılların veya bir yılın bütün olaylarını, her nevi icraatını, istatistik, ticaret, sanayi, iktisat, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde ihtiva eylemek üzere her sene tertip edilen ve neşredilen eserler hakkında kullanılan bir tâbirdir.³

Salnameler, içerdikleri bilgiler açısından oldukça önemli kaynaklardır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini araştırmak isteyen bir araştırmacının salnameleri incelemeyen ortaya koyduğu bir çalışmanın tüm yönleriyle sağlıklı olduğunu söyleyemeyiz. Bunun nedeni ise salnamelerin kaydedildiği dönem hakkında idari, siyasi, coğrafi, ticari, sosyal, topografik ve demografik yapısı hakkında önemli bilgiler vermesidir⁴.

Genel anlamda salnameler resmi salnameler ve özel salnameler olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi salnameler de kendi arasında devlet, nezaret ve vilayet salnameleri olarak üçe ayrılır. Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk resmi devlet salnamesi, “Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye”dir. Bu salname 1847 yılında Koca Reşit Paşa'nın teşviki ile tarihçi Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa'nın ortak çalışmaları sonucunda yayımlanmıştır⁵. Her ne kadar Tarihçi Hayrullah Efendi salnamelerin hazırlanması için görevlendirilmişse de salname Ahmet Vefik Paşa tarafından

¹ M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 3, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s.105.

² Bilgin Aydın, “Salname”, **DİA**, C.21, Ankara 2000, s.451.

³ M.Ali Ünal, “*Osmanlı Tarih Sözlüğü*”, Pradigma Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.588.

⁴ M. Zeki Pakalın, **age**, s. 105.

⁵ Tülay Ercoşkun, “Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 54, S. 2, 2014, s. 365-394.

hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde yayımlanan salnameler Avrupa'da büyük bir ilgi uyandırmış ve aynı yıl içerisinde Bianchi tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir.

Bu dönemde yayımlanmaya başlanan resmi salnameler umumiyetle devlet teşkilâtı ve kadrolarıyla buraları işgal eden rical ve yüksek memur adlarını, memlekete ait bazı umumi bilgileri ihtiva ederler.⁶ Sonraki yıllarda salnamelerin hazırlanmasında Ahmet Cevdet Paşa, Meclis-i Maarif başkâtibi Behçet Bey ve meclis üyelerinden Rüştü Bey görev almıştır. H.1306 (1888) yılından itibaren ise salnameler düzenli biçimde Sicil-i Ahval Komisyon-ı Umumisi Tedkikât Kalemince yayıma hazırlanmıştır⁷.

Bu tarihten itibaren muntazam bir şekilde yayımlanmaya başlanan Osmanlı devlet salnamelerinin konularında ve hacimlerinde artış görülmüştür. H. 1263-1297 (1847-1880) arasındaki salnamelerin 35 nüshası taş basması olup, diğerleri matbaa harfleri ile basılmıştır. H.1263-1334 (1847-1912) yılları arasında 68 adet resmi devlet salnamesi basılmıştır⁸. 1912-1916 yılları arasında yaşanan savaşıardan dolayı devlet salnamesi yayımlanmamıştır. Devlet salnameleri yayımlanmasına Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. Bu dönemde Arap harfleri ile basılan ilk iki salnameye Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi adı verilirken, üçüncüsü Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı adıyla 1928-1929 yıllarında Latin harfleriyle basılmıştır.

İlk basılan salnameler içerik ve şekil olarak daha mütevazı iken, sonradan basılmaya başlanan salnameler hacmi ve basım tekniği açısından daha mükemmel bir şekilde neşredilmeye başlanmıştır. Özellikle II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) basılan salnameler altın yaldızlı ve lüks baskılı olmasından dolayı, Osmanlı matbaacılığının ve devlet yayıncılığının ulaşmış olduğu seviyeyi göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde, devlet salnamelerinin ilgi görmesi üzerine vilayet salnameleri de çıkarılmaya başlanmıştır. İçerik olarak yayımlandıkları vilayetlere göre farklılıklar gösterebilen vilayet salnamelerinde genel olarak vilayetin idari teşkilatı, memurları, mahallin tarihi, eski eserleri, coğrafyası, idari taksimatı, kazaları, nahiyeleri kasaba ve köyleri, üretim faaliyetleri, ticaret ve nüfusu hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

⁶ M. Ali Ünal, *age*, s.588.

⁷ Bilgin Aydın, *age*, s.451.

⁸ M. Sertoğlu, "Salname", *İA*, C.10, İstanbul, s.134.

Vilayet salnamelerinin hazırlanmasında Halep vilayeti mektupçusu İbrahim Halit Bey'in yayımladığı Fihrist-i Vilayet-i Haleb adlı salname örnek alınmıştır. İlk vilayet salnamesi, Saray Bosna'da Salname-i Vilayet-i Bosna adıyla H. 1283 (M. 1866) yılında yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren Halep (1284), Konya (1285), Suriye (1285) ve Tuna (1285) vilayetlerinde de salnameler yayımlanmıştır. Toplam vilayet salnamesi olarak 504 adet künye tespit edilmiştir.

Resmi salnamelerin üçüncüsü ise nezaretlerin ve askeri kurumların yayımladıkları salnamelerdir. Diğer devlet salnameleri kadar düzenli olmasa da yayımlandıkları dönem hakkında detaylı bilgiler vermeleri açısından önemli olan bu salnamelerden (1282-1326) 1865- 1908 yılları arasında 51 adet yayımlanmıştır. Resmi kurumlardan Harbiye Nezareti ve Makam-ı Ser-Askeri; Salname-i Askeri adıyla 1282-1334 yılları arasında 17 adet salname yayımlarken, Ticaret ve Nafia Nezareti, 1288 yılında Rasathane-i Amire Salnamesi ismiyle 1 adet; Hariciye Nezaret, Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye ismiyle 1302-1320 arasında 4 adet; Bahriye Nezareti, 1307-1330 yılları arasında Salname-i Bahri ismiyle 17 adet; Maarif Nezareti, 1316-1321 arasında Salname-i Nezaret-i Maarif ismiyle 6 adet; Maliye Nezareti, 1332 yılında Rusumat Salnamesi ismiyle 1 adet; Meşihat Makamı, 1334 yılında İlmiye Salnamesi ismiyle 1 adet salname yayımlamıştır.⁹

Özel salnameler ise bazı kurum ve kişiler tarafından, daha çok “*almanak*” diye nitelendirilebilecek türde yayımlanmıştır. Bu salnamelerin ilk Ali Suavi tarafından H.1288'de Paris'te “Türkiye” adıyla yayımlanmıştır.¹⁰ Ali Suavi, bu salnamelerde Osmanlı Devleti'nin coğrafyası, nüfusu zirai ve sanayi üretimi, kara ve deniz yolları ticaret gemileri ve limanları hakkında bilgiler vermiştir. Özel salname yayımlayan Ebüzziya Mehmet Tevfik ise bu alanda gösterdiği başarılarla çok beğenilmiş ve halkın büyük ilgisini çekmiştir. Bu salnamelerin ilkine Salname-i Hadika ismini vermiştir. Sonradan, H.1294 (1877)'de yayımlanan salnameler daha matbaada iken padişahın emri ile imha edilmiştir. Ebüzziya Mehmet Tevfik'in yayımladığı salnameler içerik ve şekil açısından Osmanlı salname yayımcılığının en seçkin örnekleri arasında yer almıştır.¹¹

Bu tezin ana kaynağı ise İçil livası hakkında önemli bilgiler içeren ve “Salname-i Vilayet-i Adana” ismini taşıyan Adana Vilayeti Salnameleridir. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları

⁹ Bilgin Aydın, *age*, s.451.

¹⁰ Bilgin Aydın, *age*, s.451-452.

¹¹ M. Sertoğlu, *age*, s.135.

bulunan Salname-i Vilayet-i Adana'nın ilki 1289 (M. 1872) tarihinde, sonuncusu H. 1320 (M. 1903) tarihinde yayımlanmıştır. Toplamda on bir salname yayınlanmış olup, bu salnamelerin yayınlanış tarihleri şu şekildedir: H.1289/M.1872, H.1290/M.1873, H.1293/M.1876, H.1294/M.1877, H.1296/M.1879, H.1297/M.1880, H.1299/M.1881, H.1308/M.1891, H.1309/M.1892, H.1318/M.1900, H.1320/M.1902. Salname-i Vilayet-i Adana'nın düzenli bir şekilde her yıl yayınlanmaması çalışmanın en büyük handikapı olmuştur. Özellikle 1881-1891 arasındaki dokuz yılda salname yayınlanmaması bilgilerin kesintiye uğramasına yol açmıştır. Bu türden boşlukları doldurabilmek amacıyla Başbakanlık Osmanlı Arşiv (BOA) belgelerinden de kısmen faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra özellikle Giriş ve Birinci Bölümün yazılması esnasında İçil livasıyla ilgili literatüre müracaat edilmiştir.

Bu tez konusunun sahası olan İçil ile ilgili bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunların en önemlisi Halil İbrahim Kaplan tarafından hazırlanan “Salnamelere Göre Adana (1880-1900)” isimli yüksek lisans tezidir. Bu tezde olduğu gibi Adana Vilayeti Salnamelerini temel kaynak olarak bu çalışmada Adana vilayetindeki yerleşim birimleri hakkında çok önemli bilgiler verilmektedir. Tez, Adana vilayetinde yer almasından dolayı kısmen İçil livasına da yer vermekle birlikte konumuzla ilgili çok fazla ayrıntıya girmemiştir.¹² Adana Vilayeti Salnamelerini temel alarak hazırlanan bir diğer çalışma ise İbrahim Bozkurt tarafından hazırlanan “Salnamelerde Mersin” isimli yüksek lisans tezidir. Adana Vilayet Salnamelerini temel aldığı için İçil livasına değinmiş fakat asıl konusu Mersin olduğu için İçil hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır.¹³ İçil livasını konu eden bir diğer eser ise Şenol Çelik tarafından hazırlanan defterlerinde “Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)” adlı doktora tezidir. Bu tez tahrirlerden faydalanarak 1500-1584 yılları arasını ele almıştır. Bundan dolayı bu tezde de farklı bir zaman diliminde ve detaylı bir şekilde İçil sancağını ele almıştır.¹⁴

Adana Vilayeti Salnamelerini temel alarak hazırlanan bir diğer tez ise, Sırma Hasgül tarafından hazırlanan “Salnamelere Göre Adana Vilayetini Demografik ve Kültürel Yapısı” adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez Adana vilayetine bağlı beş livanın demografik ve

¹² Halil İbrahim Kaplan, **Salnamelere Göre Adana (1880-1900)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001.

¹³ İbrahim Bozkurt, **Salnamelerde Mersin**, Mersin Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2001.

¹⁴ Şenol Çelik, **Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994.

kültürel yapısı hakkında bilgiler vermeye çalışmıştır.¹⁵ Ancak bizim çalışmamızda sadece İçil'in demografik ve kültürel yapısı değil, İçil'in idari, adli, eğitim, zirai, ticari, sanayi, demografik ve sosyo-kültürel yapısını 1872-1902 yılları arasında detaylı bir şekilde verilmiştir. Bundan dolayı çalışmamız alanında ilk olma özelliği taşımaktadır.

“Adana Vilayeti Salnamelerine Göre İçil (İçel) Livası” ismini taşıyan ve 1872-1903 tarihleri arasını kapsayan bu tez çalışması ise İçil livasını oluşturan Silifke, Anamur, Gülnar, Ermenek ve Mut kazaları hakkında detaylı bilgiler içeren kapsamlı çalışmalardan birisi olarak, yukarıda bahsi geçen eserlerden kalan boşluğu doldurmaya çalışması bakımından önem arz etmektedir. Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Tezin Birinci Bölümünde; İçil adının menşei, İçil'in coğrafi yapısı ve tarihinden bahsedilirken, İkinci Bölümde; livada bulunan bütün kurumlar tablolar üzerinden yorumlanmak suretiyle İçil livasının idari yapısı ele alınmıştır. Üçüncü Bölümde; İçil livasının demografik yapısı ve yerleşim birimleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Dördüncü Bölümde; İçil livasında gerçekleştirilen ziraat, ormancılık, hayvancılık, sanayi ve ticaret sayısal veriler ışığında ele alınmak suretiyle livanın ekonomik yapısı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise livadaki okullar ve bazı sosyal yapılardan bahisle İçil livasının eğitim ve sosyo-kültürel yapısı anlatılmaya çalışılmıştır.

¹⁵ Sırma Hasgöl, **Salnamelere Göre Adana Vilayetini Demografik ve Kültürel Yapısı**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2016.

BİRİNCİ BÖLÜM

İÇİL ADININ MENŞEİ, İÇİL'İN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHÇESİ

1. İçil Adının Menşei

İçil, Akdeniz Bölgesi'nde Göksu Vadisini içine alan idari teşekküle verilen bir isimdir. Memleketin iç kısmını hemen hemen tamamıyla kaplayan arızalı ve taşlık sahalara Taş-eli ismi verilmektedir. Her ne kadar bu adın vaktiyle طش ایل şeklinde yazılan Taş- il'den geldiği illeri sürülmekte ise de, Taş-eli adının buralara hâkim bulunan çetin tabiat manzarasını gayet iyi isimlendirdiği aşikârdır.¹⁶

Anadolu'da Türklerin fetih hareketlerinin başlamasıyla İçil bölgesi Karamanoğullarının hâkimiyetine girecektir. Karamanoğulları Beyliği'nin uzun süren idaresinden dolayı buraya Kamerüddin İli denilecektir. Daha sonraki dönemlerde ise bölge Karaman İli olarak adlandırılacaktır.

Osmanlı Devleti ile Karamanoğulları arasındaki mücadeleden bahseden bazı Osmanlı vekayinameleri ise bölgeyi Taş-İli şeklinde kaydetmiştir. İçil adı Konya Selçukluları zamanından beri, buranın dağlar içinde, girilmesi ve geçilmesi güç bir memleketi telakki edilmiş olmasından dolayı verilmiş olsa gerektir.¹⁷

2. İçil'in Coğrafi Yapısı

Akdeniz'e kıyısı olan bölgeler, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Akdeniz'in Anadolu bölümünde kalan kıyıları hem doğal güzelliği hem de önemli ticaret yollarının üzerinde bulunmasından dolayı çok eski dönemlerden beri insanların dikkatini çekmiştir.

Tezin asıl konusu olan İçil sancağı, taşlı ve engebeli bir coğrafi yapıya sahip olmakla beraber Akdeniz'e kıyısının bulunması ve Kıbrıs Adası'nın karşısında yer almasından

¹⁶ Besim Darkot, "İçil", **İA**, MEB Yayınları, C.5/2, İstanbul, s.928.

¹⁷ Şenol Çelik, "İçel", **DİA**, C.21, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 450.

dolayı ilkçağlardan beri önemli bir yerleşim alanı olmuştur.¹⁸ Yeryüzü şekilleri bakımından İçil, Doğu Akdeniz Havza'sında yer almaktadır. Günümüzde İçil ili, Akdeniz bölgesinde Çukurova bölümünün batısında bulunur. Güneyde Akdeniz ile kuşatılan şehir, kuzeyden Batı ve Orta Toros dağlarının yüksek plato ve zirveleriyle Anadolu'nun iç kısımlarından ayrılır.

Antikçağ'da Taşlık Kilikya (Tracheia Cilicia) diye tanınan coğrafi bölgeye tekabül eden İçil Sancağı, batıda Alanya Burnu'ndan doğuda Lamas Suyu'na kadar (Alata Çayı'nın batısında) Toros Dağları ile Akdeniz arasında uzanıyordu.¹⁹

1318/1900 tarihli Adana Vilayet Salnamesinden elde edilen bilgilere göre İçil livası, Adana vilayetinin güneybatısında ve Anadolu kıtasının güney sahilinde bulunmaktaydı. Liva, güneyinde Bolkar Dağı, Ak Deniz, doğusunda Mersin körfezi ve Mersin livası, batısında Antalya Körfezi ile sınırı olup, kuzeyden güneye ise Anadolu'nun en güneyindeki çıkıntı olan Anamur Burnu uzanmaktadır. İçil livası, merkez kaza Silifke, Gülnar, Anamur, Ermenek ve Mut kazalarından oluşmaktadır.²⁰

3. İçil'in Kısa Tarihçesi

İçil'deki ilk yerleşimlerin tarihi neolitik döneme kadar uzanmaktadır. Sancağın sahip olduğu toprakların büyük bir kısmı dağlık Kilikya sınırları içinde yer almaktadır. Bölgenin merkezi sayılan Seleucia M.Ö. 300 yıllarında İskender'in generallerinden II. Seleucus Nicator tarafından kurulmuştur. Güneydeki Holmi şehri ahalisi buraya nakledilmiştir.²¹

İçil, M.Ö. 101'de Roma donanması tarafından ele geçirilmiştir. Çiçero'nun Kilikya'ya vali olarak atandığı M.Ö. 501'de buradaki bazı yerleşim yerleri, Seleucia (Silifke), Anemurium (Anamur), Olba (Ura), Korykos (Kızkalesi), Celenderis (Kalender)tir.²²

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonucu Anadolu toprakları Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kaldı. Bu tarihten itibaren genel olarak İçil, Bizans ve Arap mücadelesine sahne oldu. İçil, Bizans ve Araplar arasındaki mücadele de etkili bir faktör oldu ve

¹⁸ Şenol Çelik, **agt**, s.2.

¹⁹ Bilgin Aydın, **age**, s.450.

²⁰ SVA, H. 1318, s. 198.

²¹ Bilgin Aydın, **age**, s.451.

²² Şenol Çelik, **agt**, s.19.

genellikle Bizans hâkimiyetinde kaldı.²³ Bu dönemde yaşanan Bizans ve Arap mücadelesinden dolayı başta Silifke olmak üzere İçil'in askeri olarak önemi arttı.

Türklerin, Bizans İmparatorluğu'na karşı 1071'de kazandığı Malazgirt Zaferi hem Türk tarihi açısından hem de Anadolu tarihi açısından bir dönüm noktası oldu. Malazgirt Zaferi'nde ağır bir yenilgi alan Bizans İmparatorluğu, Batı Anadolu ve Balkanlara doğru çekilmek zorunda kaldı. Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve Türklerin Anadolu'ya yaptığı akınlardan dolayı Ermeniler, Türklerden kaçarak Kilikya ve Orta Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır.

İçil ve çevresi, 1180 yılından sonra yerleşmek amacıyla Türkmenlerin yoğun bir akınına uğradı. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat 1225'te İçil ve çevresine sefere çıktı. Antalya'dan sahil boyunca ilerleyerek İçil'in önemli kalelerinden biri olan Anamur Kalesi'ni fethetti. Sultan Alaeddin'in bu seferi yapmasındaki asıl gayesi; İçil ve çevresinde etkili olan Ermenilerin hâkimiyetine son vermektir. Sultanın bu sefere çıkmasındaki diğer önemli sebep ise Suriye ve Anadolu arasındaki kervan yolunun güvenliğini sağlamaktır.²⁴ Kısacası I.Alâeddin Keykubat devri, İçil'in Türkler tarafından fethedilmesinde ve bir Türk yurdu olmasında önemli bir dönüm noktası oldu.

Bu dönemde Anadolu'ya akın eden diğer Türkmenlerle beraber Karaman boyunun büyük bir kısmı da Anadolu'ya geldi ve I. Alâeddin Keykubat tarafından Ermenek civarına yerleştirildi. Karaman Bey önderliğinde fetih hareketine başlayan Karaman boyuna mensup Türkmenler bu dönemde Ermenek, Mut, Gülnar ve Mera kalelerini fethettiler. Elde ettiği başarısından dolayı I. Alâeddin Keykubat, Karaman Bey'e hilat, kılıç, âlem, tab gönderdiği gibi fethettiği yukarıdaki yerlerin idaresini de ona verdi.²⁵

Memlük Sultanı Baybars'ın Kayseri seferi sırasında Karamanoğlu Mehmet Bey, kardeşini Kayseri'ye yollayıp Memlük Sultanına itaatini arz etti. Karamanoğullarının bu itaati karşısında Baybars da Karamanoğullarına beylik menşuru ve sancak vererek, Ermenek ve Larende'den Akdeniz sahillerine kadar beldelerin hâkimiyetini Karamanoğullarına verdi.²⁶ Ancak 1243'te Moğolların Sivas yakınlarında yapılan Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklu ordusunu yenmesi ve Moğolların Anadolu'da ilerlemeye başlamasıyla diğer

²³ Şenol Çelik, **agt**, s.19.

²⁴ Şenol Çelik, **agt**, s.22.

²⁵ Şenol Çelik, **agt**, s.23.

²⁶ Şenol Çelik, **agt**, s.22.

yerlerde olduğu gibi İçil'deki yerleşim birimleri de talan edildi ve buralarda yaşayan Türkmenler katledildi.

Karamanoğulları, Fatih dönemine kadar Osmanlı Devleti ile olan mücadelelerinde birçok defa mağlup olmuş beyliğin kurulduğu topraklara yani Ermenek ve diğer iç kalelerine çekilmek zorunda kalmışlar. Sadece İçil'de uzun süre kalabilen Karamanoğulları²⁷ ile Osmanlı Devleti arasındaki mücadele I. Bayezid zamanında da devam etmiştir. Karamanoğulları üzerine sefere çıkan I. Bayezid'in Alâeddin Ali Bey'i yenilgiye uğratması sonucunda yapılan antlaşmaya göre; Çarşamba Suyu'nun güneyinde kalan topraklar Karamanoğullarında kalırken, İçil dışındaki Konya, Larende ve Akşehir Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçti.²⁸ İçil'in tam olarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmesi ise II. Mehmet zamanında oldu. Karamanoğlu İshak Bey'in yapılan antlaşmaya uymaması ve bunda diretmesi üzerine Osmanlı Devleti, İshak Bey'in tahtında gözü olan kardeşi Pir Ahmet'e yardım etmeye karar verdi. Osmanlı Devleti'nin desteğini alan Pir Ahmet, İshak Bey'i Ermenek civarında yenmeyi başardı. Ağır bir yenilgi alan İshak Bey Silifke taraflarına kaçmak zorunda kaldı. Kardeşi Pir Ahmet ile yaptığı savaşı kaybeden İshak Bey, Osmanlı Devleti'ne karşı koymak için Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a sığındı. Ancak Osmanlı Devleti Akkoyunlular üzerine bir sefer düzenleyerek, Silifke ve Karataş haricindeki bütün İçil topraklarını hâkimiyetine aldı. Ancak bu sefer de Pir Ahmet Osmanlı Devleti'ne ihanet etti. Uzun Hasan üzerine yapılan seferde Osmanlı ordularına destek vermeyen Pir Ahmet, Osmanlı Devleti'ne ait topraklara saldırarak zarar verdi. Bunun üzerine bizzat padişahın kumandası altındaki ordu²⁹, Karamanoğulları üzerine sefere çıkıp, beyliğin merkezi Konya ile Gevele Kalesi'ni fethetti.

II. Mehmet, bu sefer sırasında ele geçirdiği toprakları Karaman Beylerbeyliği olarak teşkilatlandırarak, buranın idaresini Şehzade Mustafa'ya bıraktı.³⁰ Karamanoğulları Beyliği sonraki dönemlerde de Osmanlı Devleti'ne karşı farklı kesimlerden yardım almaya çalışarak her fırsatta kaybettiği toprakları geri almak için Osmanlı Devleti'nin aleyhinde hareket etti.

²⁷ Bilgin Aydın, **age**, s.451.

²⁸ Bilgin Aydın, **age**, s.451.

²⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK Yayınları, 7. Baskı, Ankara, s.89.

³⁰ Şenol Çelik, **agt**, s.28.

Osmanlı Devleti'nin Karamanoğullarını nihai olarak ortadan kaldırması ise II. Bayezid döneminde gerçekleşti. Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Sultan sorununun yaşandığı sırada tekrardan Varsak ve Turgut boylarının da yardımıyla, Larende ve Konya'ya saldırdıysa da Gedik Ahmet Paşa tarafından püskürtüldü. Bu başarısız saldırı sonrasında Kasım Bey, II. Bayezid'den afv dileyerek İçil'de kendisi için ikta istedi. İsteği kabul gören Kasım Beyin 1483'te ölmesiyle İçil toprakları kesin olarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçti.³¹

³¹ Bilgin Aydın, **age**, s.451.

İKİNCİ BÖLÜM

İÇİL LİVASININ İDARİ VE HUKUKİ YAPISI

Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi, klasik dönemde aşağıdan yukarıya doğru köy (karye), kaza, sancak (liva)³² ve eyalet (beylerbeylik, vilayet) şeklinde teşkilatlanmıştı. Köylerin birleşmesiyle birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar ve sancakların birleşmesiyle eyaletler meydana gelmekteydi.³³ Bu idari yapılarda köyü imam, kazayı kadı, sancağı sancakbeyi ve eyaleti de beylerbeyi yönetirdi.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde beylerbeyliği bir taneydi, devlet sınırlarının genişlemesiyle bu sayı artmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin ilk beylerbeyliği Rumeli Beylerbeyliği iken daha sonra Anadolu Beylerbeyliği oluşturuldu.³⁴

Osmanlı Devleti uzun yıllar boyunca başarılı bir devlet teşkilatlanmasına sahipti, fakat devletin son dönemlerinde özellikle de XIX. yüzyılda bu yapı giderek bozulmaya başladı. Devlet yöneticileri bu bozulmanın önüne geçmek ve merkezi idareyi güçlendirmek için bazı ıslahatlar yaptılar ve bir dizi nizamnameler yayımladılar. 1864 Vilayet Nizamnamesiyle birlikte eyaletler kaldırılarak livalardan oluşan vilayet üniteleri kuruldu. Özellikle 1871 tarihli “ İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi” ile Osmanlı'nın yeni idari yapısı tüm devlet sınırlarında uygulanmaya başlandı. Aynı zamanda nahiye teşkilatının da kurulduğu bu nizamnameyle yeni teşkilatlanmaya gidilerek; Avrupa'da 10 vilayet ve 44 sancak, Anadolu'da 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika'da 1 vilayet ve 5 sancak kuruldu. Bu nizamnamelerle vilayette vali, livada mutasarrıf, kazada kaymakam ve nahiyede müdür en yetkili idareci olarak belirlendi. Bu idarecilerin yanı sıra 1840 yılında

³² 1864 Vilayet Nizamnamesi ile eyaletler kaldırılarak yerlerine livalardan oluşan vilayet üniteleri kurulmuştur. Bkz. Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 29-50.

³³ Yusuf Hallaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 84.

³⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, C.I, 7. Baskı, Ankara, s. 502.

kurulan “idare meclislerinin diğer üyeleri yerleşim birimlerinin yönetimini birlikte yürütmekteydiler.³⁵ Bu gelişmelerle Osmanlı vilayet yönetiminin aldığı biçimin, günümüz Türkiye’sinin idari yapısını büyük ölçüde etkilediği, hatta belirlediği söylenebilir.³⁶

İçil, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Karaman eyaletine bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırıldı. 1571’de Kıbrıs’ın fethedilmesiyle İçil sancağı buraya bağlandı, XVI. yüzyıla gelindiğinde ise tekrar Karaman eyaletine bağlandı. Bu dönemde İçil sancağı ile birlikte Aksaray, Akşehir, Beyşehir, Kayseri, Konya, Kırşehir ve Niğde Karaman eyaletine bağlı sancaklardır³⁷. İçil sancağı 1632’de Adana eyaletine bağlandıysa da aynı yıl içerisinde tekrar Karaman eyaletine bırakıldı. Osmanlı Devleti’ndeki idari değişmelerden dolayı Karaman eyaleti, Konya eyaletine dönüştürüldü ve İçil sancağının Konya eyaletine bağlılığı 1869’a kadar devam etti.³⁸ Bu tarihten Osmanlı Devleti’nin sonuna kadar ise İçil sancağının bağlı olduğu vilayet Adana’dır.

İçil livası, incelediğimiz ilk salnamenin başlangıcı olan 1872 tarihi itibariyle Adana vilayetinin livalarından biriydi.³⁹ Adana vilayetinin diğer livaları, Adana, Kozan ve Cebel-i Bereket (Payas) idi. 1888 yılında Mersin livasının kurulmasıyla vilayetin liva sayısı beşe çıktı. Vilayet merkezi Adana livası idi.⁴⁰

Bugünkü idari teşkilatta ilçenin karşılığı olan kaza, Osmanlılarda hem kadının idari bölgesini hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terim özelliği gösterir.⁴¹ Osmanlı’dan önceki dönemlerde bunun gibi bir idari birim yoktu. Osmanlı Devleti’nin sınırlarının genişlemesiyle merkezi yönetimi güçlü tutmak için farklı idari birimler ortaya çıkmaya başladı. Bu gelişmelerin bir sonucu da kazaların 1842 yılından itibaren idari birimler haline getirilmesiydi. İncelediğimiz dönemde (1872-1903) İçil livasının merkezi Silifke kazası idi. Bu nedenle Silifke’de kaza idaresi değil, liva idaresi bulunmaktaydı. Silifke’nin liva merkezi olarak değerlendirilmesinin nedeni, sahip olduğu coğrafi konumu, sosyo-kültürel ve iktisadi yapısından dolayıdır. Özellikle Silifke’nin denize kıyısı olması merkez kaza

³⁵ Mutullah Sungur, “XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1359.

³⁶ Mutullah Sungur, **agm**, s. 1358.

³⁷ Şenol Çelik, **agt**, s.33.

³⁸ A.Ali Gazel, “İçel Sancağı’nın Yönetim Merkezi Olmak İçin Kazalar Arasında Yaşanan Mücadele”, **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 56, Erzurum 2016, s.56.

³⁹ SVA, H.1289, H.1290, H.1293, H.1294, H.1296, H.1297, H.1299, H.1308, H.1309/, H.1312, H.1318, H.1320.

⁴⁰ Halil İbrahim Kaplan, **Salnamelere Göre Adana (1880-1900)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001, s. 121.

⁴¹ Tuncer Baykara, “Kaza”, **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C.25, s.119.

olmasında etkili olmuştur.⁴² 1872 yılı itibariyle Silifke kazasına bağlı üç nahiye bulunmaktaydı. Bunlar; Bulacalı, Ayaş ve Yağda'dır. Bu nahiyeler, İçil livasında bulunan altı nahiyeden üçünü oluşturmaktaydı.⁴³ İçil livasının Silifke dışında dört kazası daha bulunmaktaydı.

Tablo 1. İçil Livasına Bağlı Kazalar

Silifke
Anamur
Ermenek
Gülnar
Mut

1. Liva Merkezi: Silifke Kazası

1.1. Liva İdare Meclisi

Liva İdare Meclisleri, livalara bağlı kaza ve köylerin ticari, ekonomi, ziraat vb. her türlü sorunun görüşülüp karara bağlandığı meclistir. 1840 yılında muhassıllık sistemiyle birlikte kurulan bu meclisler 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar şerî davalar dışındaki mahkemelerin de görüldüğü yerlerdi. Liva İdare Meclisi mutasarrıfın başkanlığında toplanan meclis tabii azalar ve seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı.⁴⁴ Tabii azaları mutasarrıf, müftü, tahrirat müdürü, muhasebeci ve naip oluştururken, seçilmiş üyeler değişiyordu. Kazaların yönetimi için de Meclis-i İdare-i Kaza adında bir meclis bulunmaktaydı. Bu meclisinde tabii üyeleri kaymakam, naip, müftü, tahrirat kâtibi ve sandık emini olup bunlar dışında seçilmiş üyeler de bulunmaktaydı.⁴⁵

1.1.1. Mutasarrıflar

Liva yönetiminde mutasarrıflar, genel olarak valinin vilayette sahip olduğu yetkilere sahiptiler. Validen aldıkları emirleri yerine getirmek, kanunları uygulamak ve livadaki memurların hareketlerini kontrol etmekle yükümlüydüler. Tanzimat'tan sonra, livada

⁴² SVA, H. 1294, s. 114; Karamanoğulları döneminden beri İçil livasının merkez kazası Silifke'ydi. 1827 yılında ise liva merkezi Ermenek'a taşınmış ve 1835 yılına kadar da bu şekilde devam etmişse de merkez yeniden Silifke'ye taşınmıştır. A.Ali Gazel, **agm**, s.56.

⁴³ SVA, H. 1294, s. 114.

⁴⁴ Sadık Fatih Torun, "Vilâyet Kanunlarına Göre Sancak (Livâ) İdare Meclisleri", **TAD**, C. 35, S. 60, 2016, s. 159-160.

⁴⁵ Ali Fuat Öreñç, "Mutasarrıf", **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul-2006, C. 31, s. 377-379.

valinin temsilcisi olarak umumi idare ve asayişten birinci derece sorumlu olan mutasarrıflar yemin ederek göreve başlarlardı⁴⁶.

Tablo 2. İçil Livasında Görev Yapan Mutasarrıflar

Yıl (H/M)	İsimler
1289/1872	Hasan Mustafa Ziya Efendi
1290/1873	Mustafa Ziya Efendi
1293/1876	Alim Efendi
1294/1877	Alim Paşa
1296/1879	Hasan Mazhar Paşa
1297/1880	Nasuh Bey Efendi
1299/1881	Hacı Hüseyin Efendi
1308/1891	Hüseyin Bey
1309/1892	Mustafa Bey
1318/1900	Mehmet Halis Paşa
1320/1902	Şahabettin Bey

Salnamelerde 1289-1872 yılları arasında İçil livasında on mutasarrıfın ismine rastlamaktayız. Yukarıdaki tabloda mutasarrıfların isimleri ve görev yaptığı yıllar verilmiştir. Tabloya bakıldığında nerdeyse her sene görev yapan mutasarrıfların değiştiğini görülmektedir. 1289/1872 ve 1290/1873 yıllarındaki salnamelerde mutasarrıf olarak Hasan Mustafa Ziya Efendi ve Mustafa Ziya Efendi isimleri; 1293/1876 ve 1294/1877 yıllarına ait salnamelerde ise Âlim Efendi ve Âlim Paşa isimleri verilmiştir ki, yılların ardışık olmasından yola çıkarak burda geçen kişilerin aynı kişi olduğunu tahmin edebiliriz.⁴⁷ Adana Vilayet Salnameleri 1299/1881-1308/1891 yılları arasında yayınlanmadığı için bu yıllar arasında görev yapan mutasarrıflar hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Bununla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden (BOA) elde ettiğimiz bazı belgeler İçil livasında görev yapan mutasarrıflar hakkında bilgi eksikliğimizi tamamlamamıza yardımcı olmaktadır. Öyle ki 10 Mayıs 1888 tarihli bir arşiv belgesinde İçil mutasarrıfı olarak Ragıp Paşa ismi geçmektedir.⁴⁸ 13 Kasım 1892 tarihli bir belgede ise Behçet Paşa İçil mutasarrıfı olarak geçmektedir. Bu durumda Hüseyin Bey'den sonra kısa bir süre mutasarrıflık yapmış olmalıdır.⁴⁹ Salnamelerin yayınlanmadığı 1309/1892-1318/1900 yılları arasındaki bilgi açığımızı da arşiv belgeleri sayesinde kapatabilmekteyiz. Dahiliye Nezaretine ait 30 Aralık

⁴⁶ A. Fuat Öreñç, **agm**, s.377-379.

⁴⁷ SVA, H.1293, s.112; H.1294, s. 108.

⁴⁸ BOA, DH.MKT. 1507/67, 28 Ş 1305.

⁴⁹ BOA, BEO, 104/7796 22 R 1310.

1893 tarihli bir belgede İçil mutasarrıfı Mehmet Halis Paşa'nın güzel hizmetlerinden dolayı rütbece terfi ettirildiğinden bahsedilmesinden⁵⁰ ve 20 Temmuz 1902 tarihli başka bir belgeden yola çıkarak, adı geçen mutasarrıfın 1893-1902 yılları arasında on yıl kadar İçil livasında görev yaptığını söyleyebiliriz. Bu bilgiden Mehmet Halis Paşa'nın incelenen dönemde en uzun süre görev yapan mutasarrıf olduğu da ortaya çıkmaktadır.⁵¹

1.1.2. Müftüler

Müftü, vilayet ve kazalarda dini konulara bakan ve bu konu da yaşanan sorunlara dine uygun çözüm bulan kişilerdir. Osmanlı Devleti'nde müftüler genel olarak Hanefi mezhebine göre fetva verirlerdi. Müftünün vazifesi, var olan sorunla ilgili dini olarak fikir beyan etmek olup, bu fikrin bir hükmü yoktur.⁵²

Tablo 3. Yıllar İçerisinde İçil Livasında Görev Yapan Müftüler

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Abdullah Efendi
1290/1873	Mehmet Efendi
1293/1876	Mehmet Efendi
1294/1877	Mehmet Efendi
1296/1879	Hacı Mehmet Bayram Efendi
1297/1880	Hacı Mehmet Bayram Efendi
1299/1881	Hacı Mehmet Efendi
1308/1891	Hacı Bayram Efendi
1309/1892	Hacı Bayram Efendi
1318/1900	Hacı Mehmet Bayram Efendi
1320/1902	Hacı Mehmet Bayram Efendi

1872-1902 tarihleri arasında görev yapan müftülere baktığımızda sadece üç isimle karşılaşmaktayız. 1872 yılında Abdullah Efendi ismi karşımıza çıkarken, 1873-1877 yılları arasında Mehmet Efendi, 1879-1902 yılları arasında Hacı Mehmet (Bayram) Efendi'nin görev yaptığını görmekteyiz. 1881-1892 tarihleri arasında yayınlanan üç salnamede sadece Hacı Mehmet Efendi ismi kullanılmışsa da, öncesinde ve sonrasındaki salnamelerde müftü isminin Hacı Mehmet Bayram Efendi olarak geçmesinden bu kişilerin aynı kişiler olduğu

⁵⁰ BOA, DH.MKT, 190/72, 21 C 1311.

⁵¹ BOA, DH.MKT, 544/55, 13 R 1320.

⁵² M. Ali Ünal, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma yayıncılık, İstanbul 2011, s. 495-496.

fikrini vermektedir. Dolayısıyla ismi geçen müftünün 1879-1902 yılları arasında 23 yıl kadar değişmeden, uzunca bir müddet görev yaptığı ortaya çıkmaktadır.⁵³

1.1.3. Naipler

Sözlükteki kelime anlamı, “birini temsil eden, birine vekâlet eden, bir makamın sorumluluğunu gerçek sahibi yerine geçici bir zaman için yüklenen kimse” demektir. Terim olarak ise naip, kadı vekili ve şeriat hükümlerine göre karar veren kişi demektir.⁵⁴

Tablo 4. İçil Livasında Görev Yapan Naipler

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Mustafa Besîmi Efendi
1290/1873	Mustafa Nasip Efendi
1293/1876	Salih Efendi
1294/1877	Salih Efendi
1296/1879	Salih Efendi
1297/1880	Hacı Ali Hakkı Efendi
1299/1881	Ömer Efendi
1308/1891	Fazıl Efendi
1309/1892	Hüseyin Efendi
1318/1900	Hüseyin Sabri Efendi
1320/1902	Mehmet Şakir Efendi

Tabloya bakıldığında 1872-1902 yılları arasında dokuz naibin isminin geçtiğini ve bunlar arasında en uzun süre vazifede kalanın 1876-1879 yılları arasında görev yapan Salih Efendi'nin olduğu görülmektedir. Ayrıca 1309/1892 tarihli salnamede görev yapan Hüseyin Efendi ile 1318/1900 tarihli salnamede görev yapan Hüseyin Sabri Efendi'nin aynı kişiler olup olmadığını tespit edemiyoruz.⁵⁵ Ayrıca 1308/1891 yılında görev yapan Fazıl Efendi'nin ismi 1307/1890 tarihli bir belgede de naip olarak geçmektedir.⁵⁶

⁵³ SVA, H.1289, s.99; H.1290, s. 92.; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 101; H.1299 s. 74; H.1308, s. 113; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

⁵⁴ Casim Avcı, “Naib” **DİA**, C.32, İstanbul, 2006, s.312.

⁵⁵ SVA, H.1289, s.99; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 101; H.1299, s. 74; H.1308, s. 113; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

⁵⁶ BOA, Y.MTV., 42/33, 24 C 1307.

1.1.4. Muhasebeciler

Tablo 5. İçil Liva İdare Meclisinde Görev Yapan Muhasebeciler

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Hacı Tâhir Efendi
1290/1873	Nuri Efendi
1293/1876	Zekai Efendi
1294/1877	Zekaî Efendi
1297/1880	Abdülvahid Efendi
1299/1881	Hacı Tahir Efendi
1308/1891	Feyzi Efendi
1309/1892	Feyzi Efendi
1318/1900	Selim Sırrı Efendi
1320/1902	Hüseyin Efendi

H. 1296 tarihli olanı dışındaki bütün salnamelerde livada görev yapan muhasebeciler hakkında bilgi bulunmaktadır. Salmamelerde 1289/1872- 1320/1902 yılları arasında sekiz muhasebecinin ismi geçmektedir. Ayrıca 1293/1876-1294/1877 tarihli salnamelerde Zekai Efendi'nin ve 1309/1892-1308/1891 tarihli salnamelerde ise Feyzi Efendi'nin görev yaptığını görmekteyiz.⁵⁷

1.1.5. Tahrirat Memurları

Tablo 6. İçil Liva İdare Meclisinde Görev Yapan Tahrirat Memurları

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Adem Efendi
1290/1873	Hacı Kadri Efendi
1293/1876	Hacı Kadri Efendi
1294/1877	Hacı Kadri Efendi
1297/1880	Talhat Bey
1299/1881	Ali Bey
1308/1891	İlyas Necati Efendi
1309/1892	İlyas Efendi
1318/1900	Rıza efendi
1320/1902	Rıza Efendi

1296/1879 tarihli olanı dışındaki salnamelerde tahrirat müdürlerinin isimleri geçmektedir. Tabloya bakıldığında da görüleceği üzere, salnamelerin yayınlanmadığı 1881-1891 arasındaki yılları dışarıda tuttuğumuzda, tahrirat müdürleri arasında en uzun süre görev

⁵⁷ SVA, H.1289, s.99 ; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 101.; H.1299, s. 74; H.1308, s. 113; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

yapan kişi Hacı Kadri Efendi'dir. 1308/1891 tarihli salnamede görev yapan İlyas Necati Efendi ile 1309/1892 tarihli salnamede görev yapan İlyas Efendi'nin ardışık yıllarda bu kurumda bulunmalarından aynı kişiler olduğunu tahmin etmek mümkündür.⁵⁸

1.1.6. İdare Meclisinin Seçili Üyeleri

Tablo 7. İçil Livası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri

Salname Yılı (H/M)	Üye İsimleri			
1289/1872	Mahmut Bey	Hacı Ali Efendi	Yusuf Efendi	Mihail Ağa
1290/1873	Hacı Ali Efendi	Mustafa Şükrü Efendi	Yusuf Efendi	Mustafa Şükrü Efendi
1293/1876	Mahmut Bey	Hacı Ali Efendi	Hacı Vasfi Efendi	Hacı Kebir Yahya Efendi Mehmet Bey (Katip)
1294/1877	Mehmet Bey	Hacı Ali Efendi	Kebir Yunus Efendi	Vasili Efendi
	Mehmet Bey (Katip)	Refik Yakub Bey		
1297/1880	Mustafa Şakir Efendi	Mihail Vasil Ağa	Rıza Efendi (Başkâtip)	Selim Efendi (Mukayyit)
1308/1891	Zinalzade Hacı Ali Efendi	Hacı Halil Ağazade Hacı Ali Efendi	Paçacı Oğlu Hacı Yusuf Efendi	Meskuş Oğlu Mihail Ağa
1309/1892	Arnavut İsmail Ağa	Hacı Halil Ağazade Hacı Ali Efendi	Peçeci Ereyli Yuani Efendi	Menkuş Oğlu Mihail Ağa
1318/1900	Hacı Hulusi Efendi	Hacı Mehmet Efendi	Ağabus Efendi	Hacı Karabet Efendi
	Murat Efendi (Katip)			
1320/1902	Hacı Ali Efendi	Kemal Efendi	Yurdan Efendi	Nursan Efendi
	Murat Efendi			

Liva idare meclisinde görev yapan memurların genelde dört kişi olduğunu ancak bazı yıllarda bu sayının değiştiğini görmekteyiz. Tablo incelendiğinde 1296/1879 ve 1299/1881 tarihli salnamelerde liva idare meclisinde görev yapan memurlar hakkında hiçbir bilgi verilmemişken, diğer yıllara ait salnamelerde görev yapan memurlar belirtilmiştir. Ayrıca

⁵⁸ SVA, H.1289, s.99; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 101; H.1299, s. 74; H.1308, s. 113; H.1309,s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

bu tabloda gayrimüslimlerin de üye olarak seçildiğini görmekteyiz. Meclis üyelerinin bazıları birkaç defa seçildikleri görülmektedir.⁵⁹

1.1.7. Kâtip ve Mukayyitler

Tablo 8. İçil Livası İdare Meclisinde Görev Yapan Kâtip ve Mukayyitler

Salname Yılı (H/M)	Kâtipler	Mukayyitler ⁶⁰
1289/1872	Mûcî Efendi	Ali Rıza Efendi
1290/1873	Ali Rıza Efendi	
1293/1876	Mehmet Bey	
1294/1877	Mehmet Bey	Refik Yakup Bey
1296/1879	Rıza Efendi	Hüseyin Efendi
1297/1880	Rıza Efendi	Selim Efendi
1299/1881	Hulusi Efendi	
1308/1891	Murat Efendi	
1309/1892	Murat Efendi	
1318/1900	Murat Efendi	
1320/1902	Murat Efendi	

Tablo incelendiğinde, genel olarak bütün salnamelerde Liva İdare Meclisinde görevli katip isimlerinin verildiğini, ancak sadece 1289/1872, 1294/1877, 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde mukayyitleri verilmiş olduğunu görmekteyiz. Murat Efendi'nin ise birden fazla sene kâtip olarak mecliste görev yaptığı görülmektedir.⁶¹

⁵⁹ SVA, H.1289, s.99; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 102; H.1299, s. 74; H.1308, s. 114; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

⁶⁰ Şer'i mahkemelerde kayıt yapan kişi. Mahkemelerdeki başkatip ve katiplerin en büyük yardımcılarını mukayyidler idi. Bkz. M. Ali Ünal, Osmanlı Tarih Sözlüğü, Paradigma yayıncılık, İstanbul 2011, s. 490.

⁶¹ SVA, H.1289, s.99 ; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 108; H.1296, s. 174; H.1297, s. 102,; H.1299, s. 74; H.1308, s. 114; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

1.2. İçil Livası Belediyesi

Osmanlı Devleti'nde 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayetlerde belediyeler kurulmaya başlamıştır. Sonradan yayımlanan bazı nizamnamelerle belediyeciliğin işleyişi yetkileri ve çalışma şekilleri daha da sistematik hale getirilmiştir.⁶²

Tablo 9. İçil Livası Belediye Başkanları

Yıl (H/M)	İsimleri
1293/1876	Mehmet Efendi
1296/1879	Mehmet Ali Efendi
1299/1881	Mehmet Efendi
1308/1891	Hacı Mustafa Efendi
1309/1892	Rıza Efendi
1318/1900	Kamil Efendi
1320/1902	İsmail Ağa

İçil Livası Belediyesi reis ve ona bağlı üyelerden oluşmaktaydı. 1289/1872, 1290/1873, 1294/1877 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde belediye reisleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 1293/1876 ve 1299/1881 tarihli salnamelerde belediye reisi olarak Mehmet Efendi ismi geçmektedir. Ancak bu ikisinin aynı kişiler olup olmadığını tahmin etmek mümkün değildir. Salmameler her yıl düzenli olarak yayınlanmadığı için tam olarak hangi reisin en uzun süre görevde kaldığını bilemiyoruz.⁶³

⁶² Yıldırım Yıldırım, **Halep Vilayet Salmamelerine Göre (1867-1908) Ayıntab**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010, s. 50.

⁶³ SVA, H.1293, s. 114; H.1296, s.177; H.1299, s.76; H.1308, s.118; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 206.

Tablo 10. İçil Livası Belediye Meclisi

1293/1876	Mehmet Ali Efendi	Vasili Ağa	Mustafa Efendi	İbrahim Ağa	Mahmut Ağa				
1294/1877	Mehmet Efendi	Mehmet Efendi	Hacı Halil Ağa	İbrahim Ağa	Nebi Ağa	Mustafa Efendi	Hacı Ağob Ağa		
1296/1879	Mehmet Efendi	İbrahim Efendi	Bagus efendi	Hüseyin Efendi	Mehmet Efendi	Yusuf Efendi	Mustafa Efendi (Başkatip)	Ağob Efendi	
1297/1880	Mehmet Halim Efendi	Hüseyin Efendi (Kâtip ve Sandık Emini)	Abdulhayri Efendi(Tabib)	İbrahim Ethem Efendi	Nebi Ağa	Musa Ağa	Yuani Ağa	Mahmut Efendi	Mahmut Efendi
1299/1881	Mehmet Efendi	Mehmet Ağa	Hacı İbrahim Efendi	Yuanni Ağa	Hüseyin Efendi (Kâtip)				
1308/1891	Mehmet Ali Efendi	İbrahim Efendi	Kasapzade Mehmet Efendi	Kâtip Behçet Efendi	Mardiyus Ağa	Hüseyin Efendi	Odacı Kadri Ağa		
1309/1892	Kamil Efendi	Osman Ağa	Hacı Abdi Ağa	Hacı Rıza Efendi	Hacı Mehmet Efendi				
1318/1900	Mehmet Ali Efendi	Mustafa Efendi	İbrahim Efendi	Bulyadigran Efendi	Behçet Efendi	Recep Ağa			
1320/1902	Aşı Memuru Hüseyin Efendi	Derkenarçı Dilaveredis Efendi	Mardirus Ağa	Kâtip Behçet Efendi	Sandık Emini Recep Efendi	Hacı Rahim Efendi	Musa Efendi		

Tablo incelendiğinde İçil Livası Belediye Meclisi üyelerinin en az beş en fazla dokuz üyeden oluştuğunu ve gayrimüslim üyelerin de bulunduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte gayrimüslimlerin sadece bir ya da iki kişiyle temsil edildikleri dikkat çekmektedir. Hatta 1309/1892 yılında beş üyeden oluşan Liva Belediye Meclisinin bütün üyeleri Müslümanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Liva Belediye Meclisindeki bazı isimlerin birden fazla salnamede geçtiğini fakat bunların aynı kişi mi yoksa isim benzerliği mi olduğunu ve salnamelerin düzenli olarak yayınlanmamasından dolayı en fazla uzun süre görev alan üyenin de kim olduğunu bilememekteyiz.⁶⁴

⁶⁴ SVA, H.1293, s. 114; H.1296, s.177; H.1299, s.76; H.1308, s.118; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 206.

1.3. İçil Livasındaki İdari Kalemler

Livada muhasebe, defter-i hâkani, tahrirat, tahrir, evkaf ve arazi kalemleri ile karantina idaresi bulunmaktaydı.

1.3.1. Muhasebe Kalemi

Muhasebe kalemi, vilayetin her türlü mali işlerinin halledildiği birimdir. Muhasebe Kalem genel olarak livadaki mali işleri kontrol ederek, defterdarın verdiği görevleri yerine getirmekle mükellefti.⁶⁵

Tablo 11. İçil Livası Muhasebe Kalemi Görevlileri

Yıl (H/M)	Refik-i Evvel	Refik-i Sâni	Masârifat Kâtibi	Vâridât Kâtibi	Beytûlmâl Memuru	Sandık Emini
1289/1872	Ahmet Mazhar Efendi	Bedros Efendi	Mehmet Fehmi Efendi	Mahmut Mehmet Efendi	Osman Sabit Efendi	Yorgi Efendi
1290/1873	Mazhar Efendi	Bedros Efendi	Mehmet Fehim Efendi	Mehmet Efendi	Feyyaz Efendi	Yorgi Efendi
1293/1876	Mehmet Efendi	Bedros Efendi	Hafız Efendi	... Efendi		
1294/1877	Mehmet Efendi	Bedros Efendi	Refik Salis Bedros Efendi	Refik Rabî Karabet Efendi	Hafız Efendi	Davut Efendi
1297/1880	Mehmet Fehim Efendi		Sinan Hayri Efendi	Selase Karabet Efendi		Yuanki Efendi
1299/1881	Mehmet Fehim Efendi	Mehmet Efendi	Karabet Efendi			Panayos Efendi
1309/1892	Mehmet Akil Efendi	Mehmet Akil Efendi				
1318/1900	Hasan Hüsnü Efendi	Tahir Efendi	İbrahim Efendi	Cevdet Efendi		Mustafa Efendi
1320/1902	Hasan Hüsnü Efendi	İbrahim Efendi	Ahmet Efendi	Cevdet Efendi	Mehmet Akil Efendi	Nazif Bey

1296/1879 ve 1308/1891 tarihli salnamelerde Muhasebe Kalemi görevlileri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Muhasebe Kalemi görevlileri; Refik-i Evvel, Refik-i Sâni, Masârifat Kâtibi, Vâridât Kâtibi, Beytûlmâl Memuru ve Sandık Emininden oluşmaktadır. 1289/1872 tarihli salnamede Refik-i Evvel Ahmet Mazhar Efendi iken 1290/1873 tarihli salnamede ise Mazhar Efendi'dir bu iki kişinin isim benzerliği mi yoksa farklı kişiler mi

⁶⁵ Mutullah Sungur, **agm**, s. 1366.

olduğunu bilememekteyiz. 1289/1872 ile 1294/1877 yılları arasındaki salnamelerde Refik-i Sani Bedros Efendi'dir ve Bedros Efendi'nin uzun süre görevde kaldığını görmekteyiz. Ayrıca gayrimüslimlerin de genellikle muhasebe kaleminde görevlendirildiği görülmektedir. Bununla beraber görevlilerin önemli bir kısmının Müslüman olduğu, gayrimüslimlerin ise en fazla bir ya da iki kişiyle temsil edildiği, hatta son yıllarda kalemdaki görevlilerin tamamının Müslüman olduğu görülmektedir. Tabloyu incelediğimizde farklı yıllardaki salnamelerde aynı kişilerin tekrar tekrar görevlere geldiği de dikkat çekmektedir.⁶⁶

1.3.2. Defter-i Hâkâni Kalemi

Defter-i Hâkâni; günümüzdeki tapu kadastronun yapmış olduğu işleri yapan kurumdur. Diğer bir ifadeyle devletin mal, mülk ve arazi işlerini yapan bu kurumda çalışan memurlar ayrıca vilayetin toprak ve emlak işlerine bakmakla yükümlüydüler.⁶⁷

Tablo 12. İçil Livasında Görev Yapan Defter-i Hâkâni Kalemi Memurları

Yıl (H/M)	Baş Katip	Tapu Katibi	Memurlar	
1289/1872			Mustafa Efendi	
1293/1876	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Refik Yusuf Efendi
1294/1877	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Refik Yusuf Efendi
1296/1879	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Rıza Efendi	
1297/1880	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Rıza Efendi	
1299/1881	Yusuf Efendi		Ali Efendi	Mehmet Bey
				Hacı Mustafa Efendi
1308/1891	Yusuf Efendi	Mehmet Efendi	Ali Rıza Efendi	
1309/1892	Mustafa Şefik Efendi	Hayri Efendi	Ali Zade	
1318/1900	Hacı Derviş Efendi	Durmuş Efendi	Derviş Efendi	
1320/1902	Hacı Derviş Efendi	Derviş Efendi	Derviş Efendi	

1290/1873 tarihli salname İçil livasında görev yapan defter-i hâkâni memurları hakkında bilgi vermemiştir. Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere livada bulunan Defter-i Hâkâni kurumunda genellikle baş kâtip, tapu kâtibi ve bir ya da iki memur görev yapmaktaydı. Bununla birlikte 1289/1872 tarihinde kurumda sadece bir memur görev yapmakta olup, başkâtip ve kâtip bulunmamaktaydı. 1299/1881 yılında ise katip bulunmamakla birlikte memur sayısı üçe çıkmıştı. 1293/1876- 1294/1877 tarihli salnamelerde görev yapan

⁶⁶ SVA, H.1289, s.100 ; H.1290, s. 92; H.1293, s. 112; H.1294, s. 109; H.1297, s. 102; H.1299, s.74; H.1308, s. 114; H.1309, s. 122; H.1318, s. 203; H.1320, s. 203.

⁶⁷ Mutullah Sungur, **agm**, s. 1366.

memurların aynı kişiler olduğunu görmekteyiz. Yedi yılda ise tek memur kurumda görev yapmıştı. Başkâtiplerden Yusuf Efendi'nin 1881-1891 yılları arasında on bir yıl kadar uzunca bir süre, Mustafa Efendi'nin ise 1876-1880 yılları arasında beş yıl kadar görev yapması dikkat çekmektedir.⁶⁸

1.3.3. Tahrirat Kalemi

Tahrirat Kalemi; resmi dairelerdeki yazı işlerini yürüten birimlerdir. Bunlara ayrıca mektup kalemi de denilirdi. Tahrirat kalemi, tahrirat müdürünün liderliğinde livanın muhasebe kayıt işlemlerini yapardı. Tahrirat müdürünün görevlerinden birisi resmi kayıtları muhafaza etmektir.⁶⁹

Tablo 13. İçil Livası Tahrirat Kalemi Görevlileri

Yıl (H/M)	Memur	Mukayyit	Seçili Üyeler			
1289/1872	Ali Rıza Efendi	Bedros Efendi	Hacı Mehmet Bey, Mustafa Efendi			
1290/1873	Mehmet Remzi Efendi	Haydar Efendi	Ali Rıza Efendi	Mustafa Fehim Efendi		
1293/1876		Hurşit Efendi	Mustafa Efendi			
1294/1877	Mesud Hayri Efendi	Hurşit Efendi	Evkaf Muh. Hüseyin Şakir Efendi	Evkaf Kâtibi Hayri Efendi	Mesud Hayri Efendi	
1296/1879	Mesud Hayri Efendi	Hurşit Efendi	Mustafa Efendi			
1297/1880	Mesud Mustafa Bey	Ağob Efendi	Hasan Efendi			
1299/1881	Mesut Hasan Efendi	Behçet Efendi				
1308/1891	Hüseyin Hasan Efendi	Ağob Efendi	Ahmet Hilmi Efendi	İsmet Bey	Yanko Efendi	Tevfik Efendi
1318/1900	Hasan Hüsnü Efendi	Ahmet Efendi	Ahmet Efendi	Mehmet Ali Efendi	Zeynel Efendi	
1320/1902	Mesut Hasan Hüseyin	Ahmet Efendi	Mehmet Ali Efendi	Ahmet Efendi	Mülazım Salman Efendi	Mehmet Efendi

Livadaki Tahrirat Kalemi görevlileri, memur, mukayyit ve mümeyyizden oluşmaktaydı. İncelediğimiz Adana Vilayet Salnamelerinde 1309/1892 tarihli salname dışındaki diğer salnamelerde Tahrirat Kalemi görevlileri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı kişilerin farklı

⁶⁸ SVA, H.1289, s.101 ; H.1290, s. 95; H.1293, s. 113; H.1294, s. 110; H.1296, s. 175; H.1297, s. 103; H.1299, s. 74; H.1308, s. 115; H.1309, s. 123; H.1318, s. 204; H.1320, s. 204.

⁶⁹ M. Zeki Pakalın, **age**, s.377.

yıllarda da tekrar aynı görevi üstlendiklerini ve bu görevliler arasında gayrimüslimlerin de olduğunu görmekteyiz. Burada vazife gören bazı görevlilerin evkaf muhasebecisi, evkaf kâatibi ve mülazım gibi görevleri bulunmaktaydı.⁷⁰

1.3.4. Liva Tahrir Kalemi

Livalarda sayım işleriyle Tahrir Kalemi görevliydi. İçil livasında sayım işlerini gerçekleştirmek amacıyla ileri gelen kişilerden oluşan bir Tahrir Komisyonu kurulmuştu. Ayrıca kalemde katip, memurlar ve mukayyitler de görev yapmaktaydılar.

Tablo 14. İçil Livası Tahrir (Sayım) Komisyonu Üyeleri

1293/1876	Hacı Halil Ağa	Nebi Ağa	Ali Ağa	İbrahim Ağa	Ali Ağa	Bagus Ağa
1296/1879	Ali Ağa	Nebi Ağa	Ali Ağa	Hacı Ahmet Ağa		
1297/1880	Ali Ağa	Nebi Ağa	Ali Ağa	Ahmet Ağa	Bedros	Bagus Ağa
1299/1881	Ali Ağa	Nebi Ağa	Ahmet Ağa	Ali Ağa	Bedros	

Tahrir komisyonu üyeleri hakkında sadece 1293/1876, 1296/1879, 1297/1880 ve 1299/1881 tarihli dört salnamede bilgiler verilmiştir. Komisyonun üyeleri genel olarak değişmemiştir. Ayrıca üyeler arasında az da olsa gayrimüslimler de vardır.⁷¹

Tablo 15. İçil Livası Tahrir Kâtipleri

Yıl (H/M)	Memur	Mukayyit		Refakat Kâatibi	Başkatip	Vukuât Kâatibi	Sandık Kâatibi	Tahsilat Kâatibi	Defterci
1289/1872	Ahmet Kemal Efendi	Hacı Mehmet Efendi	Abdullah Efendi	Hasan Efendi					
1290/1873	Ömer Asım Efendi	Hafız Ömer Efendi	Hasan Efendi	İsmail Efendi					
1293/1876					İbrahim Efendi	Abdurrahman Efendi	Şevki Efendi	Hıdır Efendi	
1296/1879					İbrahim Efendi	Ahmet Efendi	Abdurrahman Efendi	Mustafa Efendi	
1297/1880					İbrahim Rahim Efendi	Mustafa Fevzi Efendi	Abdurrahman Efendi	Mustafa Efendi	Ahmet Efendi
1299/1881					İbrahim Rahmi Efendi	Süleyman Efendi	Abdurrahman Efendi	Mustafa Efendi	Mehmet Efendi

⁷⁰ SVA, H.1289, s.100 ; H.1290, s. 92; H.1293, s. 113; H.1294, s. 109; H.1296, s. 175; H.1297, s. 102; H.1299, s. 74; H.1308, s. 114; H.1309, s. 122; H.1318, s. 202; H.1320, s. 202.

⁷¹ SVA, H.1293, s. 113; H.1296, s. 176; H.1297, s. 104; H.1299, s. 76.

Livadaki tahrir kâtipleri, başkâtip, vukuat kâtibi, sandık kâtibi, tahsilat kâtibi, defterci, refakat kâtibi, memur ve mukayyitlerden oluşmaktaydı. Tahrir katipleri hakkındaki bilgiler 1289/1872, 1290/1873, 1293/1876, 1296/1879, 1297/1880 ve 1299/1881 tarihli altı salnamede bulunmaktadır. Bu bakımdan Tablo 15, Tablo 14 ile benzerlik göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Tahrir Komisyonu ve tahrir katiplerinin aynı yıllarda sayım görevlerini ifa ederek görevlerini tamamladıkları tahmin edilebilir.⁷²

1.3.5. Liva Arazi Memurları

Tablo 16. İçil Livası Arazi Memurları

Yıl (H/M)	Defter-i Hâkânî Memuru	Kâtip-i Evvel	Kâtip-i Sâni	Yoklama Memuru	Yoklama Kâtibi
1289/1872	Mustafa Efendi	Mahmut Efendi	Abdurrahman Efendi	Süleyman Efendi	Ahmet Efendi
1290/1873	Mustafa Efendi	Mehmet Celeddin Efendi	Osman Hayri Efendi		

Tablo incelendiğinde, İçil livası arazi memurları hakkında sadece 1289/1872 ve 1290/1873 tarihli salnamelerde bilgi verildiğini ve incelediğimiz diğer salnamelerde ise herhangi bir bilginin olmadığını görmekteyiz. 1289/1872 ve 1290/1873 tarihli salnamelerin ikisinde de defter-i hâkânî memurunun Mustafa Efendi olduğunu, diğer memurların ise değiştiğini görmekteyiz.⁷³

1.3.6. Liva Evkaf Kalemi

Evkaf; kelime anlamı olarak vakfin çoğulu olup vakıflar anlamına gelmektedir. Bu kurumun temel amacı, vilayetteki vakıfların bakım ve onarımını yaparak, gider ve gelirlerini kontrol etmektir. Kalemin önemli görevlerinden birisi de vakıflardan hazineye aktarılan gelirlerin toplanmasını sağlamaktır.⁷⁴

⁷² SVA, H.1289, s.101 ; H.1290, s. 95; H.1293, s. 113; H.1294, s. 110; H.1296, s. 176; H.1297, s. 103; H.1299, s. 76.

⁷³ SVA, H.1289, s.101 ; H.1290, s. 95.

⁷⁴ SVA, H.1293, s. 113; H.1297, s.102; H.1308, s. 118; H.1309, s. 125; H.1318, s. 203; H.1320, s. 205.

Tablo 17. İçil Livası Evkaf Kalemi Memurları

Yıl (H/M)	Muhasebeci	Kâtip
1293/1876	Şakir Efendi	Hayri Efendi
1297/1880	İbrahim Halil Efendi	Mustafa Efendi
1308/1891	Mehmet Ali Efendi	Hüseyin Efendi
1309/1892	Mehmet Ali Efendi	Hüseyin Efendi
1318/1900	Mehmet Şükrü Efendi	Hasan Efendi
1320/1902	Mehmet Şükrü Efendi	Hasan Efendi

1289/1872, 1290/1873, 1294/1877, 1296/1879 ve 1299/1881 tarihli Adana Vilayeti Salnamelerinde evkaf kalemi memurları hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bunların dışında 1308/1891-1309/1892 tarihli salnamelerde muhasebeci ve kâtip olarak Mehmet Ali Efendi ve Hüseyin Efendi görev alırken, 1318/1900-1320/1902 tarihli salnamelerde ise Mehmet Şükrü Efendi ile Hasan Efendi'nin görev aldıklarını görmekteyiz.

1.3.7. Liva Karantina İdaresi

Büyük bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı Devleti, doğal olarak birçok liman kentine de sahip olmuştur, dünyada sanayi ve ticaretin gelişmesiyle bu liman kentleri daha da önem kazanmaya başlamıştır. Yabancı devletlerle yapılan ticaret hacmin artmasıyla Osmanlı Devleti'ne gidip gelen insan sayısı da artmaya başlamıştır. Liman kentlerinde önceden var olan göç ve sağlık sorunu gibi problemlere ilaveten dışardan gelen ve bazı salgın hastalıklar taşıyan yabancıların tespit edilmesi ve şehre girmelerini engellemek için karantina idaresi kurulmuştur.⁷⁵ İçil livasında ise Taşucu, Gilindire ve Anamur'da da karantina idareleri kurulmuştu.

Tablo 18. İçil Livası Karantina Memurları

Yıl (H/M)	Taşucu	Gilindire	Anamur
1290/1873	Hasan Efendi	Halil Efendi	Ali Efendi
1293/1876	Hasan Efendi	Nureddin Efendi	Şeyh Ali Efendi
1294/1877	Hasan Efendi	Nureddin Efendi	Şeyh Ali Efendi
1296/1879	Hasan Efendi	Nureddin Efendi	Şeyh Ali Efendi
1297/1880	Hasan Efendi	Alâeddin Efendi	Şeyh Ali Efendi

⁷⁵ M. Ali Ünal, *age*, s.381.

İçil livasında görev yapan karantina memurları hakkındaki bilgilere 1290/1873 ile 1297/1880 tarihli yıllar arasında yayımlanan salnamelerde rastlanmaktadır. Bu durum belirtilen tarihler arasında bir salgın hastalığın civar memleketlerde yaygın olduğunu ve deniz ticareti yoluyla İçil livasına yayılma riskinin bulunduğunu göstermektedir. Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde 1290/1873 ile 1297/1880 yılları arasında görev yapan karantina memurlarının neredeyse hiç değişmediğini ve uzun süre görevde kaldıkları görülmektedir.⁷⁶

1.4. Adli Kurumlar

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Ferman'ından sonra adli alandaki ıslahat çerçevesinde taşralarda eyalet yahut liva merkezi olan şehir ve kasabalarda kurulan idari meclisler yargılama yetkisine de sahipti.⁷⁷ Daha sonra yapılan düzenlemelerle idari meclislerin yargılama yetkisi yeni kurulan mahkemelere geçerek, taşrada yargının idareden ayrılması sağlandı. Bu mahkemeler; Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisleri, Bidayet Mahkemeleri, Meclis-i Deavi ve Ticaret Mahkemeleridir. Ayrıca yeni kurulan İcra Daireleri de bu dönemde faaliyete geçirildi.

1.4.1. Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra adli yapıyı düzenlemek amacıyla birçok nizamname yayınlanmıştır. Yayınlanan 1864 Vilayet Nizamnamesi'yle taşradaki adli yapı yeniden şekillendirilerek Meclis-i Temyiz-i Hukuk ve Meclisi Cinayet adında iki mahkeme kurulmuştur. Genel olarak bu mahkemeler ticaret ve şeriat mahkemelerinin konuları dışında kalan bütün hukuk ve cinayet davalarına bakmak için kurulmuştu. 1865 yılında yayınlanan vilayet nizamnamesi ile bu iki mahkeme Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Mahkemesi adı altında birleştirildi.⁷⁸

⁷⁶ SVA, H.1290, s. 96; H.1293, s. 116; H.1294, s. 113; H.1296, s. 178; H.1297, s. 105.

⁷⁷ M. Macit Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, C.33, s.185.

⁷⁸ M. Macit Kenanoğlu, **age**, s. 186.

Tablo 19. İçil Livası Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisinin Seçili Üyeleri

(71)	Seçili Üyeler								
1289/1872	Mustafa Efendi	Hacı Hüseyin Efendi	Halil Efendi	Ahmet Efendi	Mehmet Ağa	Pütergi Ağa	Başkâtip Mehmet Zahidi Efendi	Mukayyit Abdullah Hulusi Efendi	Mustafa Munib Efendi
1290/1873	Mustafa Efendi	Hacı Hüseyin Efendi	Halil Efendi	Ahmet Efendi	Mehmet Ağa	Pütergi Ağa			
1293/1876	Mustafa Efendi	Abdulgaffar Efendi	Ali Efendi	Mihail Ağa	Ağob Ağa	Rıza Efendi	Nasip Efendi		
1294/1877	Mustafa Efendi	Naip Abdulgaffar Efendi	Ali Efendi (Kâtip)	Mihail Ağa	Ağob Ağa	Rıza Efendi			
1296/1879	Tevkif Efendi	Naip Abdulgaffar Efendi	Ali Efendi (Başkâtip)	Mihail Ağa					

Salnamelerin ilk beşinde Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisi üyeleri hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Bu üyeler Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşmakta olup üye isimleri birden fazla salnamede geçmektedir. Buradan bir üyenin birkaç defa seçildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca üyelerin, naip, kâtip, mukayyit ve başkâtip gibi görevlerinin olduğu görülmektedir. Üyelerin yıllar içerisinde azaldığını da görülmektedir.⁷⁹

1.4.2. Bidayet Mahkemesi

Kelime anlamı olarak Asliye Mahkemesi anlamına gelen Bidayet Mahkemesi, davaların ilk görüldüğü mahkemelerdir. Bidayet Mahkemeleri kaza, liva ve vilayetlerde bulunmakta ve başkanlığını kadılar yapmaktaydı. Başkanın dışında mahkemenin üç Müslüman ve üç de Hristiyan üyesi vardı. Bidayet mahkemeleri ceza ve hukuk daireleri olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı.⁸⁰ Salnamelerde 1297/1880 tarihli salnameye kadar İçil livasındaki Bidayet Mahkemeleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Tablo 20. İçil Livası Bidayet Mahkemesi Reisleri

Yıl (H/M)	Reis-i Evvel (Birinci Başkan)	Reis-i Sani (İkinci Başkan)
1297/1880	Naip Efendi	
1299/1881	Naip Efendi	Ahmet Ata Efendi
1308/1891	Fazıl Efendi	Cemil Efendi
1309/1892	Hüseyin Sabri Efendi	Cemil Efendi
1318/1900	Naip Efendi	

⁷⁹ SVA, H.1289, s.100; H.1290, s.93; H.1293, s.113; H.1294, s. 109; H.1296, s. 175.

⁸⁰ M. Macit Kenanoğlu, **age**, s. 187.

Bidayet Mahkemesinde reis-i evvel ve reis-i sani olmak üzere iki başkan görev yapmaktaydı. Bidayet Mahkemesinin geçtiği salnamelerde reis-i evvel olarak sadece ikisinde naiplerin isimleri verilmiş olup, diğerlerinde Naip Efendi şeklinde geçmiştir. Bununla birlikte Liva İdare Meclisi başlığında verilen naipler listesinden yararlanarak, 1297/1880’de mahkeme başkanının Naip Hacı Ali Hakkı Efendi, 1299/881’de Naip Ömer Efendi, 1318/1900’de ise Hüseyin Sabri Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar mahkeme başkanları arasında zikredilmemişse de 1320/1902 tarihinde İçil livasında naip olarak bulunan Mehmet Şakir Efendi’nin Bidayet Mahkemesinin başkanlığını üstlendiği söylenebilir. 1308/1891 ve 1309/1 tarihli salnamelerde ise Cemil Efendi reis-i sani olarak görev yapmıştır.⁸¹

Tablo 21. İçil Livası Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi Üyeleri

Yıl (H/M)	Üyeler				
1297/1880	Hacı Abdül Gafur Efendi	Hacı Mikail Ağa	Mülazım Halil İbrahim Efendi		
1299/1881	Mustafa Efendi	Yorgi Efendi	Mülazım Veli Efendi		
1308/1891	Hacı Mustafa Şakir Efendi	Yurdan Efendi	Hacı Feryat Bulban Efendi	Hacı İlyas Efendi	Hacı Davut Efendi
1309/1892	Hacı Mustafa Şükrü Efendi	Panud Efendi	Hacı Karabet Bulyan Efendi	Hacı İlyas Efendi	Hacı Davud
1318/1900	Şirin Ağa	Hafız Ahmet Efendi			
1320/1902	Süleyman Suat Efendi	Emin Efendi	Mahmut Efendi		

Bidayet Mahkemesine bağlı olan hukuk dairesinin üye sayıları salnamelere göre değişiklik göstermiştir. Mahkeme en az üç en fazla beş üyeden oluşmaktaydı. 1299/1881, 1318/1900 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde üye sayısı üç, 1297/1880 tarihli salnamede üye sayısı dört iken 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde üye sayısı beştir. Aynı zamanda 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde ikisi dışında üyelerinin değişmediğini görmekteyiz. Ayrıca üyeler arasında gayrimüslimlerin de olduğunu görmekteyiz. 1299/1881 tarihli salnamede Yorgi Efendi’nin, 1308/1891 tarihli salnamede Yurdan Efendi, 1309/1892 tarihli salnamede Panud Efendi’nin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte gayrimüslimlerin sadece bir ya da en fazla iki kişiyle temsil edildiği dikkat

⁸¹ SVA, H.1297, s. 103; H.1299, s. 75; H.1308, s. 116; H.1309, s. 124; H.1318, s. 204.

çekmektedir. Bu durum, İçil livasında gayrimüslim nüfusun Müslümanlara oranla çok daha az olduğunun göstergelerinden biridir.⁸²

Tablo 22. Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Üyeleri

Yıl (H/M)	Üyeler				
1297/1880	Hacı Ali Efendi	Mustafa Efendi	Ağob Ağa	Mülazım Bağus Ağa	Müdde-i Umumi Muavini Cahit Efendi
	Tevfik Efendi (Başkatip)	Mustafa Efendi (İkinci Kâtip)	Mustafa Ragıp Efendi	Ahmet Efendi	Cafer Efendi
1299/1881	Mustafa Efendi	Ağob Efendi	Mülazım Efendi		
1318/1900	Reis Abdulhalim Efendi	Hacı Bolyan Karabet Efendi	Hacı Hamdi Efendi	İlyas Efendi	
1320/1902	Reis Abdulhalim Efendi	Süleyman Hacı Karabet Efendi	Hacı Mehmet Efendi	Süleyman Servet Efendi	Müdde-i Umumi Muavini İlyas Efendi
	Zabit Kâtibi Abdurrahman Efendi	Zabit Kâtibi Yusuf Efendi	Mehmet Kamil Efendi	Bahri Efendi	Ömer Efendi

1308/1891 ve 1309/1892 tarihlerde verilmeyen İçil Livası Bidayet Mahkemesinin Ceza Dairesi en az üç en fazla on üyeden oluşmaktaydı. 1299/1881 ile 1318/1900 tarihli salnamelerde hukuk dairesi üye sayıları ile paralellik göstermektedir. Hukuk dairesinde üye sayısı üç iken ceza dairesinde de üye sayısı üçtür. Yine ceza dairesi üyeleri arasında da gayrimüslim üyeler bulunmaktadır.⁸³

1.4.3. Ticaret Mahkemesi

Osmanlı Devleti'nde ticaret yapılmasına izin verilen yabancı uyruklu tüccarlar ile kendi ahalisi arasında ticari alanda çıkan davalara kadılar bakardı. Tanzimat'tan sonra her alanda olduğu gibi ticari alanda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle ticaret mahkemeleri kurulmuş ve anlaşmazlıklar bu mahkemelerde görülmeye başlanmıştır. Yayınlanan 1864 Vilayet Nizamnamesi ile her vilayette oluşturulan Ticaret Meclisleri ile Ticaret Mahkemesi görevini üstlenmiştir.⁸⁴

⁸² SVA, H.1297, s. 103; H.1299, s. 75; H.1308, s. 116; H.1309, s. 124; H.1318, s. 204; H.1320, s. 203.

⁸³ SVA, H.1297, s. 103; H.1299, s. 75; H.1318, s. 204; H.1320, s. 203.

⁸⁴ M. Macit Kenanoğlu, **age**, s. 188.

Tablo 23. İçil Livası Ticaret Mahkemesi Üyeleri

Yıl (H/M)	Üyeler			
1293/1876	Nafiz Bey	Mahmut Efendi	Mahmut Ali Efendi	Ahmet Efendi (Başkâtip)
	İbrahim Ağa	... Ağa	Mihail Ağa	
1296/1879	Yusuf Efendi	Mahmut Ali Efendi	Bedros Ağa	Ahmet Efendi (Başkâtip)
	Mihail Efendi	Ali Efendi	Mahmut Ağa	Harolm Ağa
1297/1880	Yusuf Ziya Alâeddin Efendi	Halil Efendi	Bedros Efendi	Hacı Halil Ağa
	Yuani Efendi	Mustafa Efendi (Başkâtip)		
1299/1881	İbrahim Efendi	Hacı Ali Efendi	Musa Efendi	Hacı Halil Ağa
	Murat Efendi (Başkâtip)	Mihail Ağa	Pavloni efendi	
1309/1892	Hüseyin Hasan Efendi	Ağob Efendi	Ahmet Ali Efendi	Adil Efendi
	Ali Efendi	Mardirus Efendi	Faruk Efendi	

Salnamelerde ilk olarak 1293/1876 tarihli salnamede Ticaret Mahkemesi üyeleri hakkında bilgi verildiğini görmekteyiz. Bu salnamenin dışında 1296/1879, 1297/1880, 1299/1881 ve 1309/1892 tarihli salnamelerde de Ticaret Mahkemesi üyeleri verilmiştir. Mahkemenin en az altı en fazla sekiz üyesinin olduğunu görülmektedir. Bu üyeler Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşuyordu. Gayrimüslim üye sayıları oransal olarak yine az olup, bir ya da iki kişiden oluşmaktaydı.⁸⁵

1.4.4. İcra Dairesi

Osmanlı Devleti'nde, adli teşkilatta düzenlemeler yapılmadan önce şer'i mahkemeler tarafından verilen kararlar kadılar tarafından icra edilirdi. Nizamiye Mahkemelerinin kurulmasından sonra taşrada icra vazifesi, vali, mutasarrıf ve kaymakamlara verilmeye başlanmıştır. 1870 tarihinde yayımlanan bir nizamname ile mahkeme kararlarının icra edilmesi için İcra Daireleri oluşturulmuştur.⁸⁶

⁸⁵ SVA, H.1293, s.114; H.1296, s. 176; H.1297, s. 104; H.1299, s. 75; H.1309, s. 123.

⁸⁶ M. Macit Kenanoğlu, **age**, s. 188.

Tablo 24. İçil Livası İcra Memurları

Yıl (H/M)	İcra Memuru	Mübaşir		Odacı
1297/1880	Hacı Bekir Efendi	Halil Efendi	Kemal Ağa	Süleyman Efendi

İcra Memurları hakkında salnamelerde sağlıklı bir bilginin olmadığını ve sadece 1297/1880 tarihli salnamede bilgiler verildiğini görülmektedir. Bu memurlar; icra memuru, mübaşir ve odacı idi.⁸⁷

1.5. Silifke Kazasına Bağlı Nahiyeler ve İdarecileri

Osmanlı Devleti'nde idari birim olarak nahiyeler 1871 tarihli “ İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi” ile kuruldu. Nahiyelerin başında müdürler bulunmaktaydı. Müdürlüğe getirilen kişilerde bir cinayete mahkûm ve medeni haklardan mahrum olmaması, okuryazar olması ve yirmi beş yaşını doldurmamış olması gibi şartlar aranırdı. Müdürlerin görevlendirmelerini Dahiliye Nezareti yapardı. Genel olarak nahiyeye müdürlerinin görevi, muhtarların ve ihtiyar heyetlerinin yaptıklarını denetlemektir. Müdürlerin yanında bir de kâtipler bulunurdu. Kâtipler gerekli yazışmaları yaparlardı.⁸⁸ İçil livasının merkezi olan Silifke kazasına bağlı üç nahiyeye bulunmaktaydı.

⁸⁷ SVA, H.1297, s. 103.

⁸⁸ Mutullah Sungur, **agm**, s. 1369.

Tablo 25. İçil Livasına Bağlı Nahiye Müdürleri ve Kâtipleri

Yıl (H/M)	Görevliler	Bulacalı	Ayaş	Yağda
1289/1872	Müdür	Şerif Efendi/	Hasan Efendi/Hacı	Abdullah Efendi/
	Katip	Abdülkerim Efendi	Abdullah Efendi	Osman Efendi
1293/1876	Müdür	Muci Efendi	Tahir Efendi	Mustafa Efendi
	Katip	Abdülkerim Efendi	Hüseyin Efendi	Hasan Efendi
1294/1877	Müdür	Muci Efendi	Tahir Bey	Mustafa Efendi
	Katip	Abdülkerim Efendi	Hasan Efendi	Hüseyin Efendi
1296/1879	Müdür	Muci Efendi	Tahir Efendi	Mehmet Efendi
	Katip	Abdülkerim Efendi	Hüseyin Efendi	Hulusi Efendi
1299/1881	Müdür	Tahir Bey	Emin Efendi	Abdülkadir Efendi
	Katip	Kerim Efendi	Hüseyin Efendi	Mehmet Efendi
1308/1891	Müdür	Tahir Bey	Hüseyin Efendi	Ahmet Efendi
	Katip	Tarsuslu Salih Efendi	Hasan Efendi	Mehmet Efendi
1309/1892	Müdür	Tahir Bey	Ahmet Efendi	Hüseyin Efendi
	Katip	Tarsuslu Salih Efendi	Hüseyin Efendi	Mehmet Efendi
1318/1900	Müdür	Tahir Bey	Selim Efendi	Yasin Efendi
	Katip	Mehmet Efendi	Mehmet Efendi	Latif Efendi
1320/1902	Müdür	Tahir Bey	Nuri Efendi	Ali Niyazi Efendi
	Katip	Mehmet Efendi	Ahmet Efendi	Mehmet Efendi

1290/1873,1297/1880 ile 1312/1899 tarihli salnamelerde nahiye müdür ve kâtipleri hakkında herhangi bir bilgi verilmediğini görülmektedir. 1293/1876, 1294/1877 ve 1296/1879 tarihli salnamelerde Bulacalı nahyesinin müdürünün Muci Efendi ve kâtibinin ise Abdülkerim Efendi olduğunu, yine aynı nahiyede 1299/1881 ile 1320/1902 yılları arasındaki salnamelere baktığımızda nahiye müdürünün Tahir Bey olduğunu ve uzun süre görevde kaldığını görmekteyiz. 1293/1876, 1294/1877 ve 1296/1879 tarihli salnamelerde Ayaş nahyesinin müdürünün Tahir Efendi olduğunu ve en uzun süre görev yapan müdür olduğunu görüyoruz. Yağda nahyesine baktığımızda ise 1293/1876 ve 1294/1877 tarihli salnamelerde nahiye müdürü Mustafa Efendi'dir ve diğer salnamelerde ise farklı farklı müdürlerin görev yaptığını görüyoruz.⁸⁹

⁸⁹ SVA, H.1289, s.102; H.1293,, s. 115; H.1294, s. 112; H.1296, s. 177; H.1299, s. 77; H.1308, s. 120; H.1309, s. 128; H.1318, s. 207; H.1320, s. 207.

2. Anamur Kazası

2.1. Kaymakamlar

Tablo 26. Anamur Kazası Kaymakamları⁹⁰

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Paşa İsmail Efendi
1290/1873	Mehmet Naim Efendi
1293/1876	Şükrü Bey
1294/1877	Mecid Efendi
1296/1879	Seyit Efendi
1297/1880	Seyit Efendi
1299/1882	Mahmud Nedim Efendi
1308/1891	Mustafa Efendi
1309/1892	Hacı Mustafa Efendi
1318/1900	Mahmut Nedim Efendi
1320/1902	Mustafa Halim Efendi

Salnamelerde,yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan kaymakamların genel olarak değiştiğini ancak 1296/1879 ve 1297/1880 yıllarında görev yapan kaymakamın Seyit Efendi olduğunu birde 1299/1882 ile 1318/1900 tarihlerinde görev yapan kaymakamın Mahmut Nedim Efendi olduğunu görülmektedir.

⁹⁰ SVA, H.1289, s.104; H.1290, s. 99; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1299 s. 81; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.2. Müftüler

Tablo 27. Anamur Kazasında Görev Yapan Müftüler⁹¹

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Abdullah Efendi
1290/1873	Abdullah Efendi
1293/1876	Abdullah Efendi
1294/1877	Abdullah Efendi
1296/1879	Abdullah Efendi
1297/1880	Abdullah Efendi
1299/1881	Abdullah Efendi
1308/1891	Abdullah Efendi
1309/1892	Hacı Abdullah Efendi
1318/1900	Hacı Abdullah Efendi
1320/1902	Mustafa Şevki Efendi

Anamur kazasında müftü olarak Abdullah Efendi'nin 1872-1891 yılları arasında uzun süre görev yaptığı görülmektedir. 1892 ve 1900 yıllarında müftü olarak Hacı Abdullah Efendi ismi geçmektedir, ancak bu kişinin Abdullah Efendi ile aynı kişi olup olmadığını bilememekteyiz. Bununla birlikte Abdullah Efendi'nin bahsi geçen yılda hacca giderek Hacı Abdullah olarak anılmaya başlanması ihtimal dahilindedir.

⁹¹ SVA, H.1289, s.104; H.1290, s. 99.; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1299 s. 81; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.3. Naipler

Tablo 28. Anamur Kazasında Görev Yapan Naipler⁹²

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Hacı Mehmet Efendi
1290/1873	Ali Rıza Efendi
1293/1876	Ahmet Efendi
1294/1877	Ahmet Efendi
1296/1879 Efendi
1297/1880	Halil İbrahim Efendi
1299/1881	Mehmet Emin Efendi
1308/1891	Şevket Efendi
1309/1892	Ahmet Faik Efendi
1318/1900	Mustafa Lütfü Efendi
1320/1902	Sadedin Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan naiplerin genelde değiştiğini ancak 1293/1876 ve 1294/1877 yıllarına ait salnamelerde görev yapan naibin Ahmet Efendi olduğunu ayrıca 1296/1879 tarihli salnamede görev yapan naibin isminin verilmediği görülmektedir.

⁹² SVA, H.1289, s.104; H.1290, s. 99.; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1299 s. 81; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.4. Mal Müdürleri

Tablo 29. Anamur Kazasında Görev Mal Müdürleri⁹³

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Sinan Efendi
1290/1873	Sinan Efendi
1293/1876	Sinan Efendi
1294/1877	Sinan Efendi
1296/1879	Talat Efendi
1297/1880	Ahmet Efendi
1299/1881	Ahmet Efendi
1308/1891	Mehmet Efendi
1309/1892	Hüseyin Hasan Efendi
1318/1900	Tahir Efendi
1320/1902	Hacı Abdullah Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan mal müdürlerinin değiştiğini ancak 1289/1872 ve 1294/1877 tarihleri arasında görev yapan kişinin Sinan Efendi olduğunu ayrıca 1297/1880 ve 1299/1881 yıllarına ait salnamede mal müdürü görevini yapan kişinin Ahmet Efendi olduğu görülmektedir.

⁹³ SVA, H.1289, s.104; H.1290, s. 99.; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1299 s. 81; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.5. Tahrirat Kâtibi

Tablo 30. Anamur Kazasında Görev Tahrirat Kâtibi⁹⁴

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Osman Efendi
1290/1873	Ahmet Efendi
1293/1876	Rıza Efendi
1294/1877	Osman Efendi
1296/1879	Sinan Efendi
1297/1880	Mehmet Efendi
1308/1891	Mehmet Şakir Efendi
1309/1892	Mehmet Emin Efendi
1318/1900	Hüsameddin Efendi
1320/1902	Hüsameddin Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan tahrirat kâtiplerinin değiştiği ancak bazı yıllarda aynı kişinin görevine devam ettiği görülmektedir. 1289/1872 ve 1290/1873 tarihli salnamelerde tahrirat kâtipliğini yapan kişinin Osman Efendi olduğu ayrıca 1308/1891 ile 1309/1892 yılları arasında görev yapan kişinin Mehmet Şakir Efendi olduğu görülmektedir. Birde 1318/1900 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde tahrirat kâtipliği görevini yapan kişinin Hüsameddin Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁴ SVA, H.1289, s.104; H.1290, s. 99.; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri

Tablo 31. Anamur Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri⁹⁵

Salname Yılı	Üye İsimleri			
1289/1872	Mahmut Efendi	İsa Efendi	Konstantin Ağa	Abdurrahman Efendi (Kâtip)
	Naip Efendi	Mustafa Efendi		
1293/1876	İsa Efendi	Halil Efendi	Ahmet Efendi	Abdurrahman Efendi (Kâtip)
1294/1877	Ali Rıza Efendi	İsa Efendi	Habib Ağa	Abdurrahman Efendi (Kâtip)
	Cedit Ağa			
1296/1879	İsa Efendi	Halil Efendi	Ahmet Efendi	Abdurrahman Efendi (Kâtip)
1297/1880	Abdülkerim Bey	Hacı Resul	Ali Ağa	Halil Efendi
1308/1892	Mustafa Efendi	Ali Efendi	Ali Efendi	Hacı Kostantin Efendi
1309/1892	Mustafa Efendi	Ali Efendi	Hacı Hasan Efendi	Hacı Konstantin Ağa
1318/1900	Mustafa Efendi	Hüseyin Sami Efendi	Abdürrahman Bey	Hacı Konstantin Ağa
	Mustafa Efendi			
1320/1902	Mevlut Efendi	Hüseyin Efendi	Sami Efendi	Sinanzade Hüseyin Efendi
	Hacı Suad Ağa			

Salnamelerde, yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan kaza idare meclisinin seçilmiş üyelerinin genelde dört kişi olduğunu ve bunların yıllar içinde değiştiği görülmektedir. 1299/1881 tarihli salnamede herhangi bir bilginin verilmediğini birde 1294/1877 tarihli salnamede sadece katib Abdurrahman Efendi' nin olduğu ifade edilmiştir. 1308/1892 ve 1309/1892 tarihli salnamelerde görev yapan kişilerin Mustafa Efendi, Ali Efendi ve Hacı Kostantin Efendi'nin değişmediği yani aynı kişilerin görevlerine devam ettiği görülmektedir.

⁹⁵ SVA, H.1289, s.104; H.1293, s. 123; H.1294, s. 120; H.1296, s. 185; H.1297, s. 114; H.1299 s. 81; H.1308, s. 124; H.1309, s. 136; H.1318, s. 209; H.1320, s. 210.

2.7. Anamur Kazası Belediyesi

Tablo 32. Anamur Kazası Belediye Başkanları⁹⁶

Yıl (H/M)	İsimleri
1293/1876	Ali Efendi
1294/1877	Ali Rıza Efendi
1296/1879	Ali Efendi
1297/1880	Ali Efendi
1308/1891	Mehmet Rıfat Efendi
1309/1892	Mehmet Rıfat Efendi
1318/1900	Yusuf Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Anamur kazasında görev yapan belediye başkanlarının değiştiğinin ancak 1293/1876, 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde görev yapan kişinin Ali Efendi olduğunu birde 1308/1891 ve 1309/1892 tarihli salnamede belediye başkanlığında görev yapan kişinin Mehmet Rıfat Efendi olduğu görülmektedir.

Tablo 33. Anamur Kazası Belediye Meclisi⁹⁷

Yıl (H/M)	Üyeler					
1293/1876	Hasan Efendi	Arslan Ali Ağa	Bayram Ali Ağa	Memiş Çavuş	Kâtip Ali Efendi	Sandık Emini Ali Efendi
1294/1877	Arslan Ali Ağa	Memiş Çavuş	Hasan Efendi	Bayram Ali Ağa	Sandık Emini Ali Efendi	
1296/1879	Hasan Efendi	Arslan Ali Ağa	Bayram Ali Ağa	Memiş Çavuş	Kâtip Ali Efendi	Sandık Emini Ali Efendi
1297/1880	Hasan Efendi	Arslan Ali Efendi	Behram Efendi	Memiş Çavuş	Kâtip Ali Efendi	Sandık Emini Ali Efendi
1308/1891	Abdullah Ağa	Abdurrahman Bey	Kâtip Mehmet	Hacı Veli Efendi	Mustafa Efendi	
1309/1892	Abdurrahman Bey	Abdullah Ağa	Mustafa Efendi	Nafiz Efendi	Hacı Veli Efendi	Kâtip Mehmet Efendi
1318/1900	Veli Ağa	Mehmet Efendi	Hasan Ağa	Kostinti Ağa	Mehmet Efendi	

Salnamelerde, Anamur kazasında görev yapan belediye meclisi üyelerinin genelde altı kişi olduğu ve bu üyelerin genelde değiştiğini ancak bazı kişilerin farklı yıllarda bu görevlerine

⁹⁶ SVA, H.1293, s. 124; H.1294, s. 121; H.1296, s. 186; H.1297, s. 115; H.1299 s. 82; H.1308, s. 125; H.1309, s. 137; H.1318, s. 210.

⁹⁷ SVA, H.1293, s. 124; H.1294, s. 121; H.1296, s. 186; H.1297, s. 115; H.1308, s. 125; H.1309, s. 137; H.1318, s. 210.

devam ettiği görülmektedir. Bir de 1289/1872 tarihli salnamede belediye meclisi yeleri hakkında bir bilginin verilmediği görülmektedir. 1293/1876, 1294/1877, 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Arslan Ali Ağa'nın ve sandık eminin Ali Efendi'nin görevlerine devam ettiği görülmektedir.

3. Ermenek Kazası

3.1. Kaymakamlar

Tablo 34. Ermenek Kazası Kaymakamları⁹⁸

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Arslan Bey
1290/1873	Mehmet Sabri Efendi
1293/1876	Osman Efendi
1294/1877	Mehmet Reşat Efendi
1296/1879	Mehmet Reşat Efendi
1297/1880	Mehmet Reşat Efendi
1299/1882	Nafiz Efendi
1308/1891	Yusuf Ziyaeddin Efendi
1309/1892	İzzet Bey
1318/1900	Mehmet Selahaddin Efendi
1320/1902	Mehmet Selahaddin Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan kaymakamlara baktığımızda, 1290/1873, 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Mehmet Reşat Efendi'nin ve 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde Mehmet Selahaddin Efendi'nin görev yaptığını görülmektedir. Diğer yıllarda ise kaymakamların değiştittiği görülüyor. Ayrıca Mehmet Reşat Efendi'nin en uzun süre görev yaptığını anlışılıyor.

⁹⁸ SVA, H.1289, s.106; H.1290, s. 102.; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1299 s. 78; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

3.2. Müftüler

Tablo 35. Ermenek Kazasında Görev Yapan Müftüler⁹⁹

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Emin Efendi
1290/1873	Emin Efendi
1293/1876	Mehmet Emin Efendi
1294/1877	Mehmet Emin Efendi
1296/1879	Mehmet Emin Efendi
1297/1880	Mehmet Emin Efendi
1299/1881	Mehmet Emin Efendi
1308/1891	Mehmet Efendi
1309/1892	Mehmet Ayni Efendi
1318/1900	Ahmet Naci Efendi
1320/1902	Ahmet Naci Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan müftülere baktığımızda, 1289/1872 ile 1290/1873 tarihli salnamelerde Emin Efendi, 1293/1876, 1294/1877, 1296/1879 ile 1299/1881 tarihli salnamelerde Mehmet Emin Efendi ve 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde Ahmet Naci Efendi'nin görev yaptığı görülmektedir. Diğerlerinin ise değiştiği görülmektedir. Mehmet Emin Efendi'nin uzun süre görev yaptığı görülmektedir.

⁹⁹ SVA, H.1289, s.106; H.1290, s. 102.; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1299 s. 78; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

3.3. Naipiler

Tablo 36. Ermenek Kazasında Görev Yapan Naipiler¹⁰⁰

Yıl(H/M)	İsimleri
1289/1872	Hüseyin Sükrü Efendi
1290/1873	Hüseyin Sükrü Efendi
1293/1876	Abdurrauf Efendi
1294/1877	İbrahim Kemal Efendi
1296/1879	Ali Rıza Efendi
1297/1880	Ali Rıza Efendi
1308/1891	Abdurrahman Hilmi Efendi
1309/1892	Abdurrahman Hilmi Efendi
1318/1900	Ahmet Kamil Efendi
1320/1902	Ahmed Kamil Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan naiplere bakıldığında, 1289/1872 ile 1290/1873 tarihli salnamelerde Hüseyin Şükrü Efendi, 1296/1879 ile 1297/1880 Ali Rıza Efendi, 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde Abdurrahman Hilmi Efendi, 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde Ahmet Kamil Efendi'nin görev yaptığı diğerlerinin ise değiştiği görülmektedir. Ayrıca tablo 40'a bakıldığında neredeyse her naibin ard arda iki sene görev aldığı görülmektedir.

3.4. Mal Müdürleri

Tablo 37. Ermenek Kazasında Görev Yapan Mal Müdürleri¹⁰¹

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Ahmet Bey
1290/1873	Ali Rıza Efendi
1293/1876	Ali Rıza Efendi
1294/1877	Ali Rıza Efendi
1296/1879	Ali Rıza Efendi
1297/1880	Mehmet Nafiz Bey
1299/1881	Hıdır Efendi
1308/1891	Recep Efendi
1309/1892	Recep Efendi
1318/1900	Ahmet Efendi
1320/1902	Hafız Mustafa Efendi

¹⁰⁰ SVA, H.1289, s.106; H.1290, s. 102.; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1299 s. 78; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

¹⁰¹ SVA, H.1289, s.106; H.1290, s. 102.; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1299 s. 78; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan mal müdürlerine bakıldığında, 1290/1873, 1293/1876, 1294/1877 ile 1296/1879 tarihli salnamelerde Ali Rıza Efendi, 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde Recep Efendi'nin görev yaptığı ve diğerlerinin değiştiği görülmektedir. Ayrıca Ali Rıza Efendi'nin en uzun süre görev yapan mal müdürü olduğu görülmektedir.

3.5. Tahrirat Kâtibi

Tablo 38. Ermenek Kazasında Görev Yapan Tahrirat Kâtibi¹⁰²

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	İbrahim Ethem Efendi
1290/1873	Mustafa Fahri Efendi
1293/1876	Mustafa Fahri Efendi
1294/1877	Mustafa Fahri Efendi
1296/1879	Mustafa Fahri Efendi
1297/1880	Şevket Efendi
1299/1881	Kamil Efendi
1308/1891	Nuri Efendi
1309/1892	Nuri Efendi
1318/1900	Mustafa Nazif Efendi
1320/1902	Mustafa Nazif Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan tahrirat katiplerine bakıldığında, 1290/1873, 1293/1876, 1294/1877 ile 1296/1879 tarihli salnamelerde Mustafa Fahri Efendi, 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde Nuri Efendi, 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde Mustafa Nazif Efendi'nin görev yaptığı diğerlerinin ise değiştiği görülmektedir.

¹⁰² SVA, H.1289, s.106; H.1290, s. 102.; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1299 s. 78; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

3.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri

Tablo 39. Ermenek Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri¹⁰³

Yıl (H/M)	Üye İsimleri			
1289/1872	Hacı Abdul Mü'min Efendi	İbrahim Efendi	Maviş Ağa	Abdullah Efendi
1293/1876	Abdullah Efendi	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Said Efendi	Kâtip Ahmet Kamil Efendi
1294/1877	Hacı Abdullah Efendi	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Said Efendi	Abdülbaki Efendi
	Kâtip Ahmet Kemal Efendi	Mehmet Said Efendi		
1296/1879	Abdullah Efendi	Mehmet Said Efendi	Mehmet Emin Efendi	Kâtip Ahmet Kamil Efendi
1297/1880	Hacı Said Efendi	Hacı Hüsameddin Efendi	Osman Ağa	
1308/1892	Hacı Ali Efendi	Hacı Ahmet Efendi	Hacı İbrahim Efendi	Rıza Efendi
	Rıza Efendi	Hacı Mehmet Efendi		
1309/1892	Hacı Ali Efendi	Halilzade Hacı Ahmet Efendi	Hacı Burhanzade Hacı Mehmet Efendi	Hacı Sait Efendi
	Hacı Hasan Ağa			
1318/1900	Kocmanzade Bekir Efendi	Kamil Efendi	Osman Efendi	Hulusi Efendi
1320/1902	Sufizade Hacı Hafız Efendi	Havacızade Kamil Efendi	Hacı Reşid Efendi	

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında İdare Meclisinin Seçilmiş Üyelerinin genelde dört üyeden oluştuğunu ve aynı üyelerin farklı yıllarda görev yaptı ve diğer üyelerin ise değiştiği görülmektedir. Mehmet Emin Efendi ile Mehmet Said Efendi farklı yıllarda tekrar görev aldıkları görülmektedir. 1290 ile 1299 tarihli salnamelerde meclis üyeleri hakkında bilgi verilmediğini görülmektedir.

¹⁰³ SVA, H.1289, s.106; H.1293, s. 126; H.1294, s. 123; H.1296, s. 189; H.1297, s. 117; H.1308, s. 121; H.1309, s. 129; H.1318, s. 214; H.1320, s. 214.

3.7. Ermenek Kazası Belediyesi

Tablo 40. Ermenek Kazası Belediye Başkanları¹⁰⁴

Yıl (H/M)	İsimleri
1290/1873	Hacı Hüsameddin Ağa
1293/1876	Ömer Feviz Efendi
1294/1877	Ömer Efendi
1296/1879	Ahmet Bey
1297/1880	Ahmet Bey
1299/1881	Hacı Ahmet Efendi
1308/1891	Hacı Hüseyin Efendi
1309/1892	Rıza Efendi
1318/1900	Resit Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan belediye başkanlarının değiştiğini sadece 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Ahmet Bey'in görevine devam ettiği görülmektedir.

Tablo 41. Ermenek Kazası Belediye Meclisi¹⁰⁵

Yıl (H/M)	Üye İsimleri				
1293/1876	Hacı Mehmet Efendi	Mehmet Efendi	Ahmet Efendi	Hüseyin Efendi	Kâtip Ali Efendi
1294/1877	Ömer Efendi	Hacı Mehmet Efendi	Mehmet Efendi	Ahmet Efendi	Hüseyin Efendi
1296/1879	Hacı Mehmet Ağa	Mehmet Efendi	Ahmet Efendi	Hüseyin Efendi	Kâtip Ali Efendi
1297/1880	Hacı Mehmet Ağa	Mehmet Efendi	Ahmet Efendi	Hasan Efendi	Kâtip Ali Efendi
1299/1881	İbrahim Efendi	Hacı Metin Ağa	Osman Ağa	Hacı Mustafa Ağa	Kâtip Kamil Efendi
1308/1891	Osman Efendi	Hacı Osman Ağa	Hacı Ali Ağa	Hacı Mehmet Efendi	
1309/1892	Kamil Efendi	Osman Ağa	Hacı Abdi Ağa	Hacı Rıza Efendi	Hacı Mehmet Efendi
1318/1900	Hacı Mehmet Efendi	Feyzi Efendi	Mehmet Efendi	Hacı Hafız Efendi	Hacı Hasan Efendi

¹⁰⁴ SVA, H. 1290, s. 103; H.1293, s. 127; H.1294, s. 124; H.1296, s. 190; H.1297, s. 119; H.1308, s. 123; H.1309, s. 131; H.1318, s. 216.

¹⁰⁵ SVA, H. 1290, s. 103; H.1293, s. 127; H.1294, s. 124; H.1296, s. 190; H.1297, s. 119; H.1308, s. 123; H.1309, s. 131; H.1318, s. 216.

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasında görev yapan belediye meclisi üyelerinin, farklı yıllarda aynı kişilerin görev aldığı görülmektedir. 1289, 1290 ve 1320 tarihli salnamelerin belediye meclisi üyelerinin verilmediği görülmektedir.

4. Gülnar Kazası

4.1. Kaymakamlar

Tablo 42. Gülnar Kazası Kaymakamları¹⁰⁶

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Ahmet Merzuk Efendi
1293/1876	Hasan Tahsin Efendi
1294/1877	Hacı Ahmet Rıfat Efendi
1296/1879	Mehmet İzzet Efendi
1297/1880	Mehmet İzzet Efendi
1308/1891	Mustafa Hulusi Efendi
1309/1892	Mustafa Hulusi Efendi
1318/1900	Ahmet Hamdi Efendi
1320/1902	Ahmed Reşid Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazasında görev yapan kaymakamların değiştiği ancak 1296/1879 ve 1297/1880 yıllarında Mehmet İzzet Efendi, 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde ise Mustafa Hulusi Efendi'nin kaymakamlık görevine devam ettiği görülmektedir.

¹⁰⁶ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

4.2. Müftüler

Tablo 43. Gülnar Kazası Görev Yapan Müftüler¹⁰⁷

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Mehmet Efendi
1293/1876	Mehmet Efendi
1294/1877	Mehmet Efendi
1296/1879	Mehmet Efendi
1297/1880	Mehmet Efendi
1308/1891	Mehmet Hacı Efendi
1309/1892	Mehmet Hamdi Efendi
1318/1900	Mehmet Hamdi Efendi
1320/1902	Mehmet Hamdi Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazasında görev yapan müftülerin fazla değişmediği, 1293/1876 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Mehmet Efendi, 1308/1891 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde ise Mehmet Hamdi Efendi görev yaptığı diğerlerinin ise değiştiği görülmektedir.

4.3. Naipler

Tablo 44. Gülnar Kazası Görev Yapan Naipler¹⁰⁸

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Şeyh Mehmet Efendi
1293/1876	Hasan Hüsnü Efendi
1294/1877	Hasan Hüsnü Efendi
1296/1879	Hacı Ali Rıza Efendi
1297/1880	İbrahim Kemal Efendi
1308/1891	İsmail Hakkı Efendi
1309/1892	Kasım Efendi
1318/1900	Mehmet Nihat Efendi
1320/1902	Şerif Mustafa Efendi

¹⁰⁷ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

¹⁰⁸ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazasında görev yapan naiplere bakıldığında, sadece 1293/1876 ile 1294/1877 tarihli salnamede Hasan Hüsni Efendi'nin ard arda iki sene görev yaptığı diğerlerinin ise değiştiği görülmektedir.

4.4. Mal Müdürleri

Tablo 45. Gülnar Kazası Görev Yapan Mal Müdürleri¹⁰⁹

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Mustafa Efendi
1290/1873	Hacı Mehmet Efendi
1293/1876	Hacı Mehmet Efendi
1294/1877	Hacı Mehmet Efendi
1296/1879	Osman Haydar Efendi
1297/1880	Osman Haydar Efendi
1308/1891	Hamdi Efendi
1309/1892	Mustafa Faik Efendi
1318/1900	Celal Efendi
1320/1902	Celaleddin Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazasında görev yapan mal müdürlerine bakıldığında, 1290/1873, 1293/1876 ve 1294/1877 tarihli salnamelerde Hacı Mehmet Efendi, 1296/1879 ile 1297/1880 Osman Haydar Efendi'nin görev yaptığı diğerlerinin ise değiştiğini görülmektedir.

¹⁰⁹ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

4.5. Tahrirat Kâtibi

Tablo 46. Gülnar Kazası Görev Tahrirat Kâtibi¹¹⁰

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Mehmet Efendi
1290/1873	Asım Efendi
1293/1876	Mehmet Efendi
1294/1877	Mehmet Efendi
1296/1879	Mehmet Efendi
1297/1880	Osman Efendi
1308/1891	Hasan Hayri Efendi
1309/1892	Faik Efendi
1318/1900	Mehmet Hamdi Efendi
1320/1902	İbrahim Rahmi Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazasında görev yapan tahrirat katiblerine bakıldığında, 1289/1872, 1293/1876, 1294/1877 ile 1296/1879 tarihli salnamelerde Mehmet Efendi'nin görev yaptığını diğer yıllarda ise görevlilerin değiştiğini görülmektedir.

¹¹⁰ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

4.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri

Tablo 47. Gülnar Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri¹¹¹

Yıl (H/M)	Üye İsimleri			
1289/1872	Ahmet Efendi	Hasan Ağa	Ali Efendi	(Kâtip) Mehmet Efendi
1293/1876	Hacı Mustafa Efendi	Halil Efendi	Hüseyin Ağa	Resaîl Ağa
	Kâtip Mehmet Ali Efendi			
1294/1877	Hacı Mustafa Efendi	Halil Efendi	Hüseyin Ağa	Resaîl Ağa
	Kâtip Mehmet Ali Efendi			
1296/1879	Halil Efendi	Hüseyin Ağa	Hacı Mustafa Efendi	Kâtip Mehmet Ali Efendi
1297/1880	Mehmet Ağa	Mehmet Kâhya	Ali Ağa	
1308/1892	Mehmet Ali Efendi	Ahmet Ağa	Mehmet Efendi	Bedrus Ağa
1309/1892	Mehmet Ali Efendi	Ahmet Ali Efendi	Hacı Süleyman Efendi	
1318/1900	Mahmut Bey	Mehmet Ağa	Narko Ağa	Horisto Ağa
1320/1902	İbrahim Efendi	Hacı Süleyman	Mehmet Efendi Narku Efendi	

Salnamelerde, yıllar içinde Gülnar kazası idare meclisinin seçilmiş üyelerinin en az üç en fazla beş üyeden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca aynı üyenin farklı yıllarda tekrar görev aldığı görülmektedir.

4.7. Gülnar Kazası Belediyesi

Tablo 48. Gülnar Kazası Belediye Başkanları¹¹²

Yıl (H/M)	İsimleri
1293/1876	Mehmet Kahya
1296/1879	Mehmet Kahya
1318/1900	Lütfi Bey
1320/1902	Arslan Efendi

¹¹¹ SVA, H.1289, s.109; H.1290, s. 105; H.1293, s. 120; H.1294, s. 117; H.1296, s. 183; H.1297, s. 111; H.1308, s. 129; H.1309, s. 142; H.1318, s. 220; H.1320, s. 218.

¹¹² SVA, H.1293, s. 121; H.1296, s. 184; H.1318, s. 221; H.1320, s. 219.

Gülner kazası belediye başkanlarına bakıldığında, 1293/1876 ile 1296/1879 tarihli salnamelerde Mehmet Kâhya'nın, diğer senelerde ise farklı kişilerin görev yaptığı görülmektedir.

Tablo 49. Gülner Kazası Belediye Meclisi¹¹³

Yıl (H/M)	Üye İsimleri						
1293/1876	Mehmet Kâhya	Halil Efendi	Ali Efendi	İshak Ağa	Kâtip Mehmet Efendi	Sandık Emni Ahmet Ali Efendi	
1294/1877	Latif Bey	Mehmet Kâhya	Kamil Ağa	Ali Efendi	Hüseyin Ağa	Hüseyin Ağa	Kâtip Haneddin Efendi
1296/1879	Halil Efendi	Mehmet Kâhya	İshak Ağa	Ali Ağa	Kâtip Mehmet Efendi	Sandık Emni Ahmet Ali Efendi	Orman Memuru: Osman Efendi
1297/1880	Hacı Mehmet Efendi	Halil Efendi	Mehmet Ağa	Ali Efendi	Mehmet Efendi	Kâtip ve Sandık Emeni Ahmet Ali Efendi	Sandık Emni Osman Efendi
1309/1892	Kâtip Faik Efendi	: İbrahim Efendi	Mustafa Ağa	İshak Ağa	Ağub Ağa	Yorgi Ağa	
1318/1900	Mehmet Efendi	Yusuf Ağa	Mustafa Efendi	Bendali Efendi			
1320/1902	Hacı Hüseyin Efendi	Hasan Hüseyin Efendi	Bendi Efendi	Kâtip Sadık Efendi	Tabip: Hüseyin Efendi		

Salnamelerde, yıllar içinde Gülner kazası belediye meclisi üyelerinin en az dört üyeden oluştuğu ve bu üyelerin farklı yıllarda tekrar görev aldığı görülmektedir.

¹¹³ SVA, H.1293, s. 121; H.1294, s. 118; H.1296, s. 184; H.1297, s. 111; H.1309, s. 143; H.1318, s. 221; H.1320, s. 219.

5. Mut Kazası

5.1. Kaymakamlar

Tablo 50. Mut Kazası Kaymakamları¹¹⁴

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Mustafa Efendi
1293/1876	Faik Efendi
1294/1877	Ziya Efendi
1296/1879	Yusuf Ziyaeddin Efendi
1297/1880	Yusuf Ziyaeddin Efendi
1299/1882	(Silik)
1308/1891	Nafiz Efendi
1309/1892	Said Efendi
1318/1900	Abdullah Efendi
1320/1902	Ahmet Rasim Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazasında görev yapan kaymakamların genelde değiştiği ancak 1296/1879 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin görevine devam ettiği görülmektedir.

5.2. Müftüler

Tablo 51. Mut Kazasında Görev Yapan Müftüler¹¹⁵

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Hasan Efendi
1293/1876	Ahmet Efendi
1294/1877	Ahmet Efendi
1296/1879	Ahmet Efendi
1297/1880	Ahmet Efendi
1308/1891	Ahmet Efendi
1309/1892	İbrahim Efendi
1318/1900	İbrahim Efendi
1320/1902	İbrahim Efendi

¹¹⁴ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

¹¹⁵ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazasında 1293/1876 ve 1308/1891 tarihli salnamelerde müftülük yapan Ahmet Efendi olup en uzun süre müftülük görevini yapan kişidir. Ayrıca 1318/1900 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde İbrahim Efendi' nin görev yaptığı görülmektedir.

5.3. Naipler

Tablo 52. Mut Kazası Görev Yapan Naipler¹¹⁶

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Ahmet Efendi
1293/1876	İbrahim Efendi
1294/1877	Raşid Efendi
1296/1879	Hacı İbrahim Ethem Efendi
1297/1880	Hasan Şakir Efendi
1299/1881	Ali Efendi
1308/1891	Mustafa Efendi
1309/1892	Mustafa Efendi
1318/1900	Mustafa Rasim Efendi
1320/1902	Mustafa Rasim Efendi

Salnamelerinde, yıllar içinde Mut kazasında görev yapan naiplerin genelde değiştiği ancak 1308/1891 ve 1309/1892 tarihli salnamelerde Mustafa Efendi'nin görev yaptığı birde 1318/1900 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde Mustafa Rasim Efendi'nin görevine devam ettiği görülmektedir.

¹¹⁶ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H. 1299, s. 80; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

5.4. Mal Müdürleri

Tablo 53. Mut Kazası Görev Mal Müdürleri¹¹⁷

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Ahmet Efendi
1290/1873	Ahmet Mehmet Efendi
1293/1876	İbrahim Bey
1294/1877	İbrahim Bey
1296/1879	Mehmet Bey
1297/1880	Mehmet Bey
1299/1881	Refik Efendi
1308/1891	İzzet Efendi
1309/1892	İzzet Efendi
1318/1900	Veliddin Efendi
1320/1902	Münhal

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazasında görev yapan mal müdürlerinin genelde değiştiği ancak 1293/1876 ve 1294/1877 tarihli salnamelerde İbrahim Bey'in görev yaptığı sonrasında ki yıllarda ise Mehmet Bey ve İzzet Bey'in ikişer yıl mal müdürü görevini yaptığı görülmektedir.

5.5. Tahrirat Kâtibi

Tablo 54. Mut Kazası Görev Tahrirat Kâtibi¹¹⁸

Yıl (H/M)	İsimleri
1289/1872	Ali Rıza Bey
1290/1873	Ahmet Necat Efendi
1293/1876	Abdi Efendi
1294/1877	Abdi Efendi
1296/1879	Abdi Efendi
1297/1880	Abdi Efendi
1299/1881	Şükrü Efendi
1308/1891	Durmuş Ali Efendi
1309/1892	Durmuş Ali Efendi
1318/1900	Ali Efendi
1320/1902	Ali Rıza Efendi

¹¹⁷ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H. 1299, s. 80; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

¹¹⁸ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H. 1299, s. 80; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazasında görev yapan tahrirat kâtipleri arasında en fazalar görevde kalan kişinin, 1293/1876 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde gösterildiği gibi Abdi Efendi'nin olduğunu ayrıca 1308/1891 ve 1309/1892 tarihli salnamelerde ise Durmuş Ali Efendi'nin tahrirat kâtibi olduğu görülmektedir.

5.6. İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri

Tablo 55. Mut Kazası İdare Meclisinin Seçilmiş Üyeleri¹¹⁹

Yıl (H/M)	Üye İsimleri			
1289/1872	Hacı Hüseyin Ağa	Mehmet Hilmi Efendi	Hacı Abdurrahman Ağa	(Kâtip) Ahmet Efendi
1293/1876	Yahya Bey	Hacı Hüseyin Efendi	Abdurrahman Efendi	Alim Ağa
	Kâtip Mehmet Efendi			
1294/1877	Mahmut Efendi	Hüseyin Efendi	Abdullah Ağa	Osman Ağa
	Kâtip Mehmet Efendi			
1296/1879	Hacı Hüseyin Efendi	Ali Ağa	Abdurrahman Efendi	Kâtip Mehmet Efendi
1297/1880	İbrahim Bey	Hacı Hüseyin Efendi		
1308/1892	Mehmet Efendi	Abdi Bey	Hacı Süleyman Ağa	Osman Efendi
1309/1892	Mirza Efendi	Abdullah Bey	Hacı Abdullah Efendi	Osman Efendi
1318/1900	Mirza Efendi	Osman Efendi	Ali Efendi	Hasan Efendi
1320/1902	Hacı Hüseyinağazade Osman Efendi	Kaymakamzade Hacı Nuri Efendi	Müftüzade Abdurahman Efendi	Abdurrahman Ağazade Hacı Hasan Efendi

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazasında görev yapan kazası idare meclisinin üyelerinin genelde dört kişi olduğu ve yıllar içinde bu kişilerin değiştiği görülmektedir.

¹¹⁹ SVA, H.1289, s.112; H.1293, s. 129; H.1294, s. 126; H.1296, s. 193; H.1297, s. 122; H.1308, s. 127; H.1309, s. 139; H.1318, s. 226; H.1320, s. 221.

5.7. Mut Kazası Belediyesi

Tablo 56. Mut Kazası Belediye Başkanları¹²⁰

Yıl (H/M)	İsimleri
1296/1879	Mehmet Efendi
1308/1891	Emin Efendi
1309/1892	Abdullah Efendi
1318/1900	Yakub Bey

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazası belediye başkanlarına baktığımızda, 1296/1879, 1308/1891, 1318/1900 ile 1309/1892 tarihli salnamelerin belediye başkanları verilmiş ve bunlar yıllar içerisinde değişmiştir.

Tablo 57. Mut Kazası Belediye Meclisi¹²¹

Yıl (H/M)	Seçili Üyeler						
1293/1876	Mehmet Efendi	Abdullah Ağa	Hasan Ağa	Osman Ağa	Kâtip Mehmet Efendi		
1296/1879	Hasan Ağa	Osman Ağa	Abdullah Ağa	Kâtip Mehmet Efendi			
1297/1880	İbrahim Bey	Mehmet Efendi	Ali Efendi	Hacı Hüseyin Efendi	Kâtip ve Sandık Emmini Mehmet Efendi	Kâtip Ahmet Efendi	Sandık Emmini Mehmet Efendi
1308/1891	Kâtip Durmuş Efendi	Abdurrahmanzade Osman Efendi	Ali Zade Osman Efendi				
1309/1892	Emin Efendi	Küçük Mehmet Efendi	Ali Kahyazade Hacı Efendi	Kâtip Durmuş Efendi			
1318/1900	Abdulkadir Efendi	Abdülbaki Efendi	Kâtip Ali Efendi	Kamil Efendi			

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazası belediye meclisi üyelerine bakıldığında, en az üç en fazla yedi üyeden oluşmaktadır. Ayrıca aynı farklı yıllarda da görev almıştır.

¹²⁰ SVA, H. 1297, s. 122; H.1308, s. 128; H.1309, s. 140; H.1318, s. 227.

¹²¹ SVA, H. 1293, s. 130; H. 1296, s. 194; H. 1297, s. 122; H.1308, s. 128; H.1309, s. 140; H.1318, s. 227.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇİL LİVASININ DEMOGRAFİK YAPISI

3.1. İçil (İçel) Livası Nüfusu

İçil livasının nüfusu hakkında istatistiki bilgilere ulaşabilmemiz açısından Adana Vilayeti Salnameleri büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte H.1294/M.1877 ve H.1308/M.1890 tarihli salnamelerde livanın nüfusuna değinilmemiştir. H.1296/M.1879 tarihli salnamede Silifke ve Gülnar'ın nüfusuna yer verilmezken, H.1320/M.1902 tarihli son salnamede ise sadece liva merkezi olan Silifke kazasının nüfusu hakkında bilgiler verilmiştir. Salnamelerden üçü livaya bağlı kazalardaki gayrimüslimlerin nüfusuna da yer vermesi açısından büyük önem arz etmektedir. 1320/1902 tarihli son salname ise diğer salnamelerden farklı olarak, en fazla gayrimüslimin yaşadığı Silifke kazasındaki gayrimüslim nüfusunun dağılımını da vermesi açısından öneme sahiptir.

Tablo 58. Yıllar İçerisinde İçil Livasına Bağlı Kazaların Nüfusu¹²²

Yıl(H/ M)	Silifke	Anamur	Ermenek	Gülnar	Mut	Toplam
1289/1872	4.006	10.646	11.628	8.348	7.500	42.128
1296/1879	-	10.762	9.685		6.231	8.560
1308/1890	24.860	22.887	24.091	16.576	12.003	100.417
1309/1891	25.162	23.808	25.635	17.900	12.543	105.048
1312/1894	26.497	24.412	26.206	17.733	13.199	108.047
1318/1900	28.183	27.321	26.964	18.408	12.571	113.447
1320/1902	28.183					

¹²² SVA, H. 1289, s.102,105,107,110,113; H. 1296, s. 188, 192, 195; H. 1308, s.108-112; H. 1309, s.116-120; H. 1312, s. 61, 64, 65, 67, 68; H. 1318, s. 201, 209, 214, 219, 225; H. 1320, s. 201.

Tabloya bakıldığında 1872 yılında İçil livası genelinde tahmini 42.128 erkek nüfusun yaşadığı görülmektedir. Kadınları da eklediğimizde livanın nüfusunun 84.000 civarında olduğunu tahmin edebiliriz. Bahsi geçen yılda livada en fazla erkek nüfusa sahip olan kaza 11.628 kişinin yaşadığı Ermenek iken onu 10.646 erkek nüfusla Anamur izlemektedir. Dikkat çeken önemli bir husus ise liva merkezi olmasına rağmen aynı yılda Silifke'nin 4.006 kişiyle (erkek) en az nüfusa sahip olan kaza olmasıdır. Gülnar ve Mut kazaları ise sırasıyla 8.348 ve 7.500 nüfusa sahiptirler. 1879 yılına gelindiğinde ise Ermenek ve Mut kazalarının nüfusunda gözle görülür bir azalışın yaşandığı görülmektedir. Bu durum, kayıtlarda rastlanmamakla birlikte ismi geçen kazalarda kıtlık ya da benzeri bir doğal afetin yaşandığına işaret olabilir.

1882 yılından itibaren kadınların sayılmasının 1890 yılı verilerine yansıdığı görülmektedir. Bahsi geçen yılda nüfusunda büyük artış yaşandığı dikkat çeken Silifke'nin dışındaki kazaların nüfusu, 1872 ya da 1879 yıllarına göre genellikle iki kattan bir miktar daha fazla artış göstermiştir. Öyle ki 1872 yılında 84,000 civarında olan livanın toplam nüfusu, 1890 yılında 100.417'ye çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi liva merkezi olan Silifke kazasında altı kat civarında artışın yaşanmasıdır. 1872'de kadınları da eklediğimizde 8.000 civarında olduğunu tahmin edebileceğimiz Silifke kazasının nüfusu, 1890 yılına gelindiğinde yaklaşık 17.000 kişilik bir artışla 24.860'a yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle kazanın nüfusu üç kattan daha fazla artış göstermiştir. Diğer kazalardaki nüfus artışlarından yola çıkarak Silifke'de en fazla 1.000 civarında bir artış yeni doğumlar sayesinde normal görünürken geri kalan kısmının ilaveten nüfus artışının olduğu anlaşılır.

Bu durum liva merkezi olan Silifke kazasının dış göç almasından, muhtemelen de muhacirlerin yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Silifke kazasının 1902 yılı istatistiklerinde erkek ve kadın nüfusu arasında büyük bir dengesizliğin olduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki 1902 yılında Silifke kazasının Müslüman erkek nüfusu 18.276 iken kadın nüfusu ise 8.284'tür, oransal olarak kadınların nüfusu kazadaki genel nüfusun % 30'una tekabül etmektedir. Hristiyan nüfusta ise erkek ve kadın oranının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.¹²³

¹²³ SVA, H. 1320, s.201

Bir yıl sonra, 1891’de ise bütün kazalarda yaşanan küçük artışlar sayesinde livanın nüfusu 105.048’e çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda da, küçük miktarlarda olmakla birlikte, istikrarlı bir şekilde nüfus artışları yaşanmış ve İçil livasının nüfusu 1894 yılında 108.047’ye, 1900 yılında 113.447’e yükselmiştir¹²⁴.

Tablo 59. İçil Livası Genelinde Nüfusun Dine Göre Dağılımı (1890-1900 Arası)

Kazalar	1308/1890		1309/1892		1318/1900	
	Müslüman	Hristiyan	Müslüman	Hristiyan	Müslüman	Hristiyan
Silifke	23.828	1.032	24.042	1160	27.009	1174
Anamur	22.557	330	23.446	362	26.660	661
Ermenek	24.032	59	25.628	7	26.964	-
Gülnar	16.303	273	17.623	277	18.092	316
Mut	11.972	31	12.512	31	12.647	12
Toplam	98.642	1725	103.251	1837	111.372	2163

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1890 yılı itibariyle İçil livasında yaşayan toplam insan sayısı 100.417’dir. Bunların çok büyük bir kısmı Müslüman nüfus olup, liva genelinde sadece 1.725 Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Diğer bir ifadeyle livadaki Hristiyan nüfusun Müslümanlara oranı % 1,7’dir. Liva içerisinde en fazla Silifke, en az Mut kazasında Hristiyan nüfusun yaşadığı görülmektedir. Oransal olarak ise en az Ermenek kazasında Hristiyan nüfusun yaşamaktadır. Yani Ermenek kazasında % 0,24 oranında, Mut kazasında ise yaklaşık % 0,26 oranında Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Silifke kazasındaki Hristiyanların Müslümanlara oranı ise az önce bahsi geçen yerlere göre çok daha fazla olup, % 4,33’e tekabül etmektedir. Bu oran 1902 yılına gelindiğinde de çok fazla değişmemiştir.

Anamur kazasındaki Hristiyan nüfusa baktığımızda ise 1890 ve 1892 yılları arasında %10 civarında bir artış gözlemlemekteyiz. 1892 ve 1900 yılları arasında ise Anamur kazasında 299 Hristiyan nüfusun arttığı görülmektedir ki bu rakam oransal olarak % 80’e tekabül eden çok büyük bir artıştır ki denize kıyısı bulunan bu kazanın dışarıdan Hristiyan göçü

¹²⁴ SVA, H.1289, s. 102-114; H. 1290, s.92-105; H.1293, s. 112-129; H.1294, s. 114-128; H.1296, s. 174-193; H.1297, s. 106-123; H. 1299, s.66-73; H.1308, s. 106-113; H.1309, s. 113-122; H.1318, s. 198-123; H.1320, s. 198-202.

aldığını göstermektedir. 1890-1900 yılları arasında Gülnar'daki Hristiyan nüfusta küçük olmakla birlikte istikrarlı bir artış yaşandığı görülmektedir. Ermenek kazasında ise durum tam tersidir ve zaten az miktarda bulunan Hristiyan nüfus giderek azalmış ve 1900 yılına gelindiğinde ortadan kalkmıştır. Mut kazasında ise 1892 yılına kadar artmadan ve azalmadan devam eden Hristiyan nüfus (31 kişi) 1902 yılına gelindiğinde 12'ye düşmüştür.¹²⁵

Sadece İçil livasının merkezi olan Silifke kazasının nüfusu hakkında bilgiler veren H.1318/M.1900 ve H.1320/M.1902 tarihli Adana vilayeti salnamelerinde, buradaki gayrimüslimlerin nüfus miktarlarına da yer verilmiştir. Ayrıca bu yıllar arasında gayrimüslim nüfusunda herhangi bir değişim yaşanmamıştır.

Tablo 60. Silifke Kazasında Gayrimüslim Nüfusun Dağılımı (1320/1902)¹²⁶

Cinsiyet/Milliyet	Ermeni	Rum	Toplam
Erkek	76	520	596
Kadın	88	498	586
Toplam	164	1.018	1.182

Tabloda görüleceği üzere Silifke kazasında 1900-1902 tarihleri itibariyle 164'ü Ermeni, 1.018'i Rum olmak üzere toplam 1.182 Hristiyan nüfus yaşamaktaydı. Diğer bir ifadeyle Hristiyan nüfusun önemli bir kısmı Rum'du ve sayıları oransal olarak gayrimüslim nüfusu içerisinde yaklaşık % 86'ya tekabül etmekteydi. Daha önce de belirtildiği gibi gayrimüslimlerde erkek ve kadın arasında çok fazla fark bulunmamaktaydı. Bununla birlikte Silifke kazası genelindeki Müslüman, Ermeni ve Rum nüfusun hepsinde de erkekler kadınlara göre çoğunlukta olduğu görülmektedir.¹²⁷ Yukarıda bahsedilenlerden farklı olarak Gülnar kazasında, livanın diğer kazalarından farklı olarak, Kıpti nüfus yaşamaktaydı. Bu bilginin elde ettiğimiz H. 1289/M. 1872 tarihli salnamede Kıptilerin sayısı ile ilgili bilgilere ise yer verilmemiştir.

İçil livasının nüfusunu, Adana vilayeti içerisinde yer alan diğer dört livayla kıyaslamamız livanın nüfus olarak büyüklüğü hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır.

¹²⁵ SVA, H. 1308, s.108-112; H. 1320, s.201.

¹²⁶ SVA, H. 1320, s.201.

¹²⁷ SVA, H. 1320, s.201.

Tablo 61. Adana Vilayetinde Yer Alan Livaların Nüfusu

Yıl (H/M)	İçil	Kozan	Adana	Mersin	Cebel-i Bereket
1293/1876	25.143	36.457	30.813	22.789	9.158
1299/1882	35.238	21.971	65.252		13.923
1308/1891	100.416	72.328	81.071	61.897	55.458

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Adana vilayetine bağlı İçil, Kozan, Adana, Mersin ve Cebel-i Bereket'in 1293/1876, 1299/1882 ve 1308/1891 tarihli salnamelere göre toplam nüfusları verilmiştir. 1293/1876 ve 1299/1882 tarihli salnameleri karşılaştırdığımızda İçil livasının nüfusu, 10.095 artmış, Kozan livasının nüfusu, 14.486 azalmış, Adana livasının nüfusu 34.439 artarken, Mersin livasının 1299/1882 tarihli salnamede nüfusu verilmemiştir. Cebel-i Bereket livasının nüfusu, 4.765 artmıştır. 1293/1876 ve 1299/1882 tarihli salanelerdeki nüfusun karşılaştırmasını yaptığımızda genel olarak nüfusun arttığını ancak Kozan livasında nüfusta bir azalmanın olduğunu görmekteyiz.

1299/1882 ve 1308/1891 tarihi salnamelere bakıldığında İçil, 65.178 artmış, Kozan, 51.357 artmış, Adana, 15.819 artmış, Mersin livası hakkında herhangi bir yorumda bulunulamıyor sadece 1308/1891 tarihli salnamede 61.897 olduğunu biliyoruz, Cebel-i Bereket ise, 41.535 arttığı görülmektedir. Bu karşılaştırmaya bakıldığında dokuz yıllık bir zaman diliminin olduğu ve bu süreç içerisinde nüfusun ciddi bir şekilde arttığı bunun yanı sıra 1882 tarihinden itibaren kadın nüfusunun da sayılması bu nüfus artışında etkili olduğu görülmektedir.

3.2. İçil (İçel) Livasında Yerleşim Birimleri

Adana Vilayeti Salnameleri İçil livasındaki yerleşim birimlerine dair bilgiler vermişse de bu bilgiler genel itibarıyla eksiktir. Salnamelerde nahiye sayıları genel olarak verilirken, köy sayıları çoğunlukla verilmemiştir. Salnamelerde bir tanesi hariç kazalardaki mahalle sayılarına da değinilmemiştir. H.1320/M.1902 tarihli salnamede, diğer salnamelerden farklı olarak, sadece merkez kazanın mahalle ve köy sayıları hakkında bilgi vermiştir. Salnamelerde köy ve mahalle sayılarının düzenli olarak verilmemesi sağlıklı bir değerlendirme yapmamıza da imkân vermemektedir.

Tablo 62. İçil Livasının Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

Yıl Hicri / Miladi	Yerleşim Birimleri	Silifke	Anamur	Ermeneek	Gülner	Mut	Toplam
1289/1872 ¹²⁸	Nahiye	4	2	2	4	4	16
	Köy	38	-	64	53	63	218
	Mahalle	-	-	15	-	-	15
1294/1877 ¹²⁹	Nahiye	6	2	2	4	3	17
	Köy	-	-	-	-	-	-
	Mahalle	-	-	-	-	-	-
1297 /1879	Nahiye	6	2	2	4	2	16
	Köy	-	-	-	-	-	-
	Mahalle	5	-	-	-	-	5
1308/1890 ¹³⁰	Nahiye	4	2	2	4	3	15
	Köy	-	-	-	-	-	-
	Mahalle	-	-	-	-	-	-
1309/1891 ¹³¹	Nahiye	4	2	2	4	3	15
	Köy	-	-	-	-	-	-
	Mahalle	-	-	-	-	-	-
1320/1902 ¹³²	Nahiye						
	Köy	84					
	Mahalle	8					

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1872 yılı itibariyle İçil livasında 16 nahiye ve 218 köy bulunmaktadır. Liva merkezi Silifke'nin, köy sayısı bilinmeyen Anamur dışındaki, diğerkazalardan daha az köye sahip olduğu görölmektedir. İçil sancağındaki kazaların nahiye sayılarında genellikle yıllar arasında pek bir değışikliğin olmadığını görmekteyiz. Silifke ve Mut kazalarında ise nahiye sayısının yıllara göre değıştiği görölmektedir. Silifke'nin nahiye sayısı 1872'de 4 iken 1877'de 6'ya çıkmış, 1890'da ise tekrar 4'e düşmüştür. Mut'ta ise 1872'de 4 olan nahiye sayısı değışikliğe uğrayarak önce 3'e, sonra 2'ye düşmüş, 1890 yılında ise yeniden 3'e çıkmıştır. Bu arada Silifke kazasının köy sayısında 1872 ile

¹²⁸ SVA, H. 1289, s. 102-113.

¹²⁹ SVA, H. 1294, s. 114-127.

¹³⁰ SVA, H. 1308, s. 107-113.

¹³¹ SVA, H. 1309, s.106-127.

¹³² SVA, H. 1320, s.201.

1902 arasında geçen yirmi yılda önemli bir artış yaşandığı dikkat çekmektedir. İlk tarihte 38 olan Silifke'nin köy sayısı ikinci tarihte 88'e çıkmıştır.

Tablo 63. İçil Livasındaki Nahiyeler

Silifke	Gülнар	Ermenek	Anamur	Mut
Cebel	Bozağaç	Ermenek	Anamur	Mut
Kaşlı	Burkan	Nevahi	Selendi	Sinanlı
Bulacalı	Gilindire			Sarıkavak
Ayaş	Zine			Evkaf
Yağda	Gezende			

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İÇİL LİVASININ İKTİSADİ YAPISI

Kaza ahalisinin temel geçim kaynağı ziraat, ticaret, sınaat, hayvancılık ve ormancılıktır.

1. Ziraat

İçil livası, Akdeniz ikliminin etkisinde olmasından dolayı bölgede genel olarak tipik Akdeniz iklimi hâkimdir. Livanın tarım arazisi verimli olup her türlü ürünün yetiştirilmesine müsaittir. Bunun yanı sıra liva yeterli su kaynaklarına sahip olduğu için tarımsal ürün çeşitliliği ve verimi yüksektir. H.1289/M.1872 ile H.1320/M.1902 yılları arasında İçil livasında tarımsal alandaki verimliliğin ve çeşitliliğin giderek arttığını görmekteyiz. Genel olarak livanın kazalarında yetiştirilen ürünler, narenciye, buğday, arpa ve pamuk başta olmak üzere tütün, susam, darı, çavdar, fasulye, kavun, karpuz, bakla, mercimek, üzüm, nar, mısır, zeytin ve zeytinyağı olup bunların ihtiyaç fazlası deniz yoluyla Karaman, Konya, Kıbrıs, Beyrut, İskenderiye, Şam, Suriye, Marsilya ve Trieste'ye ihraç edildiği görülmektedir.¹³³

1.1. Silifke Kazası

İçil livasının merkez kazası olan Silifke'yi H.1289/M.1872 ile H.1320/M.1902 yılları arasında zirai açıdan incelediğimizde; kazanın 326.978 dönüm araziye sahip olduğu¹³⁴ ve arazisinin her türlü sebze ve meyve yetiştirilmesine müsait olduğunu görmekteyiz. Ayrıca buradaki ihtiyaç fazlası ürünler Bulacalı nahiyesindeki Taşucu İskelesi vasıtasıyla Kıbrıs ve Beyrut'a gönderilirdi. Silifke'nin Yağda ve Ayaş nahiyelerinin dağlık ve ormanlık bir yapıya sahip olmasından dolayı buradaki ahalinin temel geçim kaynağı başta kerestecilik olmak üzere orman ürünleri, koyun, keçi ve davar yetiştiriciliğidir. Kazanın sahil ve ova kısımlarında ikamet eden ahali ise genelde tarım, ticaret ve denizcilikle uğraşırlardı.

¹³³ SVA, H. 1296, s. 181; H. 1299, s. 68.

¹³⁴ SVA, H. 1318, s.198.

İçil livasında sel felaketlerinin tarım faaliyetlerine sekte vurduğunu görmekteyiz. Öyle ki incelediğimiz salnamelerde silifke kazasının Tekfur isimli yerinde on beş bin dönüm arazinin su baskınından dolayı tarımsal faaliyetler açıdan kullanılamaz hale geldiği ifade edilmiştir. Hatta su baskınlarından etkilenen arazi daha sonraki yıllarda arttığı görülmektedir. H.1299/M.1881 tarihli salnamede bu miktarın yirmi beş bin dönüm olduğu ifade edilmiştir.¹³⁵ Yine aynı salnamede su baskınına uğrayan arazinin dönemin mutasarrıfı olan Nasuh Beyefendi'nin 1295 senesindeki çabasıyla suyun bir kısmının tahliye edilmesiyle arazinin bir kısmı kurtarılmış olup imara açılmış ve bölge ahalsinin yardımıyla bataklıkların da bir kısmı kurutularak kullanıma açılmıştır.¹³⁶

Göksu Nehri'nin Silifke'den geçmesi kazadaki tarımsal faaliyetler açısından hayati bir öneme sahiptir. Kazada suyun bol olması tarımsal alandaki ürün çeşitliliğine ve bu ürünlerin verimi üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Kazanın kıyı kesimlerinde tarımsal ürünlerin ekimi nisan ve mayıs ayları içindeyken, ürünlerin hasat mevsimi eylül ayında başlar.¹³⁷

1.2. Anamur Kazası

Anamur Kazasında su kaynaklarının bol olmasından dolayı yeterli miktarda ürün yetişmektedir. Selenti Nahiyesinin Küre namı karyesinde kükürt suyu olarak adlandırılan bir doğal kaynak suyu vardır. Kazada bunlardan başka Güzelce, Aksaz Sultan, Kâl'a Viran, Ecnebi Ağası, Hacı Musa, Baltacı ve Kâhyalar adında irili ufaklı birçok su kaynağı bulunmaktadır.¹³⁸ Başlıca tarım ürünleri; arpa, buğday, tütün, mısır, fasulye, bakla, susam, zeytin, akdarı, nar, limon, portakal, keçiboynuzu, üzüm, pamuktur. İncelediğimiz Adana Vilayet Salnamelerinde, İçil livasındaki kazalar arasında en fazla ürün çeşitliliğine sahip olan kaza Anamur Kaza'sıdır. Burada yetişen ürünlerin ihtiyaç fazlası Şam, Beyrut, İskenderun ve Kıbrıs'a ihraç edilirdi. Ayrıca ilk kez H.1318/M.1900 tarihli salnamede Anamur Kazasının merkezi olan Çorak Karyesinde yetiştirilen ürün miktarı rakamsal olarak verilmiştir. Çorak Karyesinde 40 bin dönüm arazinin olduğu ve buradan 30 bin kile mısır ve darı, 10 bin kile de susam ve 7-8 bin kile şair ve hinta mahsulatı vardır.¹³⁹ Sahil kesiminde yaşayan ahalsinin geçim kaynağı tarım ve ticaret iken dağlık kesimde ikamet

¹³⁵ SVA, H. 1299, s.68

¹³⁶ SVA, H. 1299, s. 68.

¹³⁷ SVA, H. 1296, s. 182.

¹³⁸ SVA, H. 1294, s. 122; H. 1297, s.116.

¹³⁹ SVA, H. 1318, s. 209.

eden ahalinin temel geçim kaynağı başta kerestecilik olmak üzere, hayvancılık ve ormancılıktır. Kazada ürünlerin ekim mevsimi Nisan ve Mayıs aylarında iken hasat mevsimi Eylül ayındadır.¹⁴⁰

1.3. Ermenek Kazası

Tarım açısından İçil livasındaki önemli kazalardan biri de Ermenek kazasıdır. Kaza, bol miktarda su kaynaklarına sahip olması sayesinde ziraat, bağ ve bahçecilik yeterince gelişmiş olup sahip olduğu ürün çeşitliliği açısından zengindir. H.1299/M.1881 ve H.1318/M.1900 tarihli salnamelerde kazada 158 bağ ve 15 bahçenin olduğu özellikle belirtilmiştir. En önemli geçim kaynağı tarım olan kazada yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, pamuk, fasulye, çavdar, darı, mercimek, tütün ve benzeri gibi ürünlerdir. Ermenek ve Nevahi nahiyesinde çıkan sular her iki nahiyenin ziraat, bağ ve bahçe ihtiyaçlarını yeterince karşılamaktadır. Sulardan fazlasıyla istifade edilmektedir.¹⁴¹ Ermenek kazasında yetiştirilen zirai ürünler kaza nüfusunun kalabalık olmasından dolayı ancak kendi ihtiyacına yetmekte ve bu nedenle ürünler dışarıya ihraç edilmemektedir. Ermenek kazasında zirai ürünlerin ekim mevsimi Nisan ayındadır. Hasat mevsimi ise genel olarak Haziran ayındadır, ancak yayla taraflarında hasat iki ay gecikmeli olarak Eylülde gerçekleştirilir.¹⁴²

1.4. Gülnar Kazası

Gülnar kazası, tarım açısından verimli arazilere sahip olmadığı gibi su kaynakları bakımından da oldukça yetersizdir. Bundan dolayı sebze ve meyve yetiştiriciliği istenilen düzeyde yapılamamaktadır.¹⁴³ Ayrıca kazada, arpa, buğday, fasulye, pamuk, darı, üzüm ve pekmez bulunmaktadır. Bu bölgede yetiştirilen bağlardan elde edilen üzüm pekmezi meşhurdur.¹⁴⁴ Gülnar kazasında yetiştirilen ürünler Ovacık, Babadal, Gilindire ve Çilek iskeleleri vasıtasıyla başta Kıbrıs olmak üzere dışarıya ihraç edilir. İhraç edilen ürünlerin başında üzüm pekmezi ve zeytinyağı gelmektedir.¹⁴⁵

¹⁴⁰ SVA, H. 1296, s. 187.

¹⁴¹ SVA, H.1296, s.191.

¹⁴² SVA, H.1296, s.192.

¹⁴³ SVA, H. 1293, s. 161.

¹⁴⁴ SVA, H. 1294, s.119.

¹⁴⁵ SVA, H. 1290, s. 106.

1.5. Mut Kazası

Mut kazası verimli tarım arazisinin yanı sıra bol miktarda su kaynaklarına sahiptir. Bu nedenle tarım ürünleri çeşitliliği açısından zengin olup suyun yeterli derecede olması sayesinde de ürünlerin verimliliği fazladır. Kazada yetiştirilen başlıca ürünler; arpa, buğday, pirinç, susam, tütün, kavun, karpuz, nar ve yaban zeytinidir. Özellikle kaza ahalisi için pirinç ve zeytin önemli geçim kaynakları arasındadır. Sinanlı ve Sarıkavak nahiyelerinde pirinç ekilmekte, burada üretilen pirinçler Kilitli'deki pazar meydanına götürülmektedir. Evkaf Mahallesi'nde ise bolca zeytin üretilmekte ve zeytinyağı çıkarılmaktadır. Özellikle elde edilen pirinç ve zeytinyağının ihtiyaç fazlası Silifke, Ermenek ve Karaman'a ihraç edilmektedir.¹⁴⁶

Tablo 64. Yıllar İçerisinde İçil Livasında Üretilen Mahsuller¹⁴⁷

Silifke	Anamur	Ermenek	Gülner	Mut
Arpa	Arpa	Arpa	Arpa	Arpa
Buğday	Buğday	Buğday	Buğday	Buğday
Pamuk	Pamuk	Pamuk	Pamuk	Pamuk
Fasulye	Fasulye	Fasulye	Fasulye	Fasulye
Tütün	Tütün	Tütün	Kabak	Pirinç
Karpuz	Bakla	Mercimek	Karpuz	Karpuz
Susam	Susam	Çavdar	Susam	Susam
Zeytin	Zeytin	Nohut	Üzüm	Zeytin
Kavun	Akdarı	Darı	Darı	Kavun
Mercimek	Nar		Portakal	Nar
Nohut	Limon		Limon	
	Portakal			
	Keçiboynuzu			
	Üzüm			
	Mısır			

¹⁴⁶ SVA, H.1290, s.110; H.1299, s.67.

¹⁴⁷ SVA, H.1289, s.103-113; H.1290, s.99-105; H.1293, s.117-129; H.1294, s. 114-127; H.1296, s. 179-193; H.1297, s.106-122; H.1299, s.66-73; H.1308, s.107-113; H.1309, s.113-121; H.1318, s.198-220; H.1320, s.198- 202.

Liva genelini yansıtan yukarıdaki tabloya baktığımızda İçil livasının bütün kazalarında arpa, buğday, pamuk, fasulye üretiminin yapıldığını görmekteyiz. Tütün, karpuz, Susam, zeytin de üretimi yoğunlukla yapılan ürünler arasındadır. Bunların yanı sıra livanın portakal, limon gibi narenciye üretimi için de önemli yerlerden biri olduğu görülmektedir.

2. Ormancılık

Osmanlı Devleti klasik dönemden Tanzimat dönemine kadar ormancılık alanında ciddi anlamda çalışmalar yapmamıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra diğer alanlarda olduğu gibi ormancılık alanında da bazı gelişimler yaşanmaya başlanmıştır. Avrupa'da yaşanan Sanayi İnkılabı'ndan dolayı ham maddeye olan ihtiyaç artmış özellikle odun ve kereste kullanımı yaygınlaşmış ve büyük önem kazanmıştır. Yaşanan bu durumdan dolayı Osmanlı Devleti Avrupa için ham maddenin tedarik edildiği bir pazar haline gelmiştir. Bu nedenle Abdülaziz döneminde ormanlara büyük önem verilmiştir. Öyle ki Orman Mektebi, Orman Umumi Müdürlüğü ve Orman Taşra Teşkilatı gibi kurumlar oluşturularak ormanların korunması ve geliştirilmesine önem verilmiştir. 1870 yılında ise Orman Nizamnamesi yayınlanmıştır. Yayınlanan bu nizamname 1937 yılına kadar geçerli olmuştur.¹⁴⁸ İçil livası, Adana vilayetine bağlı olup coğrafi olarak Akdeniz kıyısında bulunduğu için doğal olarak geniş ormanlık alanlara da sahip olmuştur.

Tablo 65. İçil Livasında Ormanlarda Yetişen Ağaç Çeşitleri

Silifke	Anamur	Ermemek	Gülnar	Mut
Çam	Çam	Çam	Çam	Çam
Palamut	Katran	Katran	Palamut	Katran
Yabani zeytin	Ladin	Ladin	Ladin	Ladin
	Meşe	Meşe	Çalı	Meşe
	Ardıç	Ardıç	Ardıç	Ardıç
				Çınar

Salnamelerde, İçil livasının her kazasında ormanlık alanların olduğu ifade edilmiştir. Livanın dağlık kesimlerinde yaşayan ahali, genelde orman ürünlerinden ve kerestecilikten faydalanarak geçimlerini sağlamışlardır. Livada kereste ve orman ürünleri ahalinin temel

¹⁴⁸ Sevim Erdem ve Ahmet Başkan, "Osmanlı Devleti'nde Orman ve Orman Alanlarının Kullanımı ve Buna Yönelik Hukuki Düzenlemeler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 42, 2016, s. 284-286.

geçim kaynağı arasında olup, bu ürünler kazalarda bulunan iskeleler yolu ile dışarıya ve civar vilayetlere ihraç edilmiştir.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde kazalarda yetişen ağaç türlerinin benzer olduğunu görmekteyiz. Özellikle çam ağacı livanın bütün kazalarında yetişmektedir. Ladin, ardıç, katran ve meşe ağaçlarının da yoğunlukla yetiştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte Silifke kazasında yetişen ağaç türlerinin livanın diğer kazalarındakilerle daha az benzerlik gösterdiğini olduğunu görmekteyiz.

Silifke'ye bağlı olan Ayaş ve Yağda nahiyeleri dağlık ve ormanlık bir yapıya sahip olduğu için buralardaki ahalinin temel geçim kaynaklarından biride orman ürünleri ve keresteciliktir. Silifke'deki ormanlardan elde edilen keresteler Göksu Nehri vasıtasıyla boğaza taşınıp oradan da deniz yolu ile Dimyat ve İskenderun'a nakledilirdi.¹⁴⁹ Yine 1312/1894 tarihli salnamede buradaki orman ürünleri ve kerestelerin Suriye sahilleri, İskenderiye, Marsilya ve Trieste' ye gönderildiği ifade edilmiştir.¹⁵⁰ Silifke kazasında bulunan Taşucu İskelesi kaza için önemli bir yere sahip olup burada elde edilen bütün ihtiyaç fazlası ürünlerin ihraç edilmesini sağlamaktaydı.

Anamur; yaygın bir ormanlık alana sahip olduğu için kerestecilik önemli geçim kaynağıdır. Keresteler deniz yoluyla dışarıya ihraç olunurdu. Anamur Kazasında, ilk kez 1318/1900 tarihli salnamede kazanın orman miktarı rakamsal olarak belirtilmiştir. 50-60 bin miktar çam ve katran kerestesinin olduğu ifade edilmiş ve merkez olan Çorak'ta bolca çam ve katran ağaçlarının olduğu belirtilmiştir.¹⁵¹ Kazanın yayla taraflarında çam, katran, ladin, ardıç ve meşe ağaçları vardır ve kereste elde edilirdi.¹⁵²

Gülнар; kazada yaygın bir ormanlık alan bulunmaktadır. Ormanlık buradaki ahali için önemli bir geçim kaynağıdır. Ahali orman ürünlerini ve keresteleri Babadal İskelesi'yle taşıyarak ticaretini yapmışlardır. Bunun dışında ürün fazlasını, Çağlık, Ovacık ve Gilindire iskeleleriyle dışarıya gönderilmekteydi. Ayrıca 1318/1900 tarihi salnamede Gülнар kazasının 1.000.000 km'lik makilik (çalı) alana sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁵³ Gülнар kazasında çok fazla istifade edilen ürünlerin biri de palamut idi.

¹⁴⁹ SVA, H. 1296, s.183.

¹⁵⁰ SVA, H. 1312, s.59.

¹⁵¹ SVA, H. 1318, s.209.

¹⁵² SVA, H. 1294, s.122.

¹⁵³ SVA, H. 1318, s.213.

Ermenek; incelediğimiz salnamelerde Ermenek kazasının sahip olduğu ormanlık alanlara ve bu ormanlardaki ağaç türleri ifade edilmekle birlikte farklı bir bilgi verilmemiştir. Bundan dolayı herhangi bir değerlendirmede bulunamıyoruz.

Mut; geniş ormanlık alanlara sahip olup kazanın neredeyse her tarafında kerestecilik yapılmaktadır. Özellikle Sinanlı kasabasının sahile yakın olmasından dolayı ormanlık alanları fazla olup kerestecilik yaygındır.¹⁵⁴

Bu yoğun ormancılık faaliyetlerinden dolayı İçil livasında bir Orman İdaresi ile kereste fabrikası bulunmaktaydı. Ayrıca ormanlarda görev yapan vazifeliler vardı. İncelediğimiz Adana Vilayet Salmelerinde 1308/1891 tarihinden itibaren dört salnamede Orman İdaresinde görev yapan kişiler isimleri ve vazifeleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 66. İçil Livası Orman İdaresi Görevlileri

Tarih (H/M)	1308/1891	1309/1892	1318/1900	1320/1902
Müdür	Abdülhamid Efendi	Abdülmecid Efendi	Refet Efendi	
Katip	Hafız Süleyman Efendi	Hafız Süleyman Efendi	Mahmut Efendi	Cevdet Efendi
Taşucu Ondalık Memuru	Faik Efendi	Hüseyin Tahsin Efendi	Mehmet Efendi	Şükrü Efendi
Merkez Ondalık Memuru	Hüseyin Fehmi Efendi	Hüseyin Fehim Efendi	Cevdet Efendi	Ahmet Hilmi Efendi
Kolcu	Hüseyin Ağa	Hüseyin Ağa	Hüseyin Ağa	Hüseyin Ağa
	Mehmet Efendi	Mehmet Ağa		Halil Efendi

Yukarıdaki tabloya bakıldığında; müdür, kâtip, taşucu ondalık, kolcu, merkez ondalık memuru gibi görevlilerden oluşmaktadır. Salmelerde müdürlerin her yıl değiştiği ancak bazı kişilerin uzun yıllar görevlerini icra ettikleri görülmektedir. Bunlardan kolcu olarak Hüseyin Ağa 1308/1891 ile 1320/1902 yılları arasında görev yapmıştır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ SVA, H. 1290, s.110.

¹⁵⁵ SVA, H.1308, s. 117; H.1309, s. 125; H.1318, s. 205; H.1320, s. 205.

Tablo 67. İçil Livası Orman ve Kereste Fabrikaları Görevlileri

Yıl (H/M)	1294/1877	1296/1879
Orman Müfettişi	Mihran Efendi	Mihran Efendi
Orman Katibi	Sırrı Efendi	Yusuf Efendi
Silifke Kazası Kereste Memuru	Mustafa Efendi	Yusuf Efendi
Gülнар Kazası Kereste Memuru	Hüseyin Efendi	
Anamur Kazası Kereste Memuru	Osman Efendi	

Salnamelerde, liva içerisindeki ormanlarda orman müfettişleri ve orman kâtipleri görev yapmaktaydı. Salnamelerden Silifke, Gülнар ve Anamur’da kereste fabrikalarının olduğunu tespit edebilmektedir. Bahsi geçen bu görevliler hakkındaki bilgiler sadece 1294/1877 ile 1296/1879 tarihli salnamelerde verilmiştir.¹⁵⁶

3. Hayvancılık

H.1289/M.1872 tarihli salnamede İçil sancağında yetiştirilen hayvan türlerine yer verilmemişse de bazı kazaların hayvanlardan elde edilen mamul ürünlerine değinilmiştir. Bu bağlamda Silifke, Anamur, Mut ve Gülнар kazalarında yünden kilim, çul ve çuval yapılmaktadır¹⁵⁷. H.1294/M.1877 tarihli salname livada gerçekleştirilen hayvancılık hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Hayvanlardan elde edilen ürünlerin yanı sıra ne tür hayvanların yetiştirildiği de belirtilmiştir.¹⁵⁸ Silifke kazası dağlık ve ormanlık olması sayesinde davar ve koyun besiciliği için elverişliydi. Burada yetiştirilen hayvanların kendilerine has yünleri bulunmaktaydı.¹⁵⁹ Ayrıca Silifke kazasında hayvancılıktan bolca yağ ve peynir elde edilirdi.¹⁶⁰ Salnamelerin hiç birinde Anamur, Mut ve Ermenek kazalarında yetişen hayvan türlerine yer verilmemiştir. Bununla birlikte genel itibariyle salnameler Anamur kazasındaki hayvansal ürünler hakkında bilgi vermektedir. H. 1320/M. 1902 tarihli son salnamede, İçil livasındaki kazalarda 10 çiftliğin olduğu ifade edilmiştir. Fakat çiftliklerin

¹⁵⁶ SVA, H.1294, s. 113; H.1296, s. 176.

¹⁵⁷ SVA, H. 1289, s. 106, 111.

¹⁵⁸ SVA, H. 1294, s. 115, 119.

¹⁵⁹ SVA, H. 1308, s. 108.

¹⁶⁰ SVA, H. 1289, s. 198.

kazalara göre dağılımı verilmemiştir.¹⁶¹ Salnamelerde bilgi verilmemişse de hayvansal ürünlerin diğer kazalardakilerle benzerliğinden yola çıkarak Anamur kazasında da koyun ve keçi besiciliği yapıldığı tahmin edilebilir. Hatta Gülnar ve Mut kazalarının da dağlık bir coğrafyaya sahip olması, günümüzde olduğu gibi buralarda da küçükbaş hayvan besiciliğinin yapıldığına işaret etmektedir.

Tablo 68. İçil Livasında Hayvanlardan Elde Edilen Ürünler

Silifke	Anamur	Ermenek	Gülnar	Mut
Kilim	Kilim	-	Çul	Sayah aba
Çul	Çul	-	Çuval	Çul
Çuval	Çuval	-	Nesiç ¹⁶²	Çuval
Nesiç	Aba	-		Kilim
	Nesiç			

Salnamelerin verdiği bilgilere göre Gülnar kazasında elde edilen hayvansal ürünlerin fazlası Gilindire, Ovacık, Çilek ve Babadal iskeleleri vasıtasıyla yurt dışına ihraç edilmektedir. Yünden imal edilen çuval, çul, nesiç gibi ürünlerin gönderildiği yerlerden birisi ise Kıbrıs idi.¹⁶³ Mut kazasından elde edilen hayvansal ürünlerin fazlası ise Karaman, Silifke ve Ermenek gibi komşu kazalarına gönderilmekteydi.¹⁶⁴

4. Sanayi ve Ticaret

Tarih boyunca Akdeniz'e kıyısı olan kentler coğrafi, iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan önemli bir yere sahip olmuştur. İncelediğimiz İçil livası Akdeniz'e kıyısı olan şehirler arasında önemli bir yere sahiptir. İçil livası önemli bir liman şehri olmasının yanında ziraat, sanayi, hayvancılık ve ormancılıkta da gelişmiştir. 1289/1872 ile 1320/1902 tarihli salnameler arasında İçil livasını incelediğimizde, livada her açıdan ciddi gelişmeler olduğunu görmekteyiz. livanın verimli tarım arazilerine ve bol miktarda su kaynaklarına sahip olması burada yetişen ürün çeşitliliği ve verimliliğin üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Ayrıca hayvancılık ve ormancılıktan elde edilen ürünlerin hem ihraç edilmesi hem de buradaki ahali tarafından işletilmesi livada ticaret ve sanayinin gelişmesine etkili olmuştur.

¹⁶¹ SVA, H. 1320, s. 201.

¹⁶² Nesiç; nescolumuş, dokunmuş şey. Bkz. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, Aydın Kitapevi, Ankara 2013, s. 964.

¹⁶³ SVA, H. 1294, s. 119, 122.

¹⁶⁴ SVA, H. 1297, s. 122.

İçil livasının merkez kazası Silifke başta olmak üzere bütün kazalarında, hayvancılıktan elde edilen yünden kilim, çul, çuval ve nesic yapılmış bunun yanı sıra pamuktan iplikler elde edilerek, ahali bunları ev tipi atölyelerde işleyerek ev sanayisinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Özellikle 1297/1880 tarihli salnamede Ermenek kazasında bu tip ev sanayisinin çok geliştiğini ve ahalinin temel geçim kaynağı olduğunu görmekteyiz.¹⁶⁵ Livanın merkez kazası Silifke ve daha önce kısa süreliğine merkez kaza olmuş olan Ermenek'ta değirmencilik, sabunhane, boyahane, demircilik ve demir edevatı, tüfençilik, çizme, pabuç, yemeni, sarrac, kunduracılık, debbağcılık ve tamirci takımı gibi sanayi kolları gelişmiştir.¹⁶⁶

Silifke kazası, livanın merkezi olması nedeniyle ticari ve sanayi olarak diğer kazalardan daha fazla gelişmiştir. Ayrıca kazada ormanlık alanların bulunmasından dolayı kerestecilik ve palamut ihracatı, buradaki ticaretin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Kazada elde edilen ihtiyaç fazlası ürünler Taşucu İskelesi ile başta Kıbrıs olmak üzere Şam, Beyrut, Dimyat, İskenderun, Marsilya, Trieste, Mihail gibi yerlere ihraç edilirdi. İncelediğimiz salnamelerde Ermenek kazasında üretilen zirai ve ticari ürünlerin sadece kazanın kendi ihtiyacını karşılamaya yettiğini ve bundan dolayı bu ürünlerin dışarıya ihraç edilmediğini görmekteyiz.¹⁶⁷

Gülner kazası sahip olduğu Gilindire, Babadal, Ovacık ve Çilek iskeleleri sayesinde ticaret iyi konumdadır. Salnameler, Gilindire ve Taşucu'nda bulunan Liman Müdürlüklerinde çalışan görevliler hakkında da bilgiler vermektedir. Bu bilgilere 1293/1876, 1294/1877 ve 1297/1880 tarihli vilayet salnamelerinde ulaşabilmekteyiz.

Tablo 69. İçil Livasında Yer Alan Gilindire ve Taşucu Liman Müdürlükleri Görevlileri

Yıl (H/M)	Gilindire		Taşucu	
	Başkan	Memur	Başkan	Memur
1293/1876	Mustafa Kapudan		Hacı Hüseyin Kapudan	
1294/1877	Hacı Hüseyin Kapudan		Mustafa Kapudan	
1296/1879	Hüseyin Kapudan		Hacı Hüseyin Kapudan	
1297/1880	Hüseyin Kapudan	Faik Efendi	Hacı Hüseyin Kapudan	

¹⁶⁵ SVA, H. 1297, s. 121.

¹⁶⁶ SVA, H. 1290, s. 104; H. 1293, s. 128; H. 1296, s. 191.

¹⁶⁷ SVA, H. 1312, s. 60.

Tabloya bakıldığında, Liman Müdürlüğü Memurları hakkında incelediğimiz Adana Gilindire ve Taşucu iskelesi memurları verilmiş ve bunlar bir başkan ve bir memurdan oluşmaktadır. Gilindire’de sadece 1297/1880 tarihli salnamede memur olarak Faik Efendi verilmişken Taşucu’nda ise memurlar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁶⁸

Kazada suyun az olmasından dolayı bağ, bahçe ve zirai olarak istenilen derecede verim alınmamıştır. Diğer taraftan kazanın köylerinde bol miktarda ormanlık alanların olması keresteciliğin önemli bir geçim kaynağı haline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca burada elde edilen orman ürünleri ve keresteler Göksu Nehri vasıtasıyla dışarıya ihraç edilmiştir.¹⁶⁹

Anamur kazası; tarım arazisinin verimli olması ve bol miktarda suyun bulunması sebebiyle ürün çeşitliği ve verimliliği fazladır. Elde edilen ürün fazlasının dışarıya ihraç edilmesi ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca kazada ormanlık alanların olması keresteciliğin gelişmesinde ve ihraç edilmesinde etkili olmuştur. Orman ürünleri ve keresteciliğin kazada önemli geçim kaynaklarından biri olması ticari faaliyetler açısından büyük bir öneme sahiptir. Elde edilen ürünler deniz yoluyla İskenderun, Kıbrıs, Şam ve Beyrut’ a gönderilirdi.¹⁷⁰

Mut kazası, kazada bol miktarda dikili olan zeytin ağaçlarından elde edilen zeytinyağının dışarıya ihraç edilmesiyle ticari açıdan önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Sarıkavak nahiyesi, bol miktarda pirinç yetiştirilmesi, elde edilen bu ürünün Kilitli Pazarı’nda satılması ve ormancılığa bağlı olarak keresteciliğin gelişmiş olması yönleriyle kazanın ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Kazada ihraç edilen ürünler, Karaman, Silifke ve Ermenek taraflarına gönderilirdi.¹⁷¹ İçil livasında üretim, ticaret gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği birçok dükkân, değirmen ve fırın bulunmaktaydı.

¹⁶⁸ SVA, H.1293, s. 115; H.1294, s. 113; H.1296, s. 177; H.1297, s. 105.

¹⁶⁹ SVA, H. 1299, s. 73.

¹⁷⁰ SVA, H. 1289, s. 105; H. 1290, s. 99; H. 1293, s. 124; H. 1296, s.187.

¹⁷¹ SVA. H. 1290, s. 109; H. 1293, s. 131; H. 1296, s. 193.

Tablo 70. İçil Livasındaki İş Yerlerinin Sayısı¹⁷²

Yıl (H/M)	Silifke			Anamur			Ermenek			Gülner			Mut		
	Dükkan	Değirmen	Fırın	Dükkan	Değirmen	Fırın	Dükkan	Değirmen	Fırın	Dükkan	Değirmen	Fırın	Dükkan	Değirmen	Fırın
1289/1872	150			44			250	63			14				
1293/1876	100			70	12	3	315						20	10	1
1294/1877	100			70	12	3	350	30					25	10	
1296/1879	200			35	12	3	315						20	10	1
1297/1880	200			70	12	3	315						20	10	1
1308/1891				10			315	12	13	10			20		
1309/1892				40			315	12	12	46			40		
1312/1892				40			315	12	12	40			14		
1318/1900	379	76		101			255	30		108			60		

Salnamelerde Silifke'nin sadece dükkan sayıları olup kazadaki değirmen ve fırın sayıları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Salnamelerde düzenli bir bilginin verilmemesinden dolayı yıllar arasında meydana gelen ticari gelişmeler hakkında bir karşılaştırma yapılamamaktadır. Ermenek kazasında ise dükkan, fırın ve değirmen sayıları genel olarak her salnamede verilmiştir. Fakat Mut, Gülner, Anamur ve Silifke kazaları için aynı şey söylenemez.

1289/1872 ile 1320/1902 yılları arasındaki salnamelere baktığımızda, İçil livasındaki kazalarda yoğun bir ticari faaliyetin yapıldığını görmekteyiz. Her ne kadar merkez kaza Silifke olsa da, ilk zamanlarda dükkan sayısının çok daha fazla olduğu Ermenek kazasında ticari hayatın daha canlı olduğu söylenebilir. Silifke kazasındaki dükkan sayıları 150-379 arasında değişirken, Ermenek kazasındaki dükkan sayıları 250-315 arasında değişmektedir. Anamur, Gülner ve Mut kazalarındaki dükkan sayılarına baktığımızda ise buradakilerin yukarıdaki iki kazaya göre çok düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu üç kazadaki dükkan sayılarına baktığımızda ise 10 ile en fazla 108 arasında değiştiği görülmektedir.

¹⁷²SVA, H. 1289, s.103-113; H.1293, s.117-129; H.1294, s. 116-127; H.1296, s.174-193; H.1297, s.108-112; H.1308, s.108-112; H.1309, s.116-120; H.1318, s.198-123.

Sürece baktığımızda Silifke kazasındaki dükkan sayılarının 1870'li yılların sonunda ciddi bir artış gösterdiği, hatta 1900'e gelindiğinde Silifke kazasındaki dükkan sayısının Ermenek kazasındakileri geçtiği görülmektedir. Bu artışın, demografik yapıda değinildiği gibi, Silifke kazasının dışarıdan göç alarak nüfusunun artışıyla ilgili olduğunu tahmin edebiliriz. Diğer taraftan Ermenek kazasındaki dükkan sayılarında 1891 ile 1900 yılları arasında kısmi bir düşüş görülmüştür. Dükkan sayıları az olan diğer kazalarda ise gözle görülür bir artış olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 71. İçil Livası Vergi Memurları

Yıl (H/M)	İsimleri					
1290/1873	Mahir Bey	Mustafa Efendi (Başkâtip)	Hasan Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Celaleddin Efendi
1294/1877	Pilyuz Efendi	Mustafa Efendi (Başkâtip)	Ahmet Efendi	Mehmet Emin Efendi		Yurdan Efendi (Sandık Emni)
1297/1880	İdris Efendi	Mustafa Efendi (Başkâtip)	Ahmet Efendi	İbrahim Efendi	Süleyman Efendi	Hüseyin Efendi (Sandık Emni)
1308/1891	Hacı Mehmet Efendi	Hacı Süleyman Efendi	İlyas Efendi	Ahmet Efendi	Mustafa Efendi	Hasan Hüseyin Efendi
1309/1892	Hacı Mehmet Bahreydin Efendi	Hacı Süleyman Efendi	İlyas Latif Efendi	Mehmet Efendi		
1318/1900	Alâeddin Efendi	Hacı Süleyman Efendi	Şevki Efendi	İlyas Efendi	Hasan Efendi	
1320/1902	Alâeddin Efendi	Hacı Süleyman Efendi	Hafız Mehmeti Efendi	Halim Efendi	İlyas Efendi	Hasan Efendi

Salnameler livada görev yapan vergi memurlarının isimlerini de vermiştir. Bununla birlikte 1289/1872, 1293/1876, 1296/1879 ve 1299/1881 tarihli salnamelerde vergi memurlarıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde İçil livasının merkezi olan Silifke kazasındaki vergi memurları belirtildiği ve hatta bazılarının başkâtip mi ya da sandık emni mi olduğunun belirtildiği görülmektedir.¹⁷³

¹⁷³ SVA, H.1290, s.96; H.1294, s. 112; H.1297, s. 105; H.1308, s. 115; H.1309, s. 123; H.1318, s. 203; H.1320, s. 204.

5. Kredi Sağlayan Kurumlar

İçil livasında tarım, ticaret ve zanaatla uğraşanların kurulan bazı kuruluşlar aracılığıyla desteklendiği görülmektedir. Bunların başında Menafi-i Umumiye Sandığı ve Ziraat Bankası gelmektedir.

5.1. Menafi-i Umumiye Sandıkları

Ekonomisinin temeli tarıma dayanan Osmanlı Devleti son dönemlerinde tarımsal olarak büyük problemlerle karşı karşıya kalmıştı. Özellikle çiftçilerin maddi olarak büyük sıkıntı çekmesi Osmanlı'daki tarım ekonomisine büyük zarar vermiştir. Daha önce ki dönemlerde devletin desteğiyle ayakta kalabilen ve toprağını işletebilen çiftçi, tımar sisteminin kalması ve devletten yeterli derecede maddi desteği alınmaması sonucu tefeci piyasasına başvurmak zorunda kalmıştır. Devlet tarımsal alanda yaşanan problemleri ortadan kaldırmak için, Tuna Vilayeti valiliğini yapan Mithat Paşa'yı görevlendirmiştir. Mithat Paşa, valiliği sırasında tarımsal faaliyetleri desteklemek için bölgedeki çiftçilerin de katkısıyla "Memleket Sandıklarını" kurmuştur. Kurulan bu sandıkların asıl amacı çiftçinin maddi sıkıntılarını giderip, tarımdaki verimliliği ve devamlılığını sağlamaktır. Memleket Sandıkları daha sonraki dönemlerde Menafi-i Sandıklarına dönüşmüştür.¹⁷⁴ İçil livasında Silifke, Ermenek ve Gülnar'da Menafi-i Umumiye Sandıklarına rastlanmaktadır.

¹⁷⁴ Ömer Yazan, "Ziraat Bankası'nın İlk Yirmi Yılına Ait Kayıtların İncelenmesi", **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, 2017, S.4, s.222.

Tablo 72. Silifke Kazası Menafi-i Umumiye Sandığı Görevlileri

Yıl (H/M)	Başkan	Üyeler				
1290/1873	Mustafa Efendi	Hacı Hasan Efendi	Hacı Halil Efendi	İbrahim Efendi	Nebi Ağa	Mihail Ağa Bedros Ağa
1293/1876	Hacı Halil Ağa	Mehmet Efendi(Kâtip)				
1294/1877		Hacı Halil Ağa	Hacı Veysel Ağa	Kâtip Mehmet Efendi		
1296/1879	Hacı Vasıl Efendi	Mehmet Efendi(Kâtip)				
1297/1880		Mehmet Ali Efendi	Hacı Halil Ağa	Hüseyin Efendi	Hacı Vasili Ağa	Mustafa Efendi (Kâtip)
1299/1881	Hacı Halil Ağa	Mehmet Efendi	Ağob Ağa	Reşat Efendi Rıza Efendi	Mustafa Efendi	Mihail Efendi İbrahim Efendi

Salnamelerden 1290/1873 ile 1299/1881 tarihlilerinde Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri hakkında bilgi elde edilmekteyiz. Fakat 1308/1891 tarihli salnameden itibaren ise Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise, Menafi-i Sandıklarının Ziraat Bankasına dönüştürülmüş olmasıdır. Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde Silifke'deki Menafi-i Umumiye Sandığı üyelerinin en az iki en fazla yedi olduğunu ve bu üyelerin bazılarının gayrimüslimlerden de seçildiğini görmekteyiz.¹⁷⁵

Tablo 73. Gülnar Kazası Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri

Yıl (H/M)	İsimleri			
1293/1876	Mustafa Efendi			
1294/1877	Mustafa Efendi	Sandık Emni Ahmet Ali Efendi	Tapu Kâtibi Ali Efendi	Mehmet Efendi

Gülnar Kazası Menafi-i Umumiye Sandığı üyelerinden sadece iki salnamede bahsedilmiştir. Her iki salnamede de başkan ismi verilmezken, 1293/1876 tarihli

¹⁷⁵ SVA, H.1290, s. 95; H.1293, s. 115; H.1294, s. 111; H.1296, s. 177; H.1297, s. 105; H.1299, s. 77.

salnameye göre kazadaki sandıkta sadece bir üye bulunmaktadır. 1294/1877 tarihli salnamede ise dört üyenin verildiği görülmektedir.¹⁷⁶

Tablo 74. Ermenek Kazasında Menafi-i Umumiye Sandığı Üyeleri

Yıl (H/M)	İsimleri				
1290/1873	Hacı Abdullah Ağa	Hacı Ali Ağa	Ahmet Ağa	Hüseyin Efendi	Hüseyin Efendi (Katip)
1293/1876	Hacı Abdullah Ağa	Hacı Abdi Ağa			
1294/1877	Hacı Abdullah Ağa	Hacı Abdi Ağa	Ahmet Vasif Efendi		
1296/1879	Hacı Abdullah Ağa	Hacı Abdi Ağa			
1297/1880	Hacı Abdullah Efendi	Hacı Abdi Efendi	Vasfi Efendi		
1299/1881	Nuri Efendi	Hacı Abdi Ağa	Ahmet Efendi		

1290/1873-1299/1881 tarihleri arasındaki altı Adana Vilayet Salnamesi Ermenek kazasında Menafi-i Umumiye Sandığı üyeleri hakkında bilgi vermiştir. Bu salnamelerde üye sayılarının değiştiğini görmekteyiz. 1293/1876-1297/1880 arasında Hacı Abdullah Ağa'nın, 1293/1876-1299/1881 arasında ise Hacı Abdi Ağa'nın uzun yıllar bu görevi yaptıklarını görmekteyiz. Salnameler, Gülnar kazasında olduğu gibi bu kazada da sandık başkanının ismine yer vermemiştir.¹⁷⁷

5.2. Ziraat Bankası

Osmanlı Devleti son dönemlerinde özellikle tarımsal konuda yaşadığı mali sıkıntıları gidermek için çözüm arayışlarına girmiştir. Ziraat alanında verimi artırmak ve tarımsal alandaki zirai gelişimi hızlandırmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Mithat Paşa, Tuna vilayetinde zirai alanda yaptığı çalışmalarla büyük başarılar elde etmiş ve sonraki dönemde Osmanlı Devleti, burada yapılan çalışmaları yayımladığı nizamnamelerle ülke genelinde

¹⁷⁶ SVA, H.1293, s. 121; H.1294, s. 118.

¹⁷⁷ SVA, H.1290, s. 103; H.1293, s. 127; H.1294, s. 124; H.1296, s. 190; H.1297, s. 119; H.1299 s. 78.

uygulamıştı. 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıkları” 1888 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasının temelini oluşturmuştur.¹⁷⁸ Yani Osmanlı Devleti’nin Ziraat Bankasını kurmasında ki asıl amacı ülkede ki zirai faaliyetleri maddi olarak destekleyip tarımsal alandaki verimi artırmaktır. İçil livasında Anamur dışındaki bütün kazalarda Ziraat Bankası kurulmuştur.

Tablo 75. Silifke Kazası Ziraat Bankası Görevlileri

Yıl (H/M)	1308/1891	1309/1892	1318/1900	1320/1902
Başkan	Hacı Ali Efendi	Hacı Ali Efendi	İsmail Ağa	Halim Zade Mehmet Ali Efendi
Memur	Ali Rıza Efendi	Ali Rıza Efendi	Mahmut Efendi	Mahmut Efendi
Katip	Mehmet Efendi	Mahmut Efendi	Nuri Efendi	Nuri Efendi
Üyeler	Mehmet Ali Efendi	İsmail Efendi	İlyas Efendi	Hacı İbrahim Efendi
	İsmail Efendi	Mehmet Ali Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi
	Hacı İbrahim Efendi	Hacı İbrahim Efendi	Hacı İbrahim Efendi	Yurdan Efendi
	Hacı Mustafa Efendi	Hacı Mustafa Efendi	Hacı Mustafa Efendi	
	Mühendis Mösyö Şövalye	Hacı İlyas Efendi		

1308/1891 tarihli salnameden itibaren Ziraat Bankası görevlileri hakkında bilgi elde edebiliyoruz. Yukarıdaki tabloya baktığımızda Ziraat Bankasında bir başkan, birer memur ve katip ile birlikte üç ile beş arasında değişen üyenin görev yaptığını görebilmekteyiz. Bankanın üyeleri arasında gayrimüslimlerin de bulunduğu görülmektedir. 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnameler bakıldığında iki defa art arda başkanlık görevini Hacı Ali Efendi, yine aynı şekilde memurluk görevini de Ali Rıza Efendi’nin yaptığı görülmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Ömer Yazan, **agm**, s. 221-237.

¹⁷⁹ SVA, H.1308, s. 117; H.1309, s. 125; H.1318, s. 205; H.1320, s. 205.

Tablo 76. Ermenek Kazası Ziraat Bankası Görevlileri

Yıl (H/M)	1308/1891	1309/1892	1318/1900
Reis	Havacızade Kemal Efendi	Hacı Said Efendi	Kamil Efendi
Kâtip	Ahmet Hamdi Efendi	Hacı Burhanzade Osman Ağa	Mehmet Nuri Efendi
Azalar	Hacı Said Efendi		Osman Ağa
	Hacı Burhanzade Osman Ağa	Müftüzade Reşit Efendi	Osman Efendi
	Müftüzade Reşid Efendi	Ziyaeddinzade Osman Efendi	Hacı Hafız Efendi
	Ziyaeddinzade Osman Efendi	Hacı Mehmet Efendi	
	Eğrilizade Hacı Ali Ağa	Nuri Efendi	

Salnamelerde, yıllar içinde Ermenek kazasındaki ziraat bankası görevlilerinin reis, katip ve iki ile üç arasında değişen üyeden oluştuğunu görülmektedir. Görevlilerin yıllar içinde değiştiği anlaşılan Ermenek Kazası Ziraat Bankasında liva merkezindeki bankada bulunan memur görev yapmamaktaydı.¹⁸⁰

Tablo 77. Mut Kazası Ziraat Bankası Görevlileri¹⁸¹

Yıl (H/M)	1308/1891	1309/1892	1318/1900	1320/1902
Reis	Karamanlı Hacı Abdi Efendi	Karamanlı Hacı Abdullah Efendi	Ali Efendi	Ali Rıza Efendi
Kâtip	Mustafa Bey	Hayrı Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
Azalar	İbrahim Efendi	İbradili Ali Efendi	Kamil Efendi	Küçük Mehmet Efendi
	İmamzade Hacı Mehmet Efendi	Karamanlı Ali Efendi	Abdurrahman Efendi	Nuri Efendi
	Eskicizade Ahmet Efendi		Kamil Efendi	
	Ali Efendi Zade		Abdulkadir Efendi	
	Hüseyin Efendi			

¹⁸⁰ SVA, H.1308, s. 123; H.1309, s. 131; H.1318, s. 215; H.1320, s. 215.

¹⁸¹ SVA, H.1308, s. 128; H.1309, s. 140; H.1318, s. 227; H.1320, s. 222.

Salnamelerde, yıllar içinde Mut kazası Ziraat Bankası Görevlilerine bakıldığında, reis, memur, kâtip ve azalardan oluşmaktadır. Fakat memurlar verilmemiş olup en az iki en fazla dört azadan oluşmaktadır. Emin Efendi 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde kâtiplik yaptığı görülmektedir.

Tablo 78. Gülnar Kazası Ziraat Bankası Görevlileri¹⁸²

Yıl (H/M)	1308/1891	1309/1892
Başkan	Mehmet Ali Efendi	Ahmet Ali Efendi
Memur		Hacı Hasan Efendi
Kâtip	Hacı Hüseyin Efendi	
Azalar	Mülteci Efendi	Mehmet Ali Efendi
	İstadi Efendi	Meltiyadi Efendi Estandi
	Kosti Efendi	Ağa Kosti Ağa

Salnamelerde, Gülnar Kazası Ziraat Bankası Görevlilerinin isimlerine sadece 1308/1891 ile 1309/1892 tarihli salnamelerde yer verildiği görülmektedir. İki yıl arasında bütün görevlilerin değiştiği dikkat çekmektedir.

¹⁸² SVA, H.1308, s. 130; H.1309, s. 143.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İÇİL LİVASINDA EĞİTİM

İlk zamanlarda Osmanlı Devleti'nin yükselmesinde ve Türk-İslam medeniyetlerinin meydana gelmesinde şüphesiz mevcut eğitim ve öğretim müesseselerinin, özellikle de medreselerin büyük rolü olmuştur.¹⁸³ Osmanlı Devleti eğitim sisteminin temelini genel olarak Selçuklular ve diğer Türk-İslam devletlerinden devralmıştır. Aldığı bu eğitim sistemini kendisine uyarlamış ve daha da geliştirmiştir. Başta Avrupa devletleri olmak üzere dünyada yaşanan gelişmeleri ilk zamanlarda önemsemeyen Osmanlı Devleti temel politika olarak eski kurumlarını düzenleme ve yenileme gayreti içerisindeydi. Sultan Abdülaziz dönemine (1861-1876) kadar eğitim sisteminde karakter ve idari olarak bir bütünlükten bahsedilmezdi. Osmanlı'da eğitim genelde dört gruba ayrılmış olup bunlar 1) Devlet eğitim müesseseleri 2) Medreseler 3)Cemaat Eğitim Müesseseleri 4) Osmanlı Devletinin de bulunan yabancı cemaat ve şahısların eğitim müesseseleri idi.¹⁸⁴

1. Medreseler

Osmanlı Devleti'nde medreseler, kuruluş devrinden 19. yüzyıla kadar devletin en önemli eğitim kurumlarının başında gelirdi. Medreseler; şeri ve hukuki mevzuatın tedvini, idari ve askeri müesseselerin yanında vakıf sistemi gibi toplumsal kurumların teşkili ve benimsenmesinde devletin zorlandığı yerlerde çözümler üretmesinde sistemin temel bir unsuru olarak faaliyet göstermiştir.¹⁸⁵ Medreseler genelde vakıflar tarafından finanse edilip, eğitim ve öğretimin temelini din ve ahlak öğretimine dayanırdı. 17. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde diğer kurumlarda olduğu gibi vakıf müesseselerinde bozulma başlamıştır. Bu bozulma doğrudan medreselerdeki eğitim sistemini de bozmuştur. 19. yüzyıldan sonra devlet adamları medreselerde yenilik yapmaya çalışmış fakat mevcut

¹⁸³ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.IX.

¹⁸⁴ E.Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, (Islahat Fermanı Devri 1861-1876) C. 7, TTK Yayınları, Ankara 2003, s.193.

¹⁸⁵ Abdulhamit Birışık, "Medrese", **DİA**, C.28, Ankara, 2003, s.332.

medrese sistemi ve medrese hocaları yapılacak yeniliklere karşı oldukları için medreselerin güncellenmesi ve çağdaş bir eğitim sistemine geçilmesi zor olmuştur. Bunun farkına varan devlet adamları medreselere alternatif bir eğitim sistemi geliştirmişlerdir.¹⁸⁶

Tablo 79. İçil Livasındaki Medreseler

Salname	Silifke	Anamur	Ermenek	Gülнар	Mut
1289/1872	1		10		
1293/1876			6	4	1
1294/1877			6	4	1
1296/1879			6	4	1
1297/1880			6	4	1
1299/1881			6		2
1308/1891			6		
1309/1892			2		
1312/1894			6		2
1318/1900	17	5	13	15	2
1320/1902	17				

Salnamelerden 1289/1872 tarihli olanında Silifke’de bir medrese kayıtlara geçmişken, 1318/1900 ve 1320/1902 tarihli salnamelerde on yedi medresenin var olduğu yazılmıştır. Anamur kazasında, sadece 1318/1900 tarihli salnamede beş medresenin olduğu kayıtlıdır. Gülнар kazasında 1293/1876 ve 1297/1880 yılları arasında ki salnamelerde dörder medresenin olduğu ve bu sayının 1318/1900 tarihli salnamede 15’e çıktığı görülmektedir. Mut kazasındaki medrese sayısına baktığımızda 1293/1876 ile 1297/1880 tarihleri arasındaki salnamelerde kazada birer tane, 1299/1881, 1312/1894 ve 1318/1900 tarihli salnamelerde ikişer tane medresenin olduğunu görmekteyiz. İncelediğimiz salnamelerde en fazla medrese sayısının Ermenek’te, en az medrese sayısının ise Mut kazasında olduğu görülmektedir.¹⁸⁷

2. Sıbyan Mektepleri

Osmanlı Devleti’nde ilköğretim seviyesindeki okullara “sıbyan mektebi ya da mahalle meketebi” denilirdi. Bu okullarda okuma-yazma, bazı dini bilgiler ve hesap işlemleri

¹⁸⁶ Abdulhamit Birışık, **agm**, s. 332.

¹⁸⁷ SVA, H.1289, s.102,108; H.1293, s.128,131,161; H.1294, s.119,127,165; H.1296, s.185,192,194; H.1297, s.113,121,122; H.1299, s.69, 71; H.1308, s. 109; H.1309, s. 116; H.1312, s.60; H.1318, s. 198,209,213,214,220; H.1320, s. 201.

öğretilirdi.¹⁸⁸ Çocuklar bu okullara genelde 5-6 yaşlarında ‘amin alayı’ denilen ve ilahilerin okundu bir törenle başlardı.

Tablo 80. İçil Livasındaki Sıbyan Mektepleri¹⁸⁹

Salname	Silifke	Anamur	Ermenek	Gülнар	Mut
1289/1872			69		
1293/1876	3		62	22	
1294/1877	3		64	22	
1296/1879	5		62	22	
1297/1880	5		62	22	
1299/1881		1	16	1	1
1308/1891		1	62	1	1
1309/1892		1	62	1	3
1312/1894		1	62	1	1
1318/1900	57		33	14	2
1320/1902	57				

Silifke kazası; 1293/1876 ile 1297/1880 tarihli salnameler arasında ki sıbyan mekteplerinin sayısı üç ile beş arasında değişmektedir, ancak 1318/1900 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde sıbyan mekteplerindeki sayının 57 ye çıktığını ve okul sayısında ciddi bir artışın olduğunu görmekteyiz. Anamur kazası; 1299/1881, 1308/1891, 1312/1894, 1309/1892 tarihli salnamelerde birer sıbyan mektebinin olduğunu bunların dışındaki salnamelerde bu mektepler hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ermenek kazası; 1299/1881 tarihli salnamede sıbyan mekteplerinin sayısı 16 iken 1318/1900 tarihli salnamede sıbyan mekteplerinin sayısı 33 olduğunu ve diğer salnamelerde, sıbyan mekteplerinin sayısının 60 küsur olduğunu görmekteyiz. Ermenek, livadaki kazalar arasında en fazla sıbyan mektebine sahip kazadır. Mut kazası; sadece 1299/1881 ile 1318/1900 tarihli salnameler arasında sıbyan mekteplerinin olduğu ve sayılarının birer veya

¹⁸⁸ Zülfü Demirtaş, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.1, 2007, s.174.

¹⁸⁹ SVA, H.1289, s.108; H.1293, s. 117,128,161; H.1294, s. 116,119,165; H.1296, s. 181,185,192; H.1297, s. 108,113,121; H.1299, s.69,71,72; H.1308, s. 109,110,112; H.1309, s. 116,117,118,119; H.1312, s.60,64,66; H.1318, s. 198,209,213,214,220; H.1320, s. 201.

ikişer olduğunu, diğer yıllara ait salnamelerde ise sıbyan mektebi sayılarının verilmediği görülmektedir.¹⁹⁰

3. Rüştîye Mektepleri

II. Mahmut devrinde sıbyan okullarının yetersiz olduğu anlaşılınca 1838 yılında bunların ıslahı yoluna gidilmiştir. Sıbyan okullarının üstüne bir sınıf daha ekleme kararı alınmış sonradan padişah tarafından bu okulun adı rüştîye olarak değiştirilmiştir. Rüştîye okulları ilk zamanlarda dört yıl iken sonradan altı yıla çıkarılmıştır. Rüştîye okullarında verilen ders müfredatıysa, Kur'an, Akaid, Arapça, Hesap ve Yazı idi.¹⁹¹

Tablo 81. İçal Livasındaki Rüştîyeler ve Öğrenci Sayıları

Salname Yılı	Silifke Okul/Öğrenci	Anamur Okul/Öğrenci	Ermenek Okul/Öğrenci	Gülner Okul/Öğrenci	Mut Okul/Öğrenci
1289/1872			1		
1293/1876	1/40				
1294/1877	1/40		1/90		
1296/1879	1/50				
1297/1880	1/45		1/80		
1309/1892	1/45				
1320/1902	1/60	1/53			1/45

Salnamelerde, sadece merkez kaza olan Silifke'deki rüştîye okullarının sayısı düzenli olarak verilmiştir. 1293/1876 ile 1320/1902 tarihleri arasındaki salnamelerde Silifke'deki rüştîye sayısı bir olup, yıllar içerisinde öğrenci sayısının arttığı görülmektedir. Ayrıca Ermenek kazasında 1289/1872 tarihli salnamede 1 rüştîye okulu verilip bu okuldaki öğrenci sayısı hakkında bir bilgi verilmemiştir. Yine 1294/1877 ve 1297/1880 tarihli salnamelerde Ermenek'te birer rüştîye okulunun olduğunu ve bunların öğrenci sayısının 90 ve 80 gibi birbirine yakın rakamlar olduğu görülmektedir. Livanın diğer kazaları yani Anamur, Mut ve Gülner'deki rüştîye okullarının sayısı düzenli bir şekilde verilmediği için bu kazalardaki okulların ve öğrencilerin sayısı hakkında sağlıklı bir değerlendirmede bulunamıyoruz.¹⁹²

¹⁹⁰ SVA, H. 1289; H. 1293; H. 1294; H. 1296; H. 1297.

¹⁹¹ Bayram Kodaman, **age**, s.92.

¹⁹² SVA, H. 1289, s.108; H.1293, s.116; H.1294, s. 113,124; H.1296, s.178; H.1297, s.105,120; H.1309, s.127; H.1320, s. 207, 213, 216.

Tablo 82. Silifke Mekteb-i Rüştîyesi Görevlileri

Yıl (H/M)	Muallim-i Evvel	Muallim-i Sani	Rika Muallimi	Hizmetli
1294/1877		Ömer Efendi		Mustafa Efendi
1296/1879		Mehmet Arif Efendi		Hasan Efendi
1297/1880	Hafız Hasan Efendi	Mehmet Arif Efendi	Rıza Efendi	Hüseyin Efendi
1309/1892	Hafız Mehmet Efendi		Hasan Efendi	Ahmet Efendi
1320/1902	Mustafa Necati Efendi	Haşım Efendi		Ahmet Efendi

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere Silifke'deki rüştîye mekteplerinde üç öğretmen ve bir hizmetlinin görev yapmaktaydı. 1294/1877 ve 1296/1879 Adana Vilayet Salnamelerinde görevli olan Muallim-i Evvel adlarının verilmediğini ancak sonraki yıllarda yani 1297/1880 ve 1320/1902 tarihleri arasında görev yapan Muallim-i Evvel'in isimlerinin verilmiş olduğunu ve yıllar içinde bu görevi yapan muallimlerin değiştiğini görmekteyiz. Silifke'de, 1296/1879 ve 1297/1880 yıllarında rüştîye mekteplerinde görevli olan muallim-i saninin Mehmet Arif Efendi olduğunu diğer yıllarda bu görevi yapan muallimlerin değiştiğini görmekteyiz. Ayrıca 1297/1880 ve 1309/1892 tarihlerinde görevli olan rika muallimlerinin adları verilirken, diğer salnamelerde bu muallimlerin isimleri verilmemiştir. Ayrıca bütün salnamelerde okullarda görevli olan hademelerin isimleri de verilmiştir. Buna göre 1296/1879 ve 1297/1880 yıllarında hizmetli Hasan Efendi iken 1320/1902 ile 1309/1892 yıllarında Ahmet Efendi'nin olduğu görülmektedir.¹⁹³

Tablo 83. Ermenek Mekteb-i Rüştîyesi Görevlileri

Yıl (H/M)	Muallim-i Evvel	Muallim-i Sani	Rika Muallimi	Hizmetli
1293/1876		Ömer Efendi		Mustafa Efendi
1294/1877	Abdullah Hulusi Efendi	İdris Efendi		Mehmet Efendi
1297/1880	Abdullah Hulusi Efendi	İdris Efendi	Nuri Efendi	Mehmet Fevzi Efendi
1320/1902	Abdullah Hulusi Efendi	Abdullah Efendi	Kamil Efendi	

1294/1877, 1297/1880 ile 1320/1902 tarihli salnamelerde, Ermenek kazasındaki rüştîye okullarında görev yapan muallim-i evvelin Abdullah Hulusi Efendi'nin olduğu görülmektedir. 1297/1880 ve 1294/1877 tarihli salnamelerde muallim-i sani olarak İdris Efendi'nin görev yaptığını diğer yıllarda ise bu kirşlerin değiştiği görülmektedir. Rika

¹⁹³ SVA, H.1294, s. 113; H.1296, s.178; H.1297, s.105; H.1309, s.127; H.1320, s. 207.

muallimi ise sadece 1297/1880 ile 1320/1902 yılları arasında Nuri Efendi ve Kamil Efendi'nin görev yaptığını diğer yıllara ait salnamede görevli kişilerin isimlerinin verilmediğini görmekteyiz. Ayrıca 1320/1902 yılına ait salnamede hizmetli olan kişinin adı verilmemişken 1293/1876 yılında Mustafa Efendi, 1294/1877 yılında Mehmet Efendi ve son olarakta 1297/1880 yılında ise Mehmet Fevzi Efendi'nin hademe olarak görev yaptığı görülmektedir.¹⁹⁴

4. Sosyo-Kültürel Yapı

Akdeniz kıyısındaki kentler, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olup hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan buldukları coğrafyanın önemli bir merkezi haline gelmişlerdir. İncelediğimiz Adana Vilayet Salnamelerinde İçil livası da bu önemli yerlerden biridir. Livanın merkez kazası olan Silifke, Büyük İskender'in önemli komutanlarından olan Selefkos adını alarak kurulmuştur. Silifke'deki harabelerde bu isme ait bazı madeni paraların bulunması bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca Silifke'de eski dönemlere ait tarihi binalar, köprüler, su kemerleri, kiliseler, mermerden sütunlar vb. yapıların bulunması Silifke'nin önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.¹⁹⁵

Yine Silifke'de Makdum Dede ve Tevkil Sultan adında iki meşhur zatın türbesi bulunmaktadır. Ermenek kazasında eski dönemlerden kalan birçok tarihi eserin yanı sıra Selçuklular döneminden kalan ve Musa Paşa, İbrahim Paşa tarafından yapılan bir cami- i şerif ve medrese bulunmaktadır.¹⁹⁶ Ermenek'te Sarı Alaeddin, Şahgeldi, Edbac Dede namlarında meşhur zatların türbesi bulunmaktadır. Ayrıca Ermenek'te 1 kütüphane, 1 mevlevihane ve 24 cami bulunmaktadır. İncelediğimiz salnamelerde eski Anamur denilen yerde bin haneyi geçen bir şehir harabesinin olmasından dolayı eski dönemlerde Anamur'un da önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁷ Ayrıca Selçuklu Sultanı Alâeddin tarafından bir kargir caminin yapıldığı ifade edilmektedir.¹⁹⁸ Mut kazasında ise azam-ı kiramdan olan Nureddin Sofi, Seyid Salih gibi bazı önemli zatların kabirleri bulunmaktadır.¹⁹⁹ Mut'ta ise Karamanoğulları'ndan bazı önemli devlet adamlarının

¹⁹⁴ SVA, H.1293, s.116; H.1294, s.124; H.1297, s.120; H.1320, s.216.

¹⁹⁵ SVA, H.1309, s.113.

¹⁹⁶ SVA, H.1294, s.125.

¹⁹⁷ SVA, H.1294, s.116.

¹⁹⁸ SVA, H.1308, s.111.

¹⁹⁹ SVA, H.1294, s.127.

mezarları da bulunmaktadır. Ayrıca Karamanoğulları tarafından inşa edilen bazı tarihi eserler vardır.²⁰⁰

²⁰⁰ SVA, H. 1294, s. 127.

SONUÇ

Ortaya koyduğumuz çalışma göstermektedir ki Adana Vilayet Salnameleri, İçil livası ve livaya bağlı kazaların idari, adli, iktisadi, demografik ve sosyo-kültürel yapısının aydınlatılması için çok önemli kaynaklardan biridir. Mevcut on bir vilayet salnamesi sayesinde bahsi geçen konularda ayrıntılı bilgiler elde edilmiş olup, livaya bağlı kazaların 1872-1902 yılları arasında yaşadığı gelişim ve geçirdiği değişim ortaya konulmuştur.

İncelediğimiz dönemde (1872-1902) İçil, Adana vilayetine bağlı beş livadan biridir. Liva merkezi Silifke kazasıdır. Beş kazadan oluşan İçil livasının diğer kazaları Anamur, Ermenek, Gülnar ve Mut'tur. Liva ve buraya bağlı kazaların idarecileri ve memurlarının isimlerinin çalışmamızda verilmesi, bunların genelinin bölgenin eşrafından olmaları hasebiyle önem arz etmektedir.

İncelediğimiz dönemde nüfusu 84 bin ile 103 bin arasında değişen livada Silifke, Ermenek ve Anamur'un nüfuslarının birbirine yakın olduğu, bu üç kazayı sırasıyla Gülnar ve Mut takip etmiştir. Liva merkezi Silifke'de 1872-1890 arasında ciddi nüfus artışı yaşandığı dikkat çekmektedir. Bunun kazaya muhacirlerin yerleştirilmesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Liva genelinde gayrimüslimlerin en fazla %2 gibi az bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Liva içerisinde ise en fazla gayrimüslim merkez kaza olan Silifke yaşamaktadır ki oranları % 4,33'e tekabül etmektedir.

Çalışmamızda İçil livasının ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayandığı ve bunu bağlı olarak ticaretin geliştiğini görmekteyiz. Livanın sahil kesimlerinde tarım ve ticaret yapılırken, dağlık kesimlerinde ise hayvancılık ve ormancılık önemli geçim kaynakları arasındadır. Liva arazisinin tarıma elverişli olması ve suyun bol olmasından dolayı neredeyse her türlü tarımsal ürün yetiştirilmektedir. Bu ürünler arasında başta pamuk ve narenciye olmak üzere buğday arpa, mercimek, çavdar, pirinç, tütün, susam, sebze, meyve ve üzümdür. Livadaki tarım arazisinin veriminin yüksek olmasından dolayı elde edilen ürünlerin ihtiyaç fazlası iskeleler vasıtasıyla diğer vilayetlere ihraç edilmektedir. Ayrıca livanın dağlık kesimlerinde ormanlardan elde edilen keresteler başta olmak üzere diğer

orman ürünleri burada yaşayan ahali için önemli bir geçim kaynağıdır. Ormanlar genelde çam, çınar, ladin, meşe, ardıç ağaçlarından oluşmaktadır. Bunlardan elde edilen keresteler ve orman ürünleri de ihraç edilen ürünler arasındadır. Livada özellikle küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliği yapıp bunlardan elde edilen ürünler önemli geçim kaynağı olmuştur. Bu ürünler arasında süt ve süt ürünlerinin yanı sıra yünde kilim, çul ve çuval imal edilip ticaretin gelişmesinde önemli bir yere sahiptirler. Livada küçük ev sanayisinin geliştiğini, kundura, pabuç, çizme, tüfenk, sabunhane, boyahane, kibritthane gibi sanayi kollarının olduğunu ve bölgede geniş bir ticaret hacmine sahip olduğunu görmekteyiz. İl livasının önemli bir liman kenti olması bölgede önemli bir ticaret merkezi olmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Bab-1 Ali Evrak Odası (BEO): 104/7796 22 R 1310.

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.): 190/72, 21 C 1311; 544/55, 13 R 1320; 1507/67, 28 Ş 1305.

Yıldız Mütenevvia Evrakı (Y.MTV.): 42/33, 24 C 1307.

B-Sürelî Yayınlar

1289 H. (1872 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1290 H. (1873 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1293 H. (1876 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1294 H. (1877 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1296 H. (1879 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1297 H. (1880 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1299 H. (1888 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1308 H. (1891 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1309 H. (1892 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1312 H. (1894 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1318 H. (1900 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

1320 H. (1902 M.) Salnâme-i Vilâyet-i Adana.

C- Kitaplar, Makaleler, Tezler ve Ansiklopedi Maddeleri

Ahmet Cevdet Paşa, **Tezakir**, Haz. Cavid Baysun, TTK Yayınları, Ankara, 1994.

AYDIN Bilgin, “Salname”, **DİA**, C.21, TDV Yayınları, Ankara 2000, s. 451.

AVCI Casim, “Naib” **DİA**, C.32, İstanbul, 2006.

BAYKARA Tuncer, “Kaza”, **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C.25.

BİRİŞİK Abdulhamit, “Medrese”, **DİA**, C.28, Ankara, 2003.

BOZKURT İbrahim, **Salnamelerde Mersin**, Mersin Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2001.

ÇELİK Şenol, **Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 1994.

ÇELİK Şenol, “İçel”, **DİA**, C.21, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 450-455.

ÇIPLAK M. Necati, **İçel Tarihi**, Ankara 1968.

DARKOT Besim, “İçil”, **İA**, C. 5/2, İstanbul, s. 928.

DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2010.

DEMİRTAŞ Zülfü, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.1, 2007

DUMAN Hasan, **Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri (Ottoman Year-Books) Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu**, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

ERDEM Sevim ve BAŞKAN Ahmet, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Orman Alanlarının Kullanımı ve Buna Yönelik Hukuki Düzenlemeler”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, S. 42, 2016, s. 284-286.

ERCOŞKUN Tülay, Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.54, S. 2, 2014, s. 365-394.

GAZEL Ahmet Ali, “İçel Sancağının Yönetim Merkezi Olmak İçin Kazalar Arasında Yaşanan Mücadele”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 56, Erzurum 2016, s. 1215-1253.

GENÇOĞLU Mustafa, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2, S. 1, s. 29-50.

HALLAÇOĞLU Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK Yayınları, Ankara 1991.

HASGÜL Sırma, **Salnamelere Göre Adana Vilayetini Demografik ve Kültürel Yapısı**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2016.

KAPLAN Halil İbrahim, **Salnamelere Göre Adana (1880-1900)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001.

KARAL Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi (Islahat Fermanı Devri 1861-1876)**, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

KENANOĞLU M. Macit, “Nizamiye Mahkemeleri”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 185-188.

KOÇER Hasan Ali, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, MEB Yayınları, Ankara 1991.

KODAMAN Bayram, **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1993.

ORTAYLI İlber, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK Yayınları, Ankara 2000.

_____, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara 2008.

ÖNAL Güray, **Osmanlı Devri Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Bolu Sancağı**, Bolu Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2011.

ÖRENÇ Ali Fuat, “Mutasarrıf”, **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul-2006, C. 31, s. 377-379.

PAKALIN M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 3, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

PALALI İlhan, “Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.23, 2010/ Ocak-Haziran, s. 1-14.

SERTOĞLU M, “ Salname”, **İA**, C.10, İstanbul.

SUNGUR Mutullah, “XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

SÜTÇÜ Tefik, “Sosyal Bilimler Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salnameler ve Yıllıklar”, **İlmi Araştırmalar**, S. 18, 2004, s. 79-92.

TORUN Sadık Fatih, “Vilâyet Kanunlarına Göre Sancak (Livâ) İdare Meclisleri”, **TAD**, 35/60, 2016, s. 159-160.

UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

ÜNAL M. Ali, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma yayıncılık, İstanbul 2011.

_____, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta 2015.

YAZAN Ömer, “Ziraat Bankası’nın İlk Yirmi Yılına Ait Kayıtların İncelenmesi”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, 2017, S.4, s. 221-237.

YILDIRIM Yıldray, **Halep Vilayet Salnamelerine Göre (1867-1908) Ayıntab**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010.

D. İnternet Kaynakları

<https://kelimeler.gen.tr/mazu-nedir-ne-demek-217533> (15.05.2019)